Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кримінологічна асоціація України
Громадська спілка «Центр запобігання та протидії корупції»
Громадська рада при Міністерстві внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ВІД РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ВИРОКУ СУДУ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

(17 жовтня 2019 року, м. Харків)

Харків
ХНУВС
2019

УДК [343.1:343.35](477)(082)
О-75

Друкується згідно з рішенням оргкомітету за дорученням Харківського національного університету внутрішніх справ від 20.09.2019 № 127

Особливості застосування антикорупційного законо-
О-75 давства: від розслідування до вироку суду : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (17 жовт. 2019 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України ; Громад. спілка «Центр запобігання та протидії корупції» ; Громад. рада при М-ві внутр. справ України. – Харків : ХНУВС, 2019. – 216 с.

У збірнику представлено тези наукових доповідей 76 авторів з різних регіонів України, з Великобританії, Швейцарії та Грузії. Праці вчених, правників, фахівців у галузях кримінального права, кримінології, криміналістики та експертології, аспірантів, докторантів, здобувачів, студентів і курсантів присвячено висвітленню широкого кола проблем, пов'язаних із протидією корупції кримінально-правовими та кримінологічними засобами.

УДК [343.1:343.35](477)(082)

Приклад посилання на видання (в цілому) згідно з міжнародними стандартами:
Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv National University of Internal Affairs, Criminological Association of Ukraine et al., 2019. *Specific Features of Implementing Anti-Corruption Legislation: from Investigation to Decreet [Osoblyvosti zastosuvannia antykoruptsiinoho zakonodavstva: vid rozsliduvannia do vyroku sudu].* Kharkiv, 17 October. Kharkiv: Kharkivskyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav.

Публікації наведено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Оргкомітет не завжди поділяє погляди авторів публікацій. За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також за розголошення фактів, що не належать відкритому друку, тощо відповідають автори публікацій та їх наукові керівники.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ (http://www.univd.edu.ua) у розділі «Видавнича діяльність. Матеріали науково-практичних конференцій, семінарів тощо»), а також у репозитарії ХНУВС (http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/) і на сайті збірника наукових праць «Вісник Кримінологічної асоціації України» (https://visnikkau.webnode.com.ua).

© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2019
© Кримінологічна асоціація України, 2019

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Шановні учасники конференції!

Наукове дослідження корупції як негативного соціального феномена, його кризового характеру, а також місця у механізмі злочинної діяльності та заходів протидії є злободенним для українського суспільства питанням.

Сьогоднішня науково-практична конференція присвячена цій болючій темі. Корупція «на слуху» у кожного з нас, адже останнім часом чітко простежується поширення корупційних ризиків практично на всі сфери суспільного життя, при цьому під загрозу поставлена національна безпека України та її демократичний розвиток, що має згубні наслідки. Особливо нині, на шляху реалізації Україною свого права на європейську цивілізаційну ідентичність. Тематика науково-практичного заходу є віддзеркаленням найзлободенніших проблем суспільства, що пов'язані зі зниженням рівня корупційних проявів в Україні як міцною основою для реформаційних процесів у державотворенні на шляху до формування кримінально безпечної обстановки в нашій державі.

Ми щиро вітаємо вас у стінах нашого закладу. Саме ви своїм талантом учених-дослідників ідете вперед нелегким шляхом науки, ваша принциповість і наполегливість у досягненні поставленої мети, подекуди ризиковість і сміливість висновків, ваш оптимізм викликають почуття поваги та захоплення. Саме це є запорукою якісної плодотворної співпраці представників різних напрямів наукової думки у справі вироблення і втілення у практику кардинальних та ефективних шляхів подолання корупції – однієї з головних проблем, що стоять перед українським суспільством.

Саме ваш ентузіазм, відданість науковому пошуку є запорукою ефективного вирішення проблем, що пов'язані з удосконаленням заходів протидії корупції в кримінально-правовому, кримінально-процесуальному та кримінологічному вимірах. І тільки так, шляхом об'єднання зусиль практиків і науковців, використанням позитивного міжнародного досвіду щодо приведення у відповідність українського антикорупційного законодавства до стандартів, загальноприйнятих світовою спільнотою, ми можемо забезпечити збереження української державності, наблизитись до європейського рівня розвитку, перш за все шляхом зниження рівня корупції в Україні.

Ми впевнені, що ваша спільна плідна діяльність, яка базується на високому професіоналізмі, стратегічному мисленні, глибокому почутті відповідальності за доручену справу, а також відчуття національної гідності та незламна віра у величне майбутнє України сприятимуть подальшому розвитку юридичної науки і правоохоронної практики.

Всім учасникам конференції від імені нашого університету я бажаю плідної роботи, творчої наснаги, конструктивного діалогу, нових вагомих наукових здобутків.

Ректор
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат педагогічних наук, доцент,
полковник поліції
Дмитро Володимирович Швець

Шановні колеги, учасники та гості!

Щиро вітаю всіх присутніх із початком роботи міжнародної науково-практичної конференції «Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду». Проведення цього заходу є надзвичайно своєчасним, адже активізація пошуку шляхів удосконалення взаємодії правоохоронних органів України та органів юстиції набуває дедалі більшої актуальності.

Український народ довів та продовжує доводити своє право на гідне життя у правовій, демократичній державі з християнськими та європейськими цінностями. Сьогодення ставить перед державою низку викликів на шляху її розвитку. Однією з найбільших проблем, що гальмує розвиток економіки, є корупція. Зважаючи на руйнівні наслідки цього явища, йдеться про пряму загрозу національній безпеці та суспільному ладу України.

Нині корупція досягла рівня, що підриває довіру населення до влади, перешкоджає налагодженню конструктивного діалогу між владою та громадськістю, руйнує засади розбудови правової держави та громадянського суспільства, шкодить міжнародному іміджу нашої держави

З року в рік українській владі не вдається впровадити ефективні реформи, спрямовані на зниження рівня корупції в державі. Відсутність суттєвих зрушень у цьому напрямі позначилося на стабільно низьких оцінках України в міжнародних рейтингах. Беззаперечним є те, що жодна країна не вільна від впливу корупційних чинників, але ми повинні докласти максимум зусиль для подолання системного характеру цього явища. Головним індикатором правильності наших дій слугуватиме рівень добробуту українського народу. Саме тому об’єднання зусиль громадськості, освітян, науковців, представників органів державної влади та політиків навколо вирішення проблем запобігання корупції в Україні сприятиме формуванню належного правового інструментарію, за допомогою якого можна ефективно протистояти викликам сьогодення.

Вірю, спільними зусиллями нам вдасться закласти міцний фундамент викорінення цього явища. Професіоналізм, патріотизм, знання, вітчизняний і зарубіжний досвід, високі людські якості, потужний науковий та освітній потенціал – усе це є запорукою ефективної модернізації вітчизняної антикорупційної системи, формування в суспільстві нетерпимості до корупції, підвищення рівня довіри населення до влади.

Бажаю всім учасникам Міжнародної науково-практичної конференції плідної роботи, наукових звершень, фахових дискусій та практичних результатів напрацювань.

Переконаний, корупцію в Україні буде викорінено!

Голова Громадської спілки
«Центр запобігання та протидії корупції»,
голова Громадської ради при МВС України,
член Колегії МВС
Володимир Олександрович Мартиненко

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНІ СЛОВА
Швець Д. В. 3
Мартиненко В. О. 5

ШВЕЦЬ Д. В.
Корупція – головна загроза українській державності 14

АВДЄЄВ О. О.
Кримінально-історичні питання розвитку корупційних проявів 16

БАНДУРКА О. М., ЛИТВИНОВ О. М.
Традиція як форма відтворення корупції 18

БАТИРГАРЕЄВА В. С.
Результати опитування громадськості щодо поширення корупційних практик у медичній сфері України 22

БЄЛЄВЦОВА К. О.
Міжнародно-правові стандарти протидії корупції 25

БУРАК М. В.
Суб'єкти у сфері запобігання і протидії корупції та способи їх інформування 29

ВАСИЛЬЄВ А. А., ПИРОЖЕНКО О. С.
Трансформація норми про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення в Україні 32

ВІНЦУК В. В.
Проблеми правового регулювання та практичного застосування негласної слідчої (розшукової) дії – візуального спостереження за особою, річчю або місцем 35

ВОРОНА В. С.
Органи, уповноважені на міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії корупції 38

ГВОЗДЕЦЬКИЙ В. Д.
Правові засади запобігання та протидії корупції в Україні 40

ГЕЙКО А. С.
Методи антикорупційного виховання 45

ГЛУХЕНЬКА В. О.
Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, які призвели до заволодіння ними шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем: аналіз ознак об'єктивної сторони 47

ГОЛІНА В. В.
Запобігання корупції як складова стратегії зменшення можливостей учинення злочинів в Україні 49

ГУСАРОВ С. М.
Поняття та види корупційних правопорушень, за вчинення яких установлено кримінальну відповідальність 52

ДАВИДЕНКО В. Л.
Кримінально-правовий захист викривачів корупції 56

ДЕНИСОВ С. Ф., ПАВЛОВ В. Г.
Проблеми реалізації антикорупційної політики в діяльності кримінально-виконавчої системи 59

ДУДКО О. В.
Особливості звернення захисника із клопотанням про повернення обвинувального акта прокурору, якщо останній не відповідає вимогам ст. 291 КПК України 62

ДУНАЄВА Т. Є.
Щодо спеціалізованих суб'єктів протидії корупції в Україні 65

КАЛІНІНА А. В.
Корупційні ризики, пов'язані з криптовалютою в Україні 67

КАЗНАЧЕЄВА Д. В.
Основні аспекти протидії корупції у сфері спорту 70

КАНІБЕР Ю. М.
Поняття і типологія віктимних ризиків корупції 74

КОНДРАТОВ Д. Ю.
До питання про кримінальну відповідальність за корупційні злочини за законодавством Французької Республіки 76

КОРЖ В. П.
Проблеми протидії корупційним виборчим технологіям 78

КРАЙНИК Г. С.
Щодо оптимізації визначення неправомірної вигоди в новому Кримінальному кодексі України 81

КУНДЕУС В. Г.
До питання віднесення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 262, 308, 312, 313, 357, 410 КК України, до корупційних 83

ЛЕВЧУК А. О.
Поняття, сутність корупції та корупційних правопорушень.... 86

ЛИЗОГУБ Я. Г.
Проблеми вживання юридичної термінології у статті 368^3 чинного Кримінального кодексу України 91

ЛИТВИНОВ О. М., ГЛАДКОВА Є. О.
Агітація і пропаганда як засоби протидії корупції 94

ЛОСЮК Д. Г.
Корупція – наслідок кризи правової культури 97

ЛУКАШЕВИЧ С. Ю.
Засади програмування і планування заходів запобігання корупції 100

МАРТИНЕНКО В. О.
Стан та динаміка зловживань владою або службовим становищем, що вчиняються державними службовцями 102

МАСЛОВА Н. Г.
Фактори радикалізації українського суспільства 106

НАЙДА В. О.
Стисла кримінологічна оцінка стану злочинності, пов'язаної із проведенням закупівель у медичних закладах 108

НАУМОВА А. О.
Актуальні питання протидії корупційним злочинам у сфері державного оборонного замовлення 110

НОВІКОВ О. В.
Як інформаційно-комунікаційні технології допомагають у справі протидії корупції: до питання про українській досвід 112

НОСАЧ А. В.
Стратегія захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України 115

ОЛІЙНИК О. С.
Втілення окремих спеціальних принципів кримінального права в механізмі кримінально-правового регулювання при встановленні та реалізації кримінальної відповідальності за підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК України) 118

ОЛІШЕВСЬКИЙ О. В.
Світоглядні причини корупції та шляхи їх усунення 120

ОРЛОВ Ю. В.
Корупція як криза соціальної ідентичності 122

ПАНОВА С. В.
Щодо проблеми виявлення корупції у приватній сфері 125

ПЕРЕПЕЛИЦЯ П. О.
Імплементація положень Конвенції ООН проти корупції в законодавство України про кримінальну відповідальність 127

ПИВОВАРОВ В. В.
Феномен корупції: кримінологічний погляд і адекватність реагування 129

РАСТОРГУЄВА Н. О.
Напрями вдосконалення діяльності держави в питаннях протидії корупції 131

РОМАНЕНКО Є. С.
Декларування недостовірної інформації: умисел чи необережність 134

РОМАНІВ Р. Р.
Запозичення досвіду іноземних країн у протидії корупції в Україні 136

САЗОНОВ В. В.
Україна на шляху імплементації європейського законодавства 138

СЕРДЮК О. О., МАРКОВСЬКА Г. О.
Динаміка проявів корупції серед мешканців м. Харкова: соціологічний моніторинг 2013–2019 років 140

СЕРЕДЮК В. Ю.
Про окремі аспекти реалізації антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду 144

СИЙПЛОКІ М. В.
Поняття й ознаки охоронної діяльності 148

СИХАРУЛИДЗЕ А. Т.
Анализ политики: реформа Единого Государственного Экзамена (ЕГЭ) в Грузии 149

СОКУРЕНКО В. В., СОКУРЕНКО В. В.
Механізм корупційних злочинів у сфері фізичної культури і спорту: кримінологічний аналіз основних складових 158

ФІАЛКА М. І.
Зловживання владою або службовим становищем, учинене шляхом використання підроблених офіційних документів: окремі питання кваліфікації 161

ФІАЛКА М. М.
Співпраця України та Group of States against Corruption – шлях до ефективної протидії корупції 165

ФОМЕНКО М. В.
Поняття істотної шкоди у складі корупційних правопорушень 167

ФІЛОНЧУК Г. А.
Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми: окремі питання аналізу об’єктивної сторони злочину 170

ХАРА С. Д.
Міжнародні аспекти протидії корупції 172

ХАРЧЕНКО В. Б.
Використання можливостей, пов’язаних зі службовими повноваженнями, як прояв корупції 175

ХРИСТИЧ І. О.
Проблеми встановлення обсягів корупції у приватній сфері 179

ЦВІРКУН Н. Ю.
Особливості зарубіжного досвіду в оцінці корупційних ризиків 182

ЧЕРЕВКО К. О.
Щодо питання способів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом 184

ЧЕРНЕНКО П. В.
Фальсифікація виборчих документів як різновид політичної корупції 187

ШЕВЕЛЕВ К. Є.
Окремі питання кваліфікації зловживання службовим становищем 189

ШЕВЧУК Т. А.
Деякі аспекти віктимологічної профілактики корупції 192

ШРАМКО С. С.
Напрями стратегії зменшення практичних можливостей учинення корупційних правопорушень 194

ЩЕРБАКОВСЬКИЙ М. Г., АНДРЄЄВ Д. В.
Класифікація злочинів щодо незаконного обігу зброї як підстава криміналістичної методики 197

ЮРТАЄВА К. В.
Удосконалення заходів протидії корупції в контексті кримінальної відповідальності за корупційні злочини 199

ЯЩЕНКО А. М.
Деякі аспекти протидії корупції юридичних осіб, що належать до сфери управління МВС України, через застосування до них примусових заходів кримінально-правового характеру 202

KHAN O., DURSUNOV R.
Police Corruption Measures in the United States of America and Canada 206

ГАЛКІНА О. М.

Деякі питання організації діяльності правоохоронних органів країн Європи у сфері протидії корупції 208

ЛУЦЕНКО І. Г.

Перезавантаження: чи буде місце для корупції? 210

УДК 343.9

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
ректор Харківського національного університету внутрішніх справ

КОРУПЦІЯ – ГОЛОВНА ЗАГРОЗА УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВНОСТІ

Народ України, підтвердивши на початку 2014 року своє історичне право на європейську державність, вільну від кримінального диктату, зіштовхнувся з низкою загроз успішній реалізації українського ліберального проєкту. Передусім це зовнішня агресія, що триває й донині та є потужним чинником дестабілізації національної безпеки. Однак не менш потужними є і внутрішні деструктивні фактори, що послаблюють потенціал української державності до самозбереження й поступального розвитку. Серед них чільне місце посідає корупція, яка протягом першого двадцятиріччя нашої незалежності інтенсивно розвивалась у структурах апарату держави, приватних корпораціях та набула, зрештою, ознак повноцінного соціального інституту.

Науковцям добре відомий термін «криміналізм», що використовується на позначення специфічного суспільного устрою, в якому кримінальні, в тому числі й корупційні, практики функціонально конкурують з легальними. Демонтаж такого устрою – справа копітка і тривала, витратна, але життєво необхідна. Вочевидь, нова будова української державності не мислима на тлі користолюбства, нігілізму та продажності. На часі створення нової парадигми державного будівництва, в основі якої знаходитиметься антикримінальний, у тому числі й антикорупційний, пріоритет. Останній, власне, був одним з визначальних у розгортанні масових акцій протесту 2013–2014 рр., внаслідок яких, як відомо, був змінений політичний режим. Переконаний, в українському суспільстві сформований гострий запит на зниження корупційності державного апарату, який з часом не лише не втратив своєї актуальності, а й набув додаткових резонансних рис. Швидкий та адекватний відгук на цей запит – запорука суспільно-політичної, економічної, національної безпекової стабілізації.

У цьому сенсі своє слово має сказати наука. Йдеться перш за все про переосмислення феномена сучасної корупції в її українському варіанті. А він є історично унікальним, сягає своїм корінням структурно-функціональних закономірностей переходу від партійно-бюрократичної системи соціального управління через квазідемократичний

© Швець Д. В., 2019

режим до реально демократичної, ліберальної перспективи. Цей транзит відбувається на фоні докорінної трансформації культурно-психологічних детермінант суспільного розвитку. У зв'язку з цим важливо усвідомити, що ми маємо справу хоча й зі складним, але не екстраординарним, а тому діалектично нормальним феноменом, стан якого продиктований самим ходом історії. По суті, в Україні тільки-но відбувається становлення цивілізованих відносин і в політичному, і в економічному житті. Той шлях, на проходження якого країнам Західної Європи знадобилося більше 200 років (протягом XVII–XIX ст.), наша держава форсовано намагається подолати за кілька десятиліть, маючи за плечима тягар нерозвиненості інститутів власності, приватної господарської діяльності, соціальної відповідальності бізнесу тощо. Цілком зрозуміло, що цей поступ неминуче тягнутиме за собою низку спроб і помилок, серед яких досить чітко вимальовується тенденція до комерціалізації сфери публічних послуг, діяльності державного апарату в цілому.

І хоча такий стан справ є історично закономірним, не варто покладатися на те, що механізми самоорганізації суспільства здатні позбутися надмірності корупції з такою ж легкістю та ефективністю, з якою вона була породжена. Скоріше, навпаки: без активної, керованої стимуляції захисних, правовідновних механізмів соціальний організм радше схильний до стагнації, занепаду. Слід бути свідомим і того, що в Україні наразі цілком реалістичним є сценарій низхідної проєкції щодо згортання демократичного потенціалу, звалювання до популістських ілюзій, кримінального свавілля, державно-правового інфантилізму, зрештою, втрати реального суверенітету. Тому конче необхідними є принципово нові та водночас оперативні алгоритми втручання в ситуацію на основі антикризового стратегічного мислення. Сумніваюся, що зарубіжний досвід тут здатен відіграти ключову роль, адже, підкреслимо, український варіант злочинності, корупції є унікальним. Це вимагає таких же унікальних, нестандартних заходів впливу.

Тому серед першочергових обов'язків нашого покоління перед прийдешніми вбачаю закладення фундаменту декриміналізації державного апарату. Передусім – за рахунок зниження його корупційності. Сподіваємось, що напрацювання і пропозиції нашої конференції стануть у нагоді в цій справі.

Одержано 21.09.2019

УДК 343.35

Олександр Олександрович АВДЄЄВ,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ

Не знаючи минулого, неможливо зрозуміти справжній сенс сьогодення і цілі майбутнього. А в зрізі тематики корупційних проявів, не можливо визначити вірні шляхи боротьби із таким небезпечним фактором, як корупція.

Корупція – одне з найдавніших явищ у системі суспільних відносин. Природно, що в ході історичного процесу це явище постійно трансформується і видозмінюється, в міру ускладнення політичних і економічних порядків виникають нові форми його проявів.

Корупція відома з глибокої давнини. Згадка про це явище зустрічається в творах з мистецтва державного управління, релігійної та юридичній літературі Єгипту, Месопотамії, Юдеї, Індії та Китаю – в усіх центрах давньосхідних цивілізаціях. У «Повчанні Гераклеопольского царя своєму синові Мерикара» (Єгипет, XXII ст. до н. е.) вказується: «підіймай статус своїх вельмож, щоб вони жили згідно твоїми законами. Неупереджений той, хто багатий в своєму будинку, він владика речей і не потребує додаткових підношень [1]

Велика увага приділяється соціальному варіанті в найдавнішому розділі Біблії – Старому Завіті: «Я знаю як численні ваші злочини і як тяжкі ваші гріхи: ви будете гнобити правового, берете хабарі, а жебрака, що шукає правосуддя, женіть від воріт (Ам., 5:12)

У давньоіндійському трактаті з мистецтва управління державою «Артхашастра» (IV ст. до н. е.) підкреслюється, що найважливішим завданням, що стоїть перед царем, є боротьба з казнокрадством. У трактаті перераховуються 40 способів розкрадання казенного майна і робиться маловтішний висновок про те, що легше вгадати шлях птахів у небі, ніж виверти хитромудрих чиновників. «Так само, як не можна розпізнати, чи п’ють воду плаваючі в ній риби, не можна визначити, присвоюють чи майно чиновники, приставлені до справ». Основним засобом боротьби з казнокрадством стає стеження. Донощик отримував частку майна, конфіскованого в особи, засудженого за посадовий злочин [2].

Хабарництво також згадується в українських літописах XIII ст. Перше законодавче обмеження корупційної діяльності в межах

© Авдєєв О. О., 2019

сучасної України було здійснено за царювання Івана III. Його онук Іван IV (Грозний) вперше ввів смертну кару як покарання за надмірність у хабарях.

За царюванням Петра I набули широкого розмаху і корупція, і жорстока боротьба царя з нею. Характерним є епізод, коли після багаторічного слідства був викритий в корупції і повішений сибірський губернатор Гагарін. Буквально через три роки четвертували за хабарництво обер-фіскала Нестерова – того, хто викрив Гагаріна.

Протягом усього царювання династії Романових корупція була чималою статтею доходу і дрібних державних службовців, і сановників. Наприклад, єлизаветинський канцлер Бестужев-Рюмін отримував за службу Російської імперії 7 тисяч рублів на рік, а за послуги британській короні (як «агента впливу») – 12 тисяч рублів.

Зміна державного устрою і форми правління в жовтні 1917 р не усунула корупцію як явище і необхідність боротьби з нею. Декретом РНК РРФСР «Про хабарництво» від 8 травня 1918 передбачалася кримінальна відповідальність за хабарництво (позбавлення волі на термін не менше 5 років, з'єднаний з примусовими роботами на той же термін). Надалі відповідальність за хабарництво встановлювалася Кримінальним кодексом РРФСР 1922 р., 1926 р. і 1960 У цих законах регламентувалася відповідальність за одержання хабара, дачу хабара, посередництво в хабарництві і провокацію хабара.

Сьогодні проблема корупції, боротьба із різними її проявами і протидії її поширенню, вироблення і практичної реалізації ефективної антикорупційної політики є гранично гострої і важливою для розвитку України – як суверенної, європейської держави.

Корупція – очевидне зло всієї системи соціального управління, притаманне всім державам і що існувала в усі часи. Вона лише з різним ступенем активності впливала на систему суспільних відносин, іноді, набираючи таку ступінь активності, що перетворювалася в регулятор цих відносин, підміняючи право або діючи паралельно з ним, тим самим послаблюючи державну владу. Така поведінка корупції провокує легальних власників влади до протидії їй. Протидія цій крайній формі прояви корупції стає найважливішим напрямком формування сталого розвитку системи соціального управління.

Держава і суспільство в міру свого розвитку з урахуванням багатьох факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру формує засоби протидії корупції та апробує їх на різних рівнях влади.

З оглядом на історико-кримінальний аспект корупційних проявів за різних часів, можливо висунути пропозицію, щодо боротьби із проявами хабарництва – а саме введення досвіду європейської

спільноти, щодо нагородження за донесення про корупційні прояви у процентному співвідношенні із корупційним фактом.

Список бібліографічних посилань

1. Хрестоматия по истории Древнего Востока : учеб. пособие : в 2 ч./ под ред. М. А. Коростовцева, И. С. Канцельсона, В. И. Кузищина. М. : Высшая шк., 1980. Ч. 1. С. 31–36.

2. Артхашастра или Наука о политике / пер. с санскрита и издание подготовил В. И. Кальянов. М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1959. 741 с.

Одержано 29.09.2019

УДК 343.35:343.97

Олександр Маркович БАНДУРКА,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України, заслужений юрист України,
професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ,
президент Кримінологічної асоціації України (м. Харків);

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,
доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ,
відповідальний секретар Кримінологічної асоціації України (м. Харків)

ТРАДИЦІЯ ЯК ФОРМА ВІДТВОРЕННЯ КОРУПЦІЇ

Інноваційний принцип, що лежить в основі техногенної цивілізації епохи Постмодерну, доводить швидкість оновлення штучного середовища до величини, яка вступає в протиріччя з не менш значущою стороною існування людини і суспільства – стабільністю. Виростаючи в примарному світі речей, що вислизають, у світі, де кілька поколінь речей, ще здатних служити людині, змінюються протягом її життя на догоду вимогам моди, престижу і т. п., людина мимоволі переносить на світ духовних цінностей власне ставлення до речей. Прощаючись із людиною, речі мстять її духовному світу. Ця помста розігрується у двох формах: перша представлена трансформацією високих життєвих ідеалів у щось полегшене (любов вироджується в секс, вірність – у необтяжливу прихильність, самопожертва – у благодійність тощо); друга форма виявляється у феномені «обертання» цінностей – явище далеко не безневинне для суспільних звичаїв, коли закріплені в масовій свідомості моральні орієнтири розмиваються і на їх місце виходять типи поведінки, що досі знаходились в тіні й засуджувались, які драпіруються в ефектні

© Бандурка О. М.,
Литвинов О. М., 2019

мовні формули (жорстокість стає «умінням постояти за себе», злодійство перетворюється в «уміння жити», корупція – у «заробіток»).

Настільки ж згубно існування людини в світі речей, що вислизають, позначається на традиції як уособленні стабільності і міцності соціального буття, блокуючи можливість адекватного осягнення соціокультурних форм і принципів співіснування. Сформована, починаючи з Нового часу, в горизонті техногенного типу цивілізації західно орієнтована свідомість закріпила в якості стійких культурних феноменів пієтет перед інноваціями і зневажливе ставлення до традицій. Тим самим була заблокована можливість адекватного осягнення природи традиції як в рамках глобальної типології історії культури (опозиція Захід-Схід), так і в межах еволюційного підходу до опису історії того чи іншого культурного типу. Адже і в тому, і в іншому разі потрібно подолати культурний (етнокультурний) снобізм, для якого характерний погляд зверху вниз як на інші культурні форми, так нерідко і на минуле власної культури.

Традиціоналізм, етикет, обрядовість, шанування як інструменти регулювання суспільного життя, засоби ідеологічного примусу притаманні всім без винятку народам на певних відрізках їх історії. Вражаюча живучість корупції, її здатність пристиковуватися до разюче відмінних умов, мімікрувати до іншого середовища, вдаватися до інших форм виявляють себе як в історії соціуму, так і в сучасних суспільствах, що динамічно розвиваються, які зуміли поєднати потенціал традиції з енергією новацій. Пояснення феномена живучості корупції криється в її вкоріненості в природу культури.

Людина, як активна істота, що веде динамічний спосіб життя, реалізує свою активність в трьох основних формах: діяльності, поведінці і спілкуванні. Діяльність серед названих форм активності займає особливе місце: їй притаманна спрямованість на перетворення об’єктивного світу, на зміну обставин, вона виражає сутність людини. Особливий статус діяльності в системі форм активності визначається і тим евристичним і ціннісно-антропологічним потенціалом, який вона несе в собі: адже перетворення об’єктів і соціальної реальності супроводжується відкриттям нових знань, конструюванням нових методів, винаходом нових знарядь і засобів, формуванням нових ціннісних установок і програм, що виникають в тому числі і в результаті об’єднання зусиль багатьох суб’єктів, необхідного для досягнення результату, синтезу традиційних і інноваційних технологій і форм самоорганізації. Будучи складно організованою системою, представленою безліччю видів, кожен з яких також структурований, діяльність реалізується за допомогою дискретних актів, рознесених у просторі і часі. Це ставить її учасників

перед необхідністю дотримання єдиних норм, стандартів і правил, здатних забезпечити стикування проміжних результатів по відношенню до кінцевого результату діяльності. Привнесення в діяльність нормативів програмує її, подібно програмуванню поведінки живих істот за допомогою механізмів генетичної природи. Формування в діяльності корупційного компонента забезпечує, з одного боку, її цілісність і відтворення, а з іншого, продовження її в часі: нові учасники мають еталони, відповідно до яких вони можуть реалізовувати свою діяльність. Система корупційних норм, еталонів, програм пронизує діяльність, поведінку і спілкування по безлічі каналів, являє собою корупційну культуру як соціальний феномен буття людини.

Корупційні програми мають не біологічний, а соціальний характер, але мають таке саме призначення, що і перші: нормувати людську діяльність і, санкціонуючи належне і пригнічуючи неналежне, зістикувати між собою одиничні акти діяльності, забезпечуючи тим самим цілісність соціальних підсистем і суспільства в цілому. Транслюючись в різних інформаційних каналах, вони завдають потужний вплив на зміст і форму соціальних процесів: їх «принт» виступає на лику явищ суспільного життя.

Корупційна культура постає в першу чергу як система змістовних, ціннісних орієнтирів, дотримання яких надає значимість життя людини, піднімає її над світом буденності, дозволяє їй відчути себе приналежним до чогось надемпіричного. Нездатність ставити або свідоме ігнорування питань ціннісно-смислового характеру призводить або до втрати людиною особистісних рис і обмеження своїх бажань «насиченням хлібами», або до різних форм полишення життя, включаючи суїцид.

Корупційна культура, як і інші компоненти діяльності, програмує її, проте, на відміну, наприклад, від технології з її жорстким алгоритмом, приписи корупційних алгоритмів допускають певну варіабельність у виборі шляхів досягнення цілей.

Прояви корупційної культури розгортається у багатьох сферах, але в першу чергу там, де сформовані:

– сукупність моральних норм, приписів, імперативів соціуму;

– професійні кодекси, що представляють собою етос певного корпоративного співтовариства (дивись концепцію «нормативного етосу науки» у версії Р. Мертона);

– система символічних форм поведінки і комунікації, в яких у закодованому виді представлено ціннісне ставлення людини до фундаментальних складових її буття, символів, знаків. Складовими даної форми буття виступають звичаї, обряди, традиції, символи і коди;

– етикет як сукупність правил, які зачіпають безліч сторін поведінки і процесу комунікації (вибір одягу, аксесуарів, мовних формул і т. п.) і забезпечують прийнятний спосіб дій;

– перенесені в об'єкти рукотворного світу людини еталони естетичної досконалості, ергономічної функціональності, безпеки, які надають діяльності певний вектор і формують у суб'єкта діяльності орієнтацію на прихильність названим стандартам.

Місія корупційної культури полягає в накопиченні, збереженні та передачі соціального досвіду, цінностей, що забезпечують цілісність соціального організму і його існування у часі. Відповідна традиція, що представляє собою спосіб буття і відтворення соціокультурного досвіду, виявляється конгеніальною місії корупційної культури, тож так само забезпечує цілісність соціальних підсистем і соціуму в цілому. Вона виникає в умовах нерозвиненості господарської діяльності як спосіб закріплення випадково знайдених у виробничому, технологічному, соціокультурному досвіді ефективних рішень. Останні для імплантації їх в соціальний досвід і надання їм характеристик, що забезпечують обов'язковість їх прийняття, потребували певного шляху імплементації, який їм і проклала корупційна традиція.

Живучість корупційної традиції забезпечується як іманентною її природі сакралізацією, що походить з таїнства самого акту її генезису, що минає корінням в сиву архаїку, так і безліччю виконуваних функцій, які у своїй цілісності ніколи не зможуть відмерти. З позицій сучасності вона може сприйматися як реліктовий продукт, немов калим, що виплачується за наречену у азіатських народів. У єдності іпостасей, що забезпечують її нев'янучу свіжість і живучість, вона виступає в якості способу фіксації та збереження соціального досвіду. Розглянемо ці іпостасі докладніше:

– корупції не можна відмовити у праві на раціональність, пов'язану з відшуканням ефективних для цього часу способів демонстрації власної спроможності;

– механізм закріплення корупції базується на активному залученні до осягнення цієї «традиції» вже в дитинстві, коли життя людини багате на емоції, що забезпечують міцне закріплення її змісту на рівні екзистенції;

– система корупційних відносин постає як матриця, що дозволяє чітко віднести себе до певної культурної та етнічної спільності і відрізнити «своїх» від «чужих». Якщо провести паралель, то в системі корупції можна виділити стійке ядро, що зберігається поки існує етнос, і «захисний пояс», представлений менш значущими традиціями, які можуть відмирати без ризику втрати етносом своєї ідентичності;

– спосіб діалогу «нового» зі «старим». У цій іпостасі корупція представляє собою не механізм консервації старого, блокування новацій, а механізм взаємного узгодження, стикування нового зі старим – процесу, під час якого обидва учасники діалогу шукають компроміс, жертвують якимись інтересами заради досягнення максимального потенціалу обох сторін.

Отже, постмодерновий етап розвитку цивілізації породив у людини найбільшу оману, згідно з якою традиція – пережиток старих епох, релікт минулих стадій історії. Зворотною стороною цього феномена є переконання «освіченої» молоді, що досвід нічого не вартий, що нерідко приймає форму «війни поколінь». Тим часом, традиція – це наш спосіб виживання, що дозволяє відбирати, накопичувати, зберігати і передавати наступним поколінням соціокультурні норми і стандарти; завдяки останнім стикуються між собою дискретні акти діяльності, поведінки і комунікації і забезпечується зв'язок часів. Розрив зв'язків між поколіннями прирікає нові генерації, що входять в соціальне буття, на історичний пошук наосліп, що загрожує неминучими втратами і жертвами. Наука, що досліджує глибинні підстави людської діяльності, відкриває смислове значення традиції для людини, повинна донести переконання, що в традиціях укладені високі цінності, без яких суспільство може згаснути.

Одержано 21.09.2019

УДК 343.35

Владислава Станіславівна БАТИРГАРЕЄВА,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України (м. Харків)

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ЩОДО ПОШИРЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАКТИК У МЕДИЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Ще кілька років тому за підтримки Харківської обласної державної адміністрації творчий колектив Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України провів масштабне регіональне дослідження громадської думки про стан корупції у місті Харкові. Це вивчення здійснювалося у межах виконання Регіональної програми запобігання і протидії корупції

© Батиргареєва В. С., 2019

в Харківській області на 2013-2015 р., затвердженої рішенням XXI сесії VI скликання Харківської обласної ради від 25 квітня 2013 р.

Необхідність проведення такого опитування була зумовлена реформуванням кримінальної юстиції та адміністративного управління, що спрямовувалося, у тому числі, й на подолання корупції в Україні. Основною метою під час опитування стало, зокрема, з'ясування рівня та структури досвіду місцевого населення щодо зіткнення з так званими корупційними практиками. Отже, респондентам було поставлено запитання з приводу: 1) досвіду безпосереднього зіткнення з проявами корупції; 2) ступеня поширеності корупційних практик в органах влади, місцевого самоврядування, у різних сферах обслуговування населення, зокрема, у медичній сфері; 3) установлення найбільш уражених корупцією інституцій; 4) поінформованості щодо боротьби з корупцією в державі та регіоні тощо.

Матеріали проведеного опитування яскраво показали, що корупційними практиками пронизані майже всі гілки суспільного життя. При цьому рівень досвіду корупції у регіоні залишається стабільно високим і не вирізняється від аналогічних показників загальноукраїнських досліджень. Так, 63 % респондентів заявили, що протягом останнього перед опитуванням року вони були втягнуті в корупційні стосунки особисто або були проінформовані про таке іншими особами. Для порівняння відмітимо, що на таке саме запитання ствердно відповіли 62,5 % громадян, опитуваних Європейською дослідницькою асоціацією у співпраці з Київським міжнародним інститутом соціології[1].

Майже половина опитаних особисто пересвідчилися в корисливих діях працівників медичної сфери. Корупція в інших сферах (наприклад, в обслуговуючому населення секторі органів місцевого самоврядування, міськБТІ, а так само у судових органах та органах прокуратури) є нижчою. Отже, у Харківському регіоні серед корупційних практик першу сходинку посідає корупція у медичній сфері.

У зв'язку із вищенаведеним одним із напрямів в нашому дослідженні стало з'ясування особливостей корупції у зазначеній сфері. В анкетування взяли участь як пересічні громадяни, так і безпосередньо працівники медичної сфери приватних клінік і установ державної та комунальної форм власності.

Корупцію у сфері медицини умовно можна поділити на такі основні рівні:

---

[1] Докладніше див.: Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007 2009, 2011 : звіт за результатами соціол. дослідж. Київ, 2011. 47 с.

– перший: від пацієнта до лікаря чи іншого медичного працівника;

– другий: в середині лікарні – від працівника медичних установ до керівництва лікарні;

– третій: на рівні держави з приводу державних закупівель медичних препаратів[1].

Отже, насамперед наведемо найбільш поширені види послуг, за які надавалася неправомірна вигода медичним працівникам із боку населення. Так, неправомірна вигода надавалася:

– за отримання листка тимчасової непрацездатності та різноманітних довідок (наприклад, довідки про непридатність до військової служби, довідки про придатність до управління транспортними засобами, про допуск до виконання певних робіт, про дозвіл займатися певними видами спорту, відвідувати спортивні заклади, про звільнення від фізкультури та ін.) (на це вказали близько 75 % громадян, що відповіли ствердно з приводу корупції);

– за якісне проведення операції пацієнту або надання медичних послуг, а саме: консультацій, проведення обстеження (тобто не «як усі», а з особливим індивідуальним підходом). У цьому випадку пацієнту гарантується якісний доопераційний та післяопераційний догляд, застосування кращих медичних препаратів, шовних, перев'язувальних матеріалів, анестетиків, обстеження поза чергою, кращі умови перебування, наприклад, палати, та ін. До такої практики втягувалися близько 50 % громадян, які надали ствердні відповіді;

– за виписку «потрібного» рецепту (близько 10 %);

– за підтвердження або приховування тих чи інших медичних фактів (найчастіше – побоїв та інших тілесних ушкоджень) (менше 10 %);

– за дострокову виписку пацієнта з лікарні або, навпаки, – за продовження перебування пацієнта в лікарні (близько 5 %);

– за видачу «потрібних» довідок про психічний стан пацієнта (до 15 %);

– за спотворення істинної причини смерті. В останньому випадку розміри подібних хабарів є одними з найбільших в медицині, оскільки у цих випадках може йтися про приховування кримінальної смерті (але, на щастя, таких випадків небагато – лише лічені одиниці респондентів відповіли ствердно);

– окремо громадяни вказали на «вимушені» благодійні внески грошима або будь-якими товарами, придбання ліків, медичних

[1] Докладніше див.: Білик О. І., Новікова О. В. Обґрунтування шляхів подолання корупції у сфері охорони здоров'я. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2016. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1008 (дата звернення: 24.09.2019).

інструментів, інших лікарських матеріалів у певних аптеках або осіб-ділерів, указаних лікарями, – понад 70 %.

Так само опитування проводилося серед працівників медичної сфери. Головним запитанням було таке: «Чи відомо Вам про існування корупційних практик у медичній сфері Харківщини ? Якщо відомо, то вкажіть, про які саме види Вам відомо ?»

Відповіді на ці запитання нам дали уявлення про корупцію так званого другого та третього рівнів (нагадаємо, корупція другого рівня – це рух неправомірних вигід від лікаря до керівника медичної установи, а корупція третього рівня – це корупція у системі державних закупівель).

Абсолютно всі респонденти відповіли ствердно. Найбільш поширеними практиками є такі:

– плата за отримання робочого місця у лікарні;

– плата за отримання ліцензії на зайняття приватною медичною діяльністю;

– плата чиновникам Міністерства охорони здоров'я та його територіальним органам за «уникнення» зайвих перевірок діяльності медичних установ;

– плата за відкриття приватних клінік, які зручно розташовуються на базі державних лікарень;

– «відкати» Міністерству охорони здоров'я за тендери на державне замовлення з поставки ліків певними фармацевтичними компаніями.

Одержано 02.10.2019

УДК 343.358

Карина Олександрівна БЄЛЄВЦОВА,
курсант 3 курсу факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Дмитро Юрійович КОНДРАТОВ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

На сьогодні одним із найважливіших завдань правоохоронних органів України є забезпечення ефективної протидії корупційним проявам, у тому числі шляхом притягнення винних осіб до кримінальної

© Бєлєвцова К. О., 2019

відповідальності. На виконання таких завдань вітчизняний законодавець ратифікував низку міжнародно-правових документів та імплементував їх положення у національне законодавство України.

На сучасному етапі національне кримінальне право України перестає бути засобом забезпечення правопорядку та належного функціонування суспільних відносин лише в межах нашої держави. Кримінальне право стає юридичним фундаментом для протидії таким загрозам, як організований наркобізнес, легалізація отриманих злочинним шляхом коштів, міжнародна терористична діяльність, торгівля людьми, неконтрольовані міграційні процеси, кіберзлочинність, злочинні порушення екологічної безпеки, корупційних проявів та інших порушень закону, масштаби й географія яких роблять безперспективною боротьбу із ними силами та засобами лише окремої держави [1, с. 8–9]. Тому актуальними напрямками розвитку кримінального права України стало посилення в ньому ролі міжнародного права, ускладнення взаємозв'язків між міжнародним і кримінальним правом, вирішення проблем узгодженості КК із положеннями міжнародних договорів, які ратифіковано Україною.

З метою належного забезпечення національних інтересів щодо протидії та запобігання корупції, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики нашої держави у цьому напрямі Верховною Радою України було ратифіковано низку міжнародних договорів щодо протидії та запобігання корупції. Згідно зі ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, стають частиною національного законодавства нашої держави [2].

Міжнародно-правові акти щодо протидії та запобігання корупції, безумовно, мають кримінально-правовий характер і, за визначенням О. М. Броневицької, являють собою міжнародну домовленість, що виражається в єдиному формальному акті, який укладено між сторонами, двоє чи усі з яких є суб'єктами міжнародного права та володіють міжнародною правосуб'єктністю і правоздатністю укладати міжнародні договори, метою якої є боротьба з певними злочинними діяннями та запобігання таким злочинним проявам [3, с. 15].

Характеризуючи особливості міжнародного договору як джерела національного права, Н. М. Раданович зазначає, що вони є джерелом законодавства на території України лише після того, як Верховна Рада України дає згоду на обов'язковість міжнародного договору, тобто через їх ратифікацію. Він наголошує, що такі договори мають насамперед координуючий характер, є зразком, за яким «вивіряється» національне законодавство на предмет його відповідності

міжнародним стандартам, а їх метою є сприяння зближенню законодавства України з нормативно-правовими актами міжнародного характеру. Як правило, такі договори містять лише загальну характеристику суспільно небезпечного діяння або вказують на ті основні (криміноутворюючи) ознаки певної негативної (на думку світової спільноти) поведінки, а їх норми містять оціночні поняття та відзначаються деяким рівнем абстрактності [4, с. 261].

Виходячи з наведеного, норми міжнародних договорів кримінально-правового характеру не призначені безпосередньо для кваліфікації конкретних діянь як злочинних і не містять точних підстав для відповідальності. Крім того, жоден із таких договорів не стосується найважливіших питань реалізації кримінальної відповідальності – видів і меж покарання, що можуть бути призначені у разі його вчинення. У зв'язку з цим, реалізація положень міжнародних актів кримінально-правового характеру забезпечується виключно прийняттям національних юридичних актів [3, с. 15–16].

Стаття 3 Віденської конвенції про право міжнародних договорів передбачає, що учасником будь-якого міжнародного договору визнається держава, яка дала свою згоду на обов'язковість договору для неї і для якої договір зберігає свою силу [5]. Для України міжнародним договором є договір, щодо якого держава виконала необхідні внутрішньодержавні процедури для надання йому юридичної сили на території держави-учасниці, які зазвичай вказані у самому договорі. Законодавчий процес, який здійснюється в Україні шляхом імплементації норм міжнародного права до закону про кримінальну відповідальність, є основним і необхідним напрямом національного механізму реалізації міжнародних зобов'язань нашої держави. Так, відповідно до ст. 14 Закону України «Про міжнародні договори України», міжнародні договори набувають чинності для України після надання нею згоди на обов'язковість міжнародного договору відповідно до цього Закону в порядку та в строки, передбачені договором, або в інший узгоджений сторонами спосіб [6].

Набуття чинності міжнародними договорами, які містять міжнародні зобов'язання та стосуються кримінально-правової сфери, потребує прийняття відповідного закону про його ратифікацію. А оскільки міжнародні договори кримінально-правового характеру потребують внесення Верховною Радою України змін або доповнень до закону про кримінальну відповідальність, такі договори повинні мати статус міждержавних та укладатися від імені України виключно Президентом України, Прем'єр-міністром України або

Міністром закордонних справ України (іншими особами тільки за спеціальними повноваженнями). Внутрішньодержавною процедурою набуття чинності таких міжнародно-правових актів в Україні є виключно їх ратифікація.

Так, від імені України 27 січня 1999 року була підписана Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи [7], а 31 жовтня 2003 року Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [8]. Також 15 травня 2003 року від імені України був підписаний Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [9]. 18 жовтня 2006 року зазначені вище міжнародно-правові акти щодо протидії та запобігання корупції було ратифіковано Верховною Радою України Законами України «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» № 252-V [10], «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» № 251-V [11] та «Про ратифікацію Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» № 253-V [12].

Проте, у наведених Законах зазначається, що ці нормативно-правові акти набувають чинності з дня набуття чинності законом України про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення.

Список бібліографічних посилань

1. Баулін Ю. В. Тенденції розвитку сучасного кримінального права України. *Юридичний вісник України*. 2007. № 15. С. 1–9.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 15.09.2019).

3. Броневицька О. М. Відповідність норм кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2011. 389 с.

4. Раданович Н. М. Особливості міжнародного договору як джерела національного права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 2. С. 258–263.

5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : від 23.05.1969 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (дата звернення: 15.09.2019).

6. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15 (дата звернення: 15.09.2019).

7. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією : від 27.01.1999 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101 (дата звернення: 15.09.2019).

8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31.10.2003 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 15.09.2019).

9. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : від 15.05.2003 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_172 (дата звернення: 15.09.2019).

10. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18.10.2006 № 252-V // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-16 (дата звернення: 15.09.2019).

11. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції : Закон України від 18.10.2006 № 251-V // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251-16 (дата звернення: 15.09.2019).

12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 11.06.2009 № 1508-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17 (дата звернення: 15.09.2019).

Одержано 22.09.2019

УДК 343.91:328.185

Марія Василівна БУРАК,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

СУБ'ЄКТИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА СПОСОБИ ЇХ ІНФОРМУВАННЯ

За даними соціологічних опитувань, у 2014 році лише 13 % громадян України були готові повідомляти про відомі їм випадки корупції [1]. У результаті проведеної у 2015 році Transparency International інформаційної кампанії «Вони б не мовчали», коли впродовж декількох місяців у різних містах країни було розміщено сітілайти із закликом не мовчати про корупцію, потенційних викривачів стало майже втричі більше. Нині вже 45 % українців декларують готовність повідомляти про відомі їм випадки корупції. Водночас до правоохоронних органів з такими даними звертаються лише 2 % інформаторів.

З огляду на вказане, фахівцями Національної академії внутрішніх справ спільно з представниками громадської спілки «Центр запобігання та протидії корупції» та представниками Управління

© Бурак М. В., 2019

запобігання корупції та проведення люстрації МВС України розроблено методичні рекомендації, в яких розкрито порядок здійснення перевірки посадовими особами Управління запобігання корупції та проведення люстрації МВС України, а також особами, відповідальними за реалізацію антикорупційної програми в закладах, установах, підприємствах, що належать до сфери управління МВС України, заяв і повідомлень про вчинення в системі МВС України корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень [2].

Відтак, до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, яким викривач може повідомити про порушення Закону України «Про запобігання корупції» слід віднести: Генеральну прокуратуру України (01011, м. Київ, вул. Різницька, 13/15, телефон гарячої лінії: (044) 200 79 87; e-mail: korrupcia.centr@gp.gov.ua); Національну поліцію України (01601, м. Київ, вул. Академіка Богомольця, 10, телефони гарячої лінії: 0800 500 202, (044) 254 93 90; e-mail: upzkpl@police.gov.ua); Національне антикорупційне бюро України, НАБУ (03035, м. Київ, вул. Василя Сурикова, 3, телефон гарячої лінії: 0800 503 200; офіційний сайт: https://nabu.gov.ua/); Національне агентство з питань запобігання корупції, НАЗК (01103, м. Київ, б-р Дружби народів, 28, телефон гарячої лінії: (044) 200 06 91, факс: (044) 200 06 97; офіційний сайт: https://nazk.gov.ua/); Державне бюро розслідувань, ДБР (01032, м. Київ, вул. Симона Петлюри, 15, телефон: (044) 294 64 04; офіційний сайт: https://dbr.gov.ua/) [2].

До інших органів у сфері протидії корупції можна віднести Службу безпеки України, СБУ (01601, м. Київ, вул. Володимирська, 33, телефон гарячої лінії: 0800 501 482; e-mail: callcenter@ssu.gov.ua; Управління запобігання корупції та проведення люстрації МВС України (01601, м. Київ, вул. Богомольця, 10, телефон: (044) 254 93 90; e-mail: anticor@mvs.gov.ua).

Так, з метою налагодження інформування про корупційні зв'язки в системі МВС України Управління запобігання корупції та проведення люстрації забезпечує розміщені на офіційному веб-сайті МВС України, веб-сайтах центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Міністром внутрішніх справ України, територіальних органах, закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери управління МВС України, а також на інформаційних стендах: роз'яснення інформації про порядок повідомлення фактів порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» працівниками органів та підрозділів МВС України (хто, коли та в який спосіб може надати повідомлення; щодо чого може бути надане повідомлення; правові підстави надання повідомлення; інформація про строки розгляду повідомлення);

інформацію про спеціально уповноважені органи, до яких може звернутись викривач із відповідним повідомленням, із зазначенням номерів спеціальних телефонних ліній, адреси електронної пошти для звернення з відповідними повідомленнями, контактів особи, уповноваженої на розгляд таких повідомлень; алгоритм дій викривачів під час звернення у зв'язку з учиненням корупційних дій працівниками системи МВС України; умови конфіденційності інформування працівниками про факти підбурення їх до вчинення корупційного правопорушення або про вчинені іншими працівниками чи особами корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; перелік гарантованих прав на захист, включаючи конфіденційність та анонімність; результати, яких можна очікувати від розгляду повідомлення; статистика надання повідомлень і вирішення питань, пов'язаних із повідомленнями (кількість одержаних, розглянутих або відхилених повідомлень); питання, які найчастіше є предметом повідомлень.

Зокрема, викривач може повідомити про вчинене корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення в системі МВС України в такий спосіб: поштою; особисто під час прийому у визначені дні, який веде керівник чи визначена особа суб'єкта у сфері запобігання та протидії корупції; через веб-сайт МВС України; шляхом направлення відповідного повідомлення засобами поштового зв'язку на спеціалізовану електронну пошту (у тому числі анонімно) Управління запобігання корупції та проведення люстрації МВС України anticor@mvs.gov.ua; за допомогою засобів телефонного зв'язку, наприклад, звернувшись за номером (044) 254 93 90.

У разі виявлення працівником Управління запобігання корупції та проведення люстрації МВС України ознак учинення корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень він повинен письмово доповісти керівництву вказаного управління з метою ініціювання проведення службових розслідувань і вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у вчинені корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень.

Список бібліографічних посилань

1. Барометри світової корупції: українці дорослішають і вчаться розраховувати лише на себе // Трансперенсі Інтернешнл Україна : сайт. URL: https://ti-ukraine.org/news/barometr-svitovoi-koruptsii-ukraintsi-doroslishaiut-i-vchatsia-rozrakhovuvaty-lyshe-na-sebe (дата звернення: 26.09.2019).

2. Перевірка уповноваженими посадовими особами МВС України інформації про вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення : метод. рек. / О. М. Стрільців, А. Б. Фодчук, В. О. Мартиненко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 17–25.

Одержано 30.09.2019

УДК 343.352(477)

Андрій Анатолійович ВАСИЛЬЄВ,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
Олександр Сергійович ПИРОЖЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри соціально-економічних дисциплін
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, адвокат

ТРАНСФОРМАЦІЯ НОРМИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Нинішній 2019 рік ознаменувався не тільки зміною влади та частковим переформатуванням її політичної складової, а й кроками, що здатні внести суттєві зміни у напрямі протидії корупції. Мова йде не про створення нових чи зміну структури старих органів протидії, а про матеріальну складову – законодавче або нормативне врегулювання відповідальності за корупційні та пов'язані з ними правопорушення, що закріплено в нормах Кримінального кодексу України.

Повертаючись у недалеке минуле, слід згадати, що у 2011 році, виконуючи зобов'язання, які виникли перед Україною внаслідок ратифікації Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (набрала чинності для України 01.01.2010), Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) (набрала чинності для України 01.03.2010), Верховною Радою України (далі – ВР України) було прийнято Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI та до КК України було внесено зміни, що передбачали криміналізацію одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва (незаконне збагачення) (ст. 368-2 Незаконне збагачення).

З того часу вказана норма неодноразово зазнавала змін, що торкалися: 1) узгодження застосованої термінології (термін «хабарництво» було замінено прямим посиланням на положення ст. 368 КК України – Закон України від 18 квітня 2013 року № 221-VII); 2) введення спеціальної конфіскації (Закон України від 18 квітня 2013 року № 222-VII); 3) конкретизації суб'єкта незаконного збагачення та предмета злочину (злочином вважається набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність майна, вартість якого значно перевищує

© Васильєв А. А.,
Пироженко О. С., 2019

доходи особи, отримані із законних джерел, або передача нею такого майна близьким родичам (Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII); 4) звуження кола суб'єктів злочину (близька особа вже не є суб'єктом злочину – Закон України від 12 лютого 2015 року № 198-VIII); 5) виключення спеціальної конфіскації (Закон України від 10 листопада 2015 року № 770-VIII).

Настав 2019 рік і Конституційним Судом прийнято досить спірне рішення, про визнання цією норми неконституційною. Залишаючи поза дужками мотивацію ініціаторів «перевірки конституційності» даної норми, слід погодитися з аргументами представників Transparency International Ukraine, що «Декриміналізація незаконного збагачення означатиме повну амністію для абсолютно всіх посадовців із сумнівними статками, а отже – практично нівелює всю антикорупційну реформу в Україні. Таке рішення Конституційного Суду призведе до закриття щонайменше 50 справ щодо ймовірного незаконного збагачення топ-посадовців, які наразі розслідує Національне антикорупційне бюро, а також до закриття проваджень щодо всіх справ, які наразі слухаються в судах. Більше того, всі суб'єкти Е-декларування отримають індульгенцію на сумнівні статки, набуті протягом останніх двох із половиною років, після введення в дію відповідальності за незаконне збагачення в чинній редакції» [1].

Дійсно, аргументація представників Конституційного Суду логічна: «За приписами статей 62, 63 Конституції України законодавче формулювання складу такого злочину, як незаконне збагачення, не може: покладати на особу обов'язок підтверджувати доказами законність підстав набуття нею у власність активів, тобто доводити свою невинуватість; надавати стороні обвинувачення право вимагати від особи підтвердження доказами законності підстав набуття нею у власність активів; уможливлювати притягнення особи до кримінальної відповідальності лише на підставі відсутності підтвердження доказами законності підстав набуття нею у власність активів» [2].

Однак, навіть буквальне тлумачення положень ст. 368-2 КК України не дає підстав зробити висновок, що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, повинна доводити свою невинуватість. Мова йде про відсутність доказів, що підтверджують законність набуття у власність активів. Такі докази (що підтверджують законність або навпаки незаконність) повинні відшукати правоохоронні органи, адже у їх обов'язок входить питання відшукування ознак та елементів складу злочину, що є предметом доказування в кримінальному провадженні. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (ч. 3 ст. 62 Конституції України), а незаконне збагачення не є виключенням.

До цього ж слід вказати, що, ратифікувавши Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Україна погодилася на встановлення «презумпції доведення законності походження майна»: у ст. 20 цієї Конвенції зазначається «… визнання злочином умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати» [3].

Слід погодитися з О. О. Дудоровим, що чинна редакція кримінально-правової заборони, присвяченої незаконному збагаченню, за всієї її недосконалості, – радикальний захід, спрямований на скорочення масштабів корупційної поведінки, правова реальність, яка передбачає трудомістке доказування та яка водночас містить небезпеку вибіркового правосуддя [4, с. 141].

Підводячи підсумок слід вказати, що криміналізація будь-яких форм незаконного збагачення є радикальним, болючим, але необхідним кроком для цивілізованого співіснування, форма та зміст норми про кримінальну відповідальність може зазнавати змін та доповнень (як це має місце у чинному КК України), може трансформуватися та містити більш нейтральні положення, наприклад, як у проєкті, поданому Президентом України (проєкт Закону від 03.06.2019 № 10358). Однак, цей крок є очікуваним та нашим усвідомленим вибором на шляху до укріплення України як демократичної та правової держави.

Список бібліографічних посилань

1. Неконституційність «незаконного збагачення» означатиме амністію для всіх посадовців // Трансперенсі Інтернешнл Україна : сайт. URL: https://ti-ukraine.org/news/nekonstytutsijnist-nezakonnogo-zbagachennya-oznachatyme-amnistiyu-dlya-vsih-posadovtsiv/ (дата звернення: 01.09.2019).

2. «Протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів», – Рішення КСУ // Конституційний Суд України : офіц. сайт. URL: http://www.ccu.gov.ua/novyna/protydiya-korupciyi-maye-zdiysnyuvatysya-vyklyuchno-pravovymy-zasobamy-z-dotrymannyam (дата звернення: 01.09.2019).

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31.10.2003 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 01.09.2019).

4. Дудоров О. О. Кримінально-правові аспекти незаконного збагачення (погляд теоретика в очікуванні судової практики). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 129–142. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/35.pdf (дата звернення: 02.09.2019).

Одержано 28.09.2019

УДК 343.1

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики
та експертології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ – ВІЗУАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ

У відповідності до статті 2 Закону України «Про Національну поліцію», головним завданням цього органу є протидія злочинності, яка негативно впливає на діяльність державних органів, економіку, суспільство та розвиток держави взагалі. Для цього правоохоронні органи використовують різноманітні методи та прийоми, проте одним із найефективніших протягом тривалого періоду часу залишається візуальне спостереження за особою, річчю або місцем [1]. НСРД, яка полягає у проведенні візуального спостереження передбачає втручання в особисте життя людини, право на яке передбачене статтями 30–32 Конституції України, а тому може застосовуватися виключно у випадках, передбачених законом в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [2]. Не зважаючи на всю серйозність даної дії, сьогодні її нормативне регулювання в діяльності правоохоронних органів залишається неповним і суперечливим, що призводить до порушень, а деколи до зловживань з доволі тяжкими наслідками. Тому зміст і підстави візуального спостереження мають бути чітко врегульовані юридично. Окрім цього, через підвищення рівня професіоналізму, конспіративності та технічної оснащеності злочинців, процес спостереження стає дедалі складнішим з практичної точки зору. Цим зумовлена необхідність вироблення нового підходу до організації і тактики проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, а також підвищення компетентності слідчого й розширення практичних навичок.

Правове регулювання візуального спостереження в Україні частково досліджувалося О. М. Бандуркою, В. І. Василинчуком, В. О. Глушковим, І. П. Козаченком, В. А. Некрасовим, М. А. Погорецьким, І. Р. Шинкаренком та ін. Порядок застосування психологічних знань простежувалося у роботах Б. І. Бараненка, О. Ф. Долженкова, П. І. Пясецького, а використання спеціальних знань розробляли Т. В. Авер'янов,

© Вінцук В. В., 2019

А. І. Вінберг, В. Г. Гончаренко, М. В. Костицький, Н. І. Клименко, В. О. Коновалова, Є. Д. Лук'янчиков.

Проте вважаю, що спостереження за особою, річчю або місцем як правове явище науковцями досліджено не повністю: нечітко сформульовані умови, обсяг та способи втручання в особисте життя, а також способи відшкодування завданої шкоди. Окрім того, залишаються нез'ясованими питання щодо трактування використання окремих прийомів, методів і засобів на практиці в ході проведення спостереження визначені законами й окремими нормативно-правовими актами Національної поліції що регламентують діяльність спеціальних підрозділів які його проводять.

Для початку визначимо значення категорії спостереження як планомірне й цілеспрямоване сприйняття об'єкта працівниками Національної поліції, уміння активно виділяти необхідне, зрозуміле, істотне, враховувати все, що має значення для досягнення мети завдяки гостроті органів почуттів [3, с. 201]. Науково-практичним коментарем передбачені наступні основні завдання проведення візуального спостереження: визначення кола спілкування особи яку перевіряють, виявлення її нахилів та інтересів; встановлення розмірів і джерел доходів, що вона отримує; вивчення графіка її роботи, маршрутів руху; реєстрацію різних явищ (діянь, подій, фактів і процесів) [4, с. 52]. У п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України визначено коло спеціально підготовлених фахівців, а саме працівники оперативного підрозділу, які виконують дану негласну слідчу (розшукову) дію за відповідним письмовим дорученням слідчого [5].

Шляхом візуального спостереження відбувається пошук даних про злочини та осіб, які їх вчинили, що фактично є вирішенням тих інформаційних задач, які стоять перед правоохоронними органами. А. Н. Гугунський зауважує: «інформація, отримана оперативним шляхом, дає можливість не просто проникнути в плани злочинців, а й активно їм протидіяти, а також попереджувати та розкривати злочини, що вчиняються в умовах невизначеності» [6, с. 77].

Наприклад, в нормативно-правових актах чітко не визначено поняття «публічно доступного місця», як такого, де буде проводитися спостереження за особою, місцем або річчю і ця прогалина в законодавстві викликає проблеми в практичній діяльності. Внаслідок цього виникає багато проблем в ході документування протиправної діяльності підрозділами НП.

Наступною проблемою є недостатній рівень у оперативних підрозділів володіння елементарними знаннями та навичками, тому що працівник має не лише володіти знаннями про візуально-

комунікативні знаки тіла людини, а й володіти навичками контролю за своїми діями, рухами, мімікою та мовою. Тому, для правильного визначення складного співвідношення поведінкових актів тих, за ким спостерігають, та їх змісту за жестами, мімічними реакціями та засобами вербальної комунікації, особа що проводить НСРД, передбачену ст. 269 КПК України, повинна мати спеціальну психологічну підготовку, інакше, за відсутності такої, буде ризик отримання помилкових відомостей щодо поведінки об'єкта спостереження [7, с. 152].

Спираючись на вищесказане, роблю висновок, що у відповідності до КПК України де розширено повноваження осіб, які проводять досудове розслідування це значно спрощує та прискорює процедуру розслідування злочинів, та водночас забезпечує належне збирання доказової бази, але є необхідність удосконалення правового регулювання НСРД.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 (дата звернення: 21.09.2019).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 21.09.2019).

3. Проценко О. О. Тактико-психологічні особливості спостереження за особою, річчю або місцем. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2013. № 2. С. 200–203.

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. Ю. І. Руснака. Київ : Центр учб. літ., 2013. 148 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 21.09.2019).

6. Гугунский А. Н. Наблюдение как оперативно-розыскная категория. *Вестник Московского университета МВД России*. 2009. № 1. С. 75–78.

7. Желдак С. І. Особливості застосування спеціальних знань під час спостереження за особою, річчю або місцем. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2014. № 3. С. 151–153.

Одержано 25.09.2019

УДК 341.4

Володимир Сергійович ВОРОНА,
кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст сектору з питань запобігання і виявлення корупції Головного територіального управління юстиції у Харківській області

ОРГАНИ, УПОВНОВАЖЕНІ НА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Україна, відповідно до укладених нею міжнародних договорів, здійснює співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції з іноземними державами, міжнародними організаціями, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції. Міжнародна правова допомога та інші види міжнародного співробітництва у справах про корупційні правопорушення здійснюються компетентними органами відповідно до законодавства та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [1].

Так, *Генеральна прокуратура України* звертається із запитами про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів. Міжнародно-правове співробітництво під час кримінального провадження на цьому напрямі здійснюють органи прокуратури відповідно до Конституції України, законодавства і міжнародних договорів, а також без договору – у випадках, коли для належної реалізації завдань і функцій прокуратури необхідне застосування норм міжнародного права або взаємодія з іноземними державними установами чи міжнародними організаціями. При цьому органи прокуратури повинні дотримуватися принципів взаємної поваги до національного суверенітету і прав людини, добросовісного виконання зобов'язань та невтручання у внутрішні справи іноземних держав. Положеннями Конвенції СНД про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах визначено, що зносини з питань видачі, кримінального переслідування, а також виконання слідчих доручень, здійснюються виключно Генеральними прокурорами Договірних Сторін [2].

Міністерство юстиції України звертається із запитами судів про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав [3]. Також Міністерство юстиції є відповідальним за співпрацю з GRECO та координує проведення Україною самооцінки щодо дотримання положень Конвенції ООН проти корупції, співробітництво

© Ворона В. С., 2019

в межах тематичної платформи № 1 ініціативи ЄС «Східне партнерство», присвяченої сфері боротьби з корупцією [4, с. 461].

Національне антикорупційне бюро України здійснює міжнародне співробітництво у межах своєї компетенції відповідно до законодавства та міжнародних договорів України, а саме: здійснює правове співробітництво із компетентними органами іноземних держав, міжнародними організаціями з питань проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування на підставі законів та міжнародних договорів України; виступає як представник інтересів держави під час розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ про розшук, арешт, конфіскацію та повернення в Україну відповідного майна, захист прав та інтересів держави з питань, які стосуються виконання обов'язків НАБУ, залучає з цією метою юридичних радників, зокрема, іноземних; від імені України надає міжнародні доручення щодо проведення оперативно-розшукових та слідчих дій; укладає угоди про співробітництво з питань її повноважень з іноземними і міжнародними правоохоронними органами та організаціями; звертається від імені України до іноземних державних органів в установленому законодавством України та відповідних держав порядку; створює міжнародні слідчі групи та бере у них участь, відповідно до цього закону та інших законодавчих актів та міжнародних договорів України; залучає до роботи іноземних експертів у боротьбі з корупцією [5]. Проте, не зважаючи на такий широкий перелік повноважень, реалізувати їх НАБУ складно, зважаючи на колізію норм українського та міжнародного законодавства, де, як уже зазначалось вище, уповноваженим органом визнано лише Генпрокуратуру.

Національне агентство з питань запобігання корупції здійснює співробітництво з органами, на які покладено запобігання та протидію корупції в іноземних державах, згідно з меморандумами про співробітництво/взаємодію, які укладаються відповідно до законодавства України. В свою чергу, *Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів* здійснює співробітництво з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, іншими компетентними органами іноземних держав, відповідними міжнародними організаціями [4, с. 462].

Таким чином, в Україні створені і діють низка органів, уповноважених на міжнародне співробітництво в сфері запобігання і протидії корупції. Їх діяльність в цій сфері, хоча і не позбавлена певних недоліків, проте є важливим чинником запобігання і протидії корупції як в Україні, так і в світі загалом. Оскільки в сучасних умовах запобігання і протидія корупції в світі виходить далеко за межі

географічних кордонів країн, а ефективне розкриття корупційних схем та притягнення винних до відповідальності можливо лише в рамках міжнародного співробітництва.

Список бібліографічних посилань

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 24.09.2019).

2. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : від 22.01.1993 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009 (дата звернення: 24.09.2019).

3. Про ратифікацію Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 рік, та Додаткового протоколу 1978 року до Конвенції : Закон України від 16.01.1998 № 44/98-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44/98-вр (дата звернення: 24.09.2019).

4. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / наук. ред. М. І. Хавронюк. Київ : Ваіте, 2018. 472 с.

5. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18 (дата звернення: 24.09.2019).

Одержано 27.09.2019

УДК 343.9:343.35

Віктор Демидович ГВОЗДЕЦЬКИЙ,
доктор юридичних наук, професор,
академік Української академії наук з державного управління,
професор кафедри правових природоохоронних дисциплін
навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства
та природокористування (м. Рівне)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

У своєму виступі хочу зазначити, що корупція є відображення стану суспільного організму. А тому її визначення як «параметра», що засвідчує рівень розбалансування соціального механізму, в своїй основі, має реальний ґрунт, хоч і не розкриває абсолютно всіх факторів існування цього негативного явища.

На мій погляд, суспільна небезпека корупції полягає в тому, що вона: призводить до гальмування та викривлення соціально-економічних

© Гвоздецький В. Д., 2019

реформ; поглиблює соціальну нерівність громадян; збільшує соціальну напругу в суспільстві; порушує принцип соціальної справедливості; ускладнює доступ громадян до соціальних фондів і перешкоджає користуванню ними, істотно звужуючи рівень соціального захисту; створює підґрунтя для викрадення цих фондів; нищить суспільні цінності; формує протиправний образ життя, укорінює одну з найгірших форм регламентації суспільних відносин; підриває авторитет держави; завдає шкоди утвердженню демократичних основ управління суспільством.

Корупція, спотворюючи суспільні відносини, порушує нормальний порядок речей у суспільстві, починаючи із порушення службового обов'язку і тягне за собою порушення інших суспільних відносин. Вона є одним із основних чинників роздвоєння суспільства, умовно кажучи, на офіційне і неофіційне [1].

Внаслідок корупції в рамках суспільства паралельно співіснують дві соціальні підсистеми: одна з них базується на правових та моральних засадах, інша – на використанні протиправних засобів. Що стосується корупції, то такими засобами є підкуп, зловживання службовим становищем, неправомірне надання (отримання) пільг і переваг, використання влади для незаконного заволодіння чужим майном тощо. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення функціонують у неофіційній системі, в якій панує своя система цінностей, свої цілі і засоби їх досягнення, де відносини між людьми складаються не за діючими законами держави, а як було модним ще донедавна – «за поняттями». Через протиправність своєї діяльності вони не можуть показати суспільству свої корумповані відносини, оскільки у такому разі має відбутися відповідна реакція правоохоронних органів на їх протиправні дії. Водночас суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення не можуть діяти без офіційної підсистеми. Для них вона є обов'язковою передумовою встановлення корумпованих відносин. Тобто, щоб зловживати владою її потрібно мати, потрібно посідати відповідну посаду в органах державної влади, місцевого самоврядування, бути наділеним певними повноваженнями, мати можливість їх офіційно використовувати. Отже офіційна підсистема є прикриттям неофіційної підсистеми. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення для досягнення своїх протиправних цілей використовують надані законом повноваження, офіційний статус використовується ними для ухилення від передбаченої законом відповідальності. У такому разі корупцію можна визнати тінню легітимної влади, частину влади, уражену корупцією – тіньовою владою.

Повністю позбутися системи неофіційних, у тому числі корумпованих відносин не вдалося ще жодному суспільству. Протидія корупції має за мету локалізувати протиправні відносини, згорнути вплив неофіційної підсистеми на функціонування суспільства.

Оцінюючи ситуацію в Україні, маю зазначити, що співвідношення офіційної і неофіційної підсистем свідчить про надзвичайно небезпечну ситуацію, що склалася [2].

Прийняте Верховною Радою України 14 жовтня 2014 року антикорупційне законодавство значною мірою мало б сприяти ефективній протидії корупції в Україні [3–6]. Безумовно, і адміністративне, і кримінальне законодавство потребує певного удосконалення з огляду на вимоги часу і значні масштаби корупції. Особливо хотів би звернути увагу на необхідності прийняття нормативного документа, який би регулював прояви лобізму, що, на жаль, не знайшло свого відображення у цьому законодавстві. Немає такого закону і досі.

Наголошу, що корупція в державі має чимало негативних наслідків в усіх сферах діяльності країни. Зокрема, очевидні політичні негативні наслідки. Вони виявляються в тому, що вона (корупція) безпосередньо впливає на формування владних інститутів, організацію діяльності та функціонування органів державної влади. Значною мірою визначає політичну і соціальну сутність влади. Впливає на визначення політики держави і прийняття конкретних політичних та інших рішень. Змінює сутність політичної влади, знижує рівень її легітимності як всередині держави, так і на міжнародній арені. Підриває політичну систему, дестабілізує її. Породжує відчуження влади і народу, знижує залежність держави від її громадян. Підпорядковує державну владу приватним та корпоративним інтересам, у тому числі інтересам корумпованих угруповань і кланів [7].

Кілька слів про економічні наслідки корупції. Вони проявляються в тому, що вона (корупція) підриває економічну систему держави. Дискредитує економічні реформи. Порушує основні засади господарської діяльності. Перешкоджає надходженню внутрішніх і зовнішніх інвестицій. Є причиною фінансових криз.

Порушує конкурентні засади економіки, сприяє розвитку недобросовісної конкуренції. Сприяє монополізації економіки. Перешкоджає розвитку ринкових відносин, передусім малого та середнього підприємництва. Сприяє криміналізації та тінізації доходів, легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом. Призводить до необґрунтованого підвищення собівартості продукції. Викривляє принципи проведення приватизації. Скорочує надходження до бюджету. Ускладнює економічні відносини з іншими державами, міжнародними організаціями [8].

Хочу звернути Вашу увагу на правові наслідки корупції. Вони проявляються:

у порушенні правових принципів функціонування держави та її окремих інститутів – верховенство права, законності, невідворотності відповідальності;

у суттєвому обмеженні конституційних прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб; у грубому порушенні встановленого законом порядку здійснення повноважень посадовими особами і службовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування та прийнятті ними неправових, незаконних рішень; у поширенні серед громадян, у тому числі службовців публічної сфери управління, правового нігілізму; в зниженні рівня розвитку інституту правової держави.

Корупція дискредитує право як універсальний регулятор суспільних відносин, перетворюючи його в засіб задоволення приватних та корпоративних інтересів.

Наголошу, що корупція змінює сутність правоохоронної діяльності відповідних правоохоронних органів, які у разі корумпування їхніх посадових осіб, перестають виконувати функцію охорони права і перетворюються в інструмент розправи над невинними особами або інструмент неправомірного задоволення особистих чи групових інтересів певних осіб, у тому числі самих посадових (службових) осіб правоохоронних органів [9].

Унаслідок корупційного впливу на суддів, в основу рішень по справах, що перебувають у їх провадженні, кладуться не передбачені законом підстави, які базуються не на обставинах справи, а зумовлені корупційними відносинами.

Хочу зазначити і про наслідки корупції міжнародного характеру. А це насамперед негативний вплив корупції на імідж держави у світі. Ускладнення відносин з іншими країнами, міжнародними організаціями і всією спільнотою.

Втрата державою міжнародних позицій в економічній, політичній та інших сферах, у тому числі неприйняття її до відповідних міжнародних інституцій чи виключення з них. Припинення чи істотне зменшення зовнішнього інвестування, унеможливлення отримання кредитів тощо.

До Вашої уваги, хочу запропонувати, як на мій погляд, найбільш очевидні механізми, що можуть зменшити рівень корупції в Україні.

Насамперед, це заходи по забезпеченню свободи бізнесу, що самі по собі зменшують залежність бізнесменів від чиновників.

Не менш важливим завданням є формування антикорупційних стратегій самого бізнесу. На сьогодні крупний бізнес в немалій мірі

відповідальний за високий рівень корупції, оскільки продовжує використовувати її як своєрідні інструменти розвитку і самозахисту. Водночас заради об'єктивності слід відзначити, що значна частина крупних бізнесменів починає розуміти: без дотримання цивілізованих правил функціонування ринкової економіки вирішення будь-яких питань з європейським бізнесом просто неможливе.

Таким же важливим антикорупційним механізмом є зменшення обсягів «тіньової» економічної діяльності. У загальному обсязі економіки України за даними експертів тіньовий сектор складає від 40 до 50 відсотків. Функціонувати такий обсяг економіки може тільки завдяки корупційному прикриттю. Це дуже близько до показників африканських країн. В країнах Західної Європи цей показник не перевищує 10–15 відсотків.

У Декларації про державний суверенітет України наголошується прагнення «створити демократичне суспільство». Демократія передбачає панування основних принципів: легітимність ґрунтується на примиренні індивідуального та колективного; люди послуговуються рівними правами; закон – понад усе; держава відділена від суспільства і є його репрезентативним інструментом [1].

На жаль, поки що жоден із вказаних демократичних принципів не діє в Україні повною мірою, а скоріше є в зародковому стані.

Список бібліографічних посилань

1. Гвоздецький В. Д. Оновлення адміністративно-правового механізму запобігання і протидії корупції в Україні підтверджено Революцією Гідності. *Міліція України*. 2014. № 11–12, С. 20–29.

2. Гвоздецький В. Д. Адміністративно-правові та організаційні засади запобігання і протидії корупції в Україні : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 583 с.

3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 20.09.2019).

4. Про засади державної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України від 14.10.2014 № 1699-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18 (дата звернення: 20.09.2019).

5. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18 (дата звернення: 20.09.2019).

6. Про очищення влади : Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18 (дата звернення: 20.09.2019).

7. Гвоздецкий В. Д. Коррупция как социальное явление: содержание и сущность. *Право и политика*. 2014. № 2. С. 97–100.

8. Вандін Ю. О. Владою Закону – проти «п'ятої влади». *Іменем Закону*. 1996. 6 берез.

9. Кирпичников А. И. Взятка и коррупция в России. СПб. : Альфа, 1997. 352 с.

Одержано 25.09.2019

УДК 343.9:343.35

Анна Сергіївна ГЕЙКО,
курсант 3 курсу факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Олександр Володимирович ОЛІШЕВСЬКИЙ,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

МЕТОДИ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ВИХОВАННЯ

Досвід багатьох країн світу показує, що наявність високого рівня законодавства, механізму жорсткого покарання недостатньо для виправлення соціально шкідливої чи суспільно небезпечної поведінки людини. Зміни мають відбутися, головним чином, всередині особи. Визначальним тут є комплекс виховних заходів.

До теми виховання зверталася величезна маса дослідників. Проте, в ключі саме антикорупційного виховання говорися небагато. Тому метою даних тез доповіді є намагання позначити методи такого виховання.

Методи виховання – це сукупність засобів і прийомів, що впливають на психіку вихованця відповідно до заданої мети [1]. Сучасні педагоги виділили кілька груп методів, поклавши в їх основу цілісну структуру діяльності, що включає усвідомлення процесу діяльності, її організації, стимулювання; контроль і аналіз результатів.

1. Методи формування свідомості особистості – передбачають вплив на свідомість, почуття і волю з метою формування поглядів і переконань. До них належать переконання і особистий приклад.

2. Методи організації і формування досвіду суспільної поведінки – передбачають організацію діяльності вихованців та формування досвіду суспільної поведінки. До них належать педагогічна вимога, громадська думка, вправляння, привчання, доручення, створення виховних ситуацій.

© Гейко А. С., 2019

3. Методи стимулювання діяльності і поведінки – покликані регулювати, корегувати і стимулювати діяльність та поведінку вихованців. До них належать змагання, заохочення і покарання.

4. Методи самовиховання – спрямовані на систематичну і цілеспрямовану діяльність особистості з удосконалення її позитивних якостей та подолання негативних. До методів самовиховання належать самопізнання, самоставлення, саморегуляція [2].

Розглянемо коротко зазначені вище методи в контексті нашого дослідження по групах.

1. Переконання – передбачає вплив на свідомість, почуття, волю людей з темою про те, що корупційні діяння неприйнятні, представляють собою форму зла та завдають персонально кожному шкоду. Особистий приклад через висвітлення діяльності і життя конкретних зацікавлених людей.

2. Громадська думка через створення образу, що всі оточуючі засуджують корупційні діяння. Створення виховних ситуацій, коли посадових осіб запрошують уявляти себе на місці іншої людини, яка до них має звертатися.

3. Заохочення через схвалення, позитивну оцінку дій і вчинків окремих законослухняних людей, в результаті чого вони відчувають задоволення, радість, зумовлені громадським визнанням зусиль, старань, досягнень, зміцнюють впевненість у своїх силах, готовність до роботи та подальшої законослухняної поведінки. Покарання як засудження корупційних діянь, що суперечать нормам суспільної поведінки.

4. Самопізнання через виявлення сильних і слабких проявів своєї особистості в можливих корупційних ситуаціях. Самоставлення на основі усвідомлення особистістю своїх чеснот, результатів діяльності, ставлення оточуючих і виявляється в самооцінці. Саморегуляція через самопідбадьорення, самосхвалення, самонаказ, самовладання, самообмеження, самонавіювання, самостимулювання, самоконтроль в можливих корупційних ситуаціях.

Таким чином, до методів антикорупційного виховання відносяться головним чином: переконання, особистий приклад, громадська думка, створення виховних ситуацій, змагання, заохочення, покарання, самопізнання, самоставлення та саморегуляція. Самі по собі методи примусу в частині покарання не змозі досягти цілі побудови суспільства без корупції.

Список бібліографічних посилань

1. Лебедєва Н. Г., Джурелюк О. Т., Самойленко Д. О. Основи психології і педагогіки : конспект лекцій. Алчевськ : ДонДТУ, 2009. 174 с.

2. Види та методи виховання / Мережні електронні видання : сайт. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/r434.htm (дата звернення: 14.09.2019).

Одержано 23.09.2019

УДК 343(575+351)

Вікторія Олександрівна ГЛУХЕНЬКА,
курсант 3 курсу факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Михайло Ігоревич ФІАЛКА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ ПРАВИЛ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ, ЯКІ ПРИЗВЕЛИ ДО ЗАВОЛОДІННЯ НИМИ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ: АНАЛІЗ ОЗНАК ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ

Проблема корупції, на теперішній час, є однією з найбільш актуальних проблем сучасного світу. Корупція розвивається у таких сферах, як економічна, політична, соціальна та культурна. У всесвітньому рейтингу CPI (Індекс сприйняття корупції – глобальна оцінка стану корупції у країнах світу) Україна посідає 131 місце зі 176 країн [1].

Кримінальний кодекс України містить перелік корупційних злочинів, що передбачений в примітці до ст. 45 КК України. До даного переліку віднесена кримінально-правова норма, яка встановлює відповідальність за порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів вчинене шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 320 КК України) [2].

Спробуємо проаналізувати об'єктивну сторону цього складу злочину. Для більш яскравого та ефективного аналізу звернемось спочатку до судової практики. Так, наприклад, Надвірнянським районним судом Івано-Франківської області було розглянуто кримінальне провадження, в якому обвинувачений ОСОБА_1, відповідно до наказу № 133-к від 23.10.1987 призначений на посаду лікаря-нарколога

© Глухенька В. О., 2019

Надвірнянської центральної районної лікарні, вчинив дії, які виразились в порушенні встановлених правил зберігання, обліку, відпуску та розподілу наркотичних засобів, що спричинили нестачу наркотичного засобу у великих розмірах шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Відповідно вироку суду, ОСОБА_1, будучи наділеним організаційно-розпорядчими та адміністративно-господарськими функціями, при виконанні своїх службових обов'язків, здійснюючи лікування хворих в порядку проведення замісної підтримувальної терапії хворих із опіоїдною залежністю видавав їм наркотичний засіб «Метадон» з порушенням встановлених правил зберігання, обліку, відпуску та розподілу наркотичних засобів, що спричинили нестачу наркотичного засобу у великих розмірах [3].

Проаналізувавши наведений нами приклад та положення кримінально-правової теорії в питанні кримінально-правової характеристики складу злочину передбаченого ч. 2 ст. 320 КК України можливо наголосити на певних аспектах.

По-перше, суспільно небезпечне діяння об'єктивної сторони даного злочину виражене в таких формах, як:

– порушення встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель;

– порушення правил виробництва, виготовлення, зберігання, обліку, відпуску розподілу, торгівлі, перевезення, пересилання чи використання наркотичних засобів психотропних речовин, їх аналогів або відповідних прекурсорів.

По-друге, суспільно небезпечні наслідки об'єктивної сторони полягають у настанні можливості заволодіти предметами злочину (наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами або прекурсорами).

По-третє, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони даного злочину (ч. 2 ст. 320 КК України) виступає спосіб вчинення злочину, а саме – шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Проаналізувавши об'єктивну сторону нашого прикладу, ми не можемо не звернутися до способу вчинення даного злочину. В даному прикладі наголошено, що службова особа вчинила даний злочин шляхом зловживання своїм службовим становищем.

Розуміння поняття зловживання службовою особою своїм службовим становищем законодавець описав в ст. 364 КК України. Об'єктивна сторона даного суспільно небезпечного прояву визначена наступним чином: 1) використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби; 2) заподіяння таким діянням істотної шкоди охоронювані законом правам,

свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб [2].

Виходячи з нашого прикладу зловживання службовим становищем проявилось у тому що Особа_1 видала хворим із опіоїдною залежністю наркотичний засіб «Метадон» з порушенням встановлених правил зберігання, обліку, відпуску і розподілу наркотичних засобів та належним чином їх не обліковував. Це порушення як раз і утворює суспільно небезпечне діяння, передбачене в ч. 2 ст. 320 КК України.

Підводячи підсумок викладеному вище, необхідно наголосити на тому, що для кваліфікації суспільно –небезпечного діяння за ч. 2 ст. 320 КК України необхідно обов'язково встановлювати спосіб його вчинення, а саме – шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Список бібліографічних посилань

1. Міфтахутдінов В. Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення // Юридична Газета online. URL: http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalna-vidpovidalnist-za-korupciyni-pravoporushennya.html (дата звернення: 11.09.2019).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 11.09.2019).

3. Вирок Надвірнянського районного суду Івано-Франківської області від 30.07.2019 : справа № 348/716/19. провадження № 1-кп/348/297/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/83354147 (дата звернення: 10.09.2019).

Одержано 28.09.2019

УДК 343.9

Володимир Васильович ГОЛІНА,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України (м. Харків)

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ ЗМЕНШЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

1. Криміналізована корупція – своєрідне кримінальне правопорушення, «співавторами» якого часто виступають як суб'єкти, зазначені у ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» від

© Голіна В. В., 2019

14 жовтня 2014 р. зі змінами, так і широке коло фізичних і юридичних осіб, у зв'язку з чим її запобігання має багатовекторний характер. З одного боку, слід запобігти зловживання службовою особою владою або службовим становищем з метою одержання нею неправомірної вигоди всупереч інтересам служби; з другого, - протидіяти пропозиціям неправомірної вигоди; з третього, – оцінити і усунути корупціогенні ризики у діяльності органів, установ, підприємств, організацій, а також причини, що їх породжують, і особливо умови, що їм сприяють. І корупціогенні ризики, і умови, що сприяють корупції, закладені (об'єктивно чи суб'єктивно) у кожній галузі і відомстві. Тому запобігання і протидія корупції повинна бути сконцентрована у кожному органі, підприємстві, установі, організації тощо У ст. 61 Закону України «Про запобігання корупції» зазначено: «Керівник, засновники (учасники) юридичної особи забезпечують регулярну оцінку корупційних ризиків у її діяльності і здійснюють відповідні антикорупційні заходи. Для виявлення та усунення корупційних ризиків у діяльності юридичної особи можуть залучатися незалежні експерти, зокрема, для проведення аудиту».

2. При всій важливості дороговказних державних законів і програм запобігання та протидії корупції, які виходять із загально сформульованих антикорупційних заходів і які не завжди орієнтують практичну запобіжну модель, на кшталт: «почни з себе», «урахуй місцеві особливості умов проявів корупції» та ін. Як відмічається у наукових публікаціях, знеособлені заходи запобігання, тобто взяті без урахування територіальних особливостей, не здатні привести до відчутного покращення криміногенної обстановки [1, с. 12].

Це висловлення наводить на думку про спробу аргументувати використання запобіжного потенціалу Стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів (надалі – Стратегія) щодо корупційних кримінальних правопорушень. Первинно Стратегія замислювалася її розробниками (Л. Коен, Р. Ньюман, М. Фелсон та ін.) як соціальний метод містобудування, архітектурного убезпечення промислових підприємств, житлових приміщень, освітлення банків, вулиць, маркування товарів, цінних речей, використання систем контролю, відеоспостереження та ін. Згодом ця Стратегія була використана для створення «захисного простору і фізичних бар'єрів для злочинів» (просторова профілактика), спрямованих на: ускладнення, обмеження, а нерідко й усунення на місцевому рівні організаційно-управлінських, технічних, технологічних умов, що мотивують і спрямовують діяльність злочинців, які заздалегідь розраховують на них.

Можна припустити, що і при вчиненні корупційних кримінальних правопорушень злочинці будують корупційні схеми, враховуючи місцеві (галузеві, відомчі та ін.) корупціогенні ризики і умови, які дають можливість створювати корупційні зв'язки. Отже, доцільно не тільки вивчати матеріали кримінальних корупційних правопорушень, а й організаційно-управлінську структуру місцевих органів, установ, підприємств, організацій на предмет виявлення існуючих чи потенційних корупційно небезпечних її ланок, що відповідає меті Стратегії – оперативно і конкретно запобіжно впливати на ті чи інші корупційні прояви.

3. Головне, на наш погляд, у запобіганні та протидії (боротьбі) корупції мати самостійність у прийнятті організаційно-управлінських рішень на місцевому рівні, а також антикорупційну волю відповідальних керівників і певні навички. Важливо вчасно усувати умови, які сприяють створенню корупційних ризиків з боку як суб'єктів, на яких поширюється дія ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», так і осіб, що схиляють їх до протиправного використання наданих їм службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. До числа запобіжних напрямів, які слід розробляти і конкретизувати на місцевому рівні у межах Стратегії, можна рекомендувати:

а) перекриття умов «ліфтної» корупції «з низу до верху»;

б) максимальну приватизацію;

в) максимальне роз'єднання «клієнт-чиновник»;

г) використання приватного сектора для зменшення корупційних проявів [2, с. 130–136];

ґ) широке залучення місцевих ЗМІ до викриття корупційних ризиків і осуду корупціонерів і причасних до них осіб та ін.

Список бібліографічних посилань

1. Батиргареєва В. С. Урбаністична кримінологія як актуальний напрям знання у запобіганні злочинності // Кримінальні загрози у секторі безпеки: практика ефективного реагування : матеріали панельної дискусії III Харків. міжнар. юрид. форуму (м. Харків, 26 верес. 2019 р.). Харків : Право, 2019. С. 10–14.

2. Христич І. О. Вдосконалення взаємодії держави та бізнесу – запорука зниження рівня корупції та підвищення безпеки у приватній сфері // Кримінальні загрози у секторі безпеки: практика ефективного реагування : матеріали панельної дискусії III Харків. міжнар. юрид. форуму (м. Харків, 26 верес. 2019 р.). Харків : Право, 2019. С. 134–138.

Одержано 02.10.2019

УДК 343.9:343.95

Сергій Миколайович ГУСАРОВ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЗА ВЧИНЕННЯ ЯКИХ УСТАНОВЛЕНО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Кримінальний кодекс України має своїм завданням забезпечення охорони найбільш важливих соціальних цінностей і благ від потенційно можливих кримінальних загроз. Для здійснення цього завдання КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання й інші заходи кримінально-правового характеру застосовуються до осіб, що їх вчинили. З огляду на це Особлива частина КК України репрезентована вичерпним переліком різних за ступенем тяжкості злочинних посягань. Одним із різновидів таких злочинних посягань є корупційні кримінальні правопорушення. Їх регламентація в Особливій частині КК України покликана сприяти протидії корупції як одній з найактуальніших соціальних проблем, розв'язання якої для багатьох країн, у тому числі й для України, є надзвичайно важливою і складною справою [2, с. 255].

У чинному КК України корупційні кримінальні правопорушення представлено насамперед у вигляді окремих корупційних злочинів. Так, у примітці до ст. 45 КК України зазначено, що корупційними злочинами відповідно до КК вважаються злочини, передбачені ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 КК[1].

Зазначимо, що у КК України визначення поняття корупційного злочину відсутнє, а віднайти його у доктрині кримінального права доволі складно. У той же час загальне поняття корупційного правопорушення передбачено у ст. 1 закону України «Про запобігання

[1] Варто зазначити, що ст. 368-2 («Незаконне збагачення»), яка міститься в указаному переліку, на сьогодні визнана такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), згідно з рішенням Конституційного Суду № 1-р/2019 від 26.02.2019. З огляду на це, її належність до переліку корупційних злочинів перебуває «під загрозою», принаймні до того часу, доки вказана стаття закону про кримінальну відповідальність не буде ухвалена Верховною Радою України IX-го скликання в новій редакції.

© Гусаров С. М., 2019

корупції», в якій вказано, що корупційне правопорушення – це діяння, що *містить ознаки корупції*, вчинене особою, зазначеною у частині першій ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Власне, поняття корупції також надається у ст. 1 цього законодавчого акта. Під нею розуміється використання особою, зазначеною у частині першій ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [3].

З огляду на це можна визначити такі *ознаки корупційного злочину*: а) таким злочином є діяння (дія або бездіяльність); б) це діяння, будучи суспільно небезпечним, містить ознаки корупції (*вчиняється шляхом зловживання службовим становищем або шляхом використання службових повноважень чи службового становища з метою одержання або прийняття неправомірної вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших адресатів або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання такої вигоди певним адресатам з метою схилити уповноважену особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень*); в) вказане діяння є винним; г) це діяння є кримінально-протиправним і караним; ґ) воно може бути вчинене лише суб'єктом корупційного кримінального правопорушення. Отже, корупційним злочином є чітко визначене в КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), що містить ознаки корупції і вчинене лише суб'єктом корупційного злочину. Тож корупційним злочином є *умисне зловживання службовим становищем або умисне зловживання шляхом використання службових повноважень чи службового становища, тобто здійснення службовою особою будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, з метою одержання або прийняття неправомірної вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших адресатів або, відповідно, здійснення службовою особою дій у вигляді обіцянки/пропозиції або надання такої вигоди певним адресатам з метою схилити уповноважену особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень.* Розуміння в такому вигляді корупційного

злочину повністю узгоджується з його загальним визначенням у ст. 19 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Зі змісту цієї статті випливає, що таким злочином є умисне зловживання службовими повноваженнями або службовим становищем, тобто здійснення будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, державною посадовою особою під час виконання своїх функцій з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи [1].

Юридичним наслідком вчинення корупційного правопорушення у вигляді злочину є виключно кримінальна, а не адміністративна відповідальність. Тут належить також зазначити, що за вчинення будь-якого корупційного злочину з переліку, вказаного у примітці до ст. 45 КК України, винна особа поряд з такою відповідальністю, як правило, зазнає (може зазнати) й *дисциплінарної* та/або *цивільної відповідальності*, що прямо випливає зі змісту ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції».

Корупційні злочини можуть бути певним чином класифіковані. Так, з одного боку, вони можуть бути поділені на: а) визначені КК України різного роду так звані «загальні» злочини, які стають корупційними лише у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем (ст. 357, а також відповідні кваліфіковані різновиди складів злочинів, передбачених ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 410 КК України); б) суто корупційні злочини (ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 КК України).

Хотілося б також зазначити, що в науковому середовищі доволі поширеною є думка, що адміністративна відповідальність є виключним юридичним наслідком вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією. Про це яскраво свідчать приписи глави 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» – ст. 172-4 – 172-9-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Насправді це не зовсім так.

Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» правопорушення, пов'язане з корупцією, – це діяння, *що не містить ознак корупції*, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено *кримінальну*, *адміністративну*, *дисциплінарну* та/або *цивільно-правову відповідальність*. Отже, юридичним наслідком вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, може бути не лише адміністративна, але й кримінальна та (або) дисциплінарна чи цивільно-правова відповідальність. У зв'язку з цим зазначимо, що в системі Особливої частини

КК України наявні не лише *корупційні злочини*, але і *злочини, пов'язані з корупцією,* наслідком вчинення яких є безпосередньо *кримінальна відповідальність*. До таких злочинів, зокрема, належать злочини, передбачені ст. 209, 211, 365, 366, 366-1, 367 тощо КК України. На це звертають увагу, на жаль, поодинокі вітчизняні науковці [4, с. 194–196]. Отже, від корупційного злочину варто відрізняти злочини, пов'язані з корупцією, які також розташовані в системі Особливої частини КК України. Їх поняття, як і поняття корупційного злочину, відсутнє у КК України. Ознаки цього виду кримінально-протиправних діянь очевидно дещо відрізняються від ознак корупційних злочинів. У зв'язку з цим зазначимо, що злочини, пов'язані з корупцією, – *це суспільно небезпечні умисні або необережні діяння службової особи, що, будучи порушеннями законодавства, не містять ознак корупції, але можуть сприяти або приховувати вчиненню/вчинення корупційного злочину і, як наслідок, тягнути настання кримінальної відповідальності.*

На підставі вищевикладеного зазначимо, що: 1) корупційні правопорушення можуть поставати у вигляді корупційних злочинів, а також злочинів або правопорушень адміністративного, дисциплінарного чи цивільно-правового характеру, що по'вязані з корупцією; 2) корупційним злочином є умисне зловживання службовим становищем або умисне зловживання шляхом використання службових повноважень чи службового становища, тобто здійснення службовою особою будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, з метою одержання або прийняття неправомірної вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших адресатів або, відповідно, здійснення службовою особою дій у вигляді обіцянки/пропозиції або надання такої вигоди певним адресатам з метою схилити уповноважену особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень. Вичерпний перелік корупційних злочинів наведено у примітці до ст. 45 КК України; 3) до злочинів, пов'язаних з корупцією, належать злочини, передбачені ст. 209, 211, 365, 366, 366-1, 367 КК України. Під останніми варто розуміти суспільно небезпечні умисні або необережні діяння службової особи, що, будучи порушеннями законодавства, не містять ознак корупції, але можуть спряти або приховувати вчиненню/вчинення корупційного злочину і, як наслідок, тягнути настання кримінальної відповідальності; 4) поряд зі злочинами, пов'язаними з корупцією, у вітчизняному законодавстві наявні правопорушення, пов'язані з корупцією, але за їх вчинення передбачена адміністративна, дисциплінарна або цивільно-правова відповідальність.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31.10.2003// База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 18.09.2019).

2. Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Нариси з кримінології постмодерну : монографія. Харків : Право, 2019. 278 с.

3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 18.09.2019).

4. Шестопалова Л. Відмежування корупційних правопорушень від правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 193–197.

Одержано 21.09.2019

УДК 343.85(477)

Вікторія Леонідівна ДАВИДЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ

Однією із найбільших та болючих проблем в Україні вже багато років є корупція, яка охопила майже всі сфери суспільного життя. В Індексі сприйняття корупції (ІСК), що укладається глобальною антикорупційною організацією Transparency International та базується на оцінках підприємців та аналітиків, за підсумками 2018 року наша країна посіла 120 сходинку у переліку зі 180 країн світу. І хоча з року в рік позиції України у рейтингу покращуються, такий стан речей все ще є далеким від прийнятного [1].

Уряд держави визначив основні напрямки протидії та запобіганню корупції, які дозволять створити дієву систему запобігання цим негативним проявам, що базуватиметься на принципах правопорядку, належного управління державними справами та майном, чесності й непідкупності, активного громадського контролю.

Важливим є підвищення рівня доброчесності публічних службовців та громадськості. Тому, як одним із основних факторів, що сприяють виникненню корупції та ускладнюють її викорінення є недостатній рівень доброчесності окремих службовців, зловживання

© Давиденко В. Л., 2019

владою, відсутність критичного ставлення більшості громадян України до проявів побутової корупції та сприйняття незаконного матеріального заохочення як дієвого інструменту для вирішення питань.

Україна, ратифікувавши Конвенцію ООН проти корупції взяла на себе зобов'язання взяти її за правову основу для забезпечення захисту осіб, які повідомляють про факти корупції (ст. 33 Конвенції) [2]. На законодавчому рівні такі особи визначені, як «викривач». Згідно зі ст. 20 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» викривач – це особа, яка надає допомогу в запобіганні та протидії корупції, добросовісно (за відсутності корисливих мотивів, мотивів неприязних стосунків, помсти, інших особистих мотивів) повідомляє про порушення вимог цього Закону іншою особою.

Закон України «Про запобігання корупції» зазначив, що викривач – це особа, яка добросовісно повідомляє про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону (п. 13 ч. 1 ст. 11) та водночас, особа, яка надає допомогу в запобіганні та протидії корупції, а також за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог цього Закону іншою особою (ч. 1 ст. 53).

Статтею 2 проєкту Закону України «Про захист викривачів корупції» запропоноване наступне визначення терміну «викривач» – це фізична особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомила про вчинення особами, визначеними у ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції», корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, іншого порушення вимог ЗУ «Про запобігання корупції» спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції, державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, юридичну особу публічного права (в якому працює особа, стосовно якої здійснюється повідомлення, або до сфери управління чи підпорядкування якого належить відповідний орган), їх структурний підрозділ [3]. Таке визначення є більш широким, крім того до викривачів прирівнюються близькі особи та члени сім'ї викривача – прирівняні особи. Викривачі та прирівняні особи перебувають під захистом держави.

Основними напрямами реалізації державної політики у сфері захисту викривачів є:

– формування у суспільстві атмосфери нетерпимості до проявів корупції та позитивного ставлення до викривачів;

– запобігання переслідуванню викривачів та прирівняних осіб у зв'язку з повідомленнями про корупцію;

– надання правової та іншої допомоги викривачам та прирівняним особам;

– здійснення постійного моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства у сфері захисту викривачів;

– періодичний перегляд законодавства у сфері захисту викривачів та його постійне вдосконалення;

– провадження ефективних механізмів взаємодії органів державної влади, органів влади Автономної республіки Крим, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, їх структурних підрозділів у сфері захисту викривачів.

Для виконання поставлених завдань необхідно внести зміни до законодавства України, зокрема до Кримінального Кодексу України. Так, в законопроєкті «Про захист викривачів» запропоновано внесення змін та доповнень до низки статей КК. Так, пропонується розглядати як грубе порушення законодавства про працю не тільки незаконне звільнення працівника з особистих мотивів (ст. 172 КК України), а також незаконне звільнення викривача або прирівняної особи у зв'язку з повідомленням про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою. Також доповнити статтею 172-1 КК України, в якої буде передбачена відповідальність за застосування негативних заходів впливу до викривача та прирівняної особи особою, наділеною владними повноваженнями, у зв'язку з повідомленням про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою, якщо воно завдало істотної шкоди викривачу та/або прирівняній особі. Доповнити статтею 345-2 КК України – погроза вбивством, насильством, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням або пошкодженням майна викривача або прирівняної особи у зв'язку з повідомленням про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою. Доповнити статтею 247-2 КК України – умисне знищення або пошкодження майна, що належить викривачу або прирівняній особі у зв'язку з повідомленням про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою. Доповнити статтею 348-2 – вбивство або замах на вбивство викривача або прирівняної особи у зв'язку з повідомленням про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою. Доповнити статтею 349-2 – захоплення або тримання як заручника викривача або прирівняної до нього особи з метою спонукання вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника [3].

Такі зміни в нормативно-правовій базі України дозволять вдосконалити механізм захисту осіб, які повідомляють про корупцію та виконати міжнародні зобов'язання держави, щодо унормування захисту викривачів.

Список бібліографічних посилань

1. Боротьба з корупцією // Урядовий портал : офіц. веб-портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/borotba-z-korupciyeyu (дата звернення: 27.09.2019).
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31.10.2003 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 27.09.2019).
3. Про схвалення проекту Закону України «Про захист викривачів корупції» : рішення Нац. агентства з питань запобігання корупції від 01.02.2019 № 291 // Національне агентство з питань запобігання корупції : офіц. сайт. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/Proekt-zakonu.pdf (дата звернення: 27.09.2019).

Одержано 30.09.2019

УДК 343.244

Сергій Федорович ДЕНИСОВ,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;
Володимир Григорович ПАВЛОВ,
кандидат юридичних наук,
суддя Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ

У сучасних умовах питання вирішення проблеми корупції є одним із пріоритетних для українського суспільства, яка в різних сферах діяльності органів державної влади та управління набула глобального і системного характеру. Корупція глибоко укорінилася не тільки в економічній та соціально-культурній сферах. Найбільш вражені нею державні органи, які за своїм функціональним призначенням повинні запобігати та протидіяти проявам корупції.

Особливого суспільного резонансу набувають корупційні правопорушення, вчинені в кримінально-виконавчій службі (далі – КВС) України, адже вона негативно впливає на функціонування та виконання поставлених перед службою завдань. Насамперед, вона, з одного боку, паралізує довіру суспільства до пенітенціарної системи, а з іншого – не дозволяє персоналу виконувати завдання з виправлення засудженого та повернення його в суспільство законослухняним громадянином.

© Денисов С. Ф.,
Павлов В. Г., 2019

Хоча традиційно, сфера виконання покарань – завжди була достатньо «закритою», останнім часом в засобах масової інформації з'являється все більше повідомлень про випадки корупції як в пенітенціарних установах, так і в кримінально-виконавчих інспекціях. Безліч скарг до правозахисних організацій свідчить про наявність зловживань та корупційних діянь серед персоналу пенітенціарних закладів. Жахливі умови утримання, відсутність роботи для засуджених, якість харчування та медичних послуг, проблеми з опаленням, питною водою та ін. – все це не тільки принижує людину, якій доводиться жити в особливих умовах, але й створює умови до ігнорування її проблем та об'єктивно призводить до зловживань службовим становищем працівниками КВС, що насправді і є передумовою виникнення корупції.

Слід зазначити, що офіційна статистика адміністративних та кримінальних проваджень щодо співробітників КВС не відображає справжнього стану, оскільки більша частина корупційних правопорушень не виявляється і не реєструється. Разом з тим, на даний час є очевидним збільшення кількості співробітників, схильних до вчинення такого виду правопорушення, а відтак прийняті превентивні заходи не дають бажаного результату.

До правових умов корупційних правопорушень слід віднести дискредитацію права як основного інструменту регулювання життя особи, суспільства і держави; недолік загальних адміністративно-правових заборон за різні види корумпованої поведінки, які могли б виконувати функції заходів ранньої профілактики корупційних правопорушень; численні прогалини в законодавстві, що регламентують оподаткування державних службовців; невиправдано високий рівень невизначеності норм багатьох галузей законодавства, що створює об'єктивну основу для неконтрольованого свавілля правозастосовній діяльності.

Поділяючи позицію О. О. Дудорова, до умов корупції в КВС, пов'язаних безпосередньо з особистістю працівника кримінально-виконавчої системи як одного з правоохоронних органів, слід віднести такі: наявність у співробітників владних повноважень щодо ув'язнених і, як наслідок пошук реальних можливостей використання їх у власних цілях; зниження рівня професійного відбору фахівців; слабкий контроль над процесом адаптації молодих фахівців до службової діяльності; спілкування з особами, що мають багатий кримінальний досвід, та поширення з співрозмовниками субкультури; закритість пенітенціарної системи, що сприяє високій латентності правопорушень, та створює в працівників відчуття

безкарності; недосконалість правової регламентації діяльності співробітників КВС; зайвий конформізм у взаєминах з безпосереднім керівником, який або не веде до протидії корупції або прямо сприяє її поширенню серед підлеглих; відсутність принципового неприйняття корупції в будь-яких її проявах.

Причини й умови, які призводять до корупційних правопорушень серед співробітників пенітенціарної системи, тісно пов'язані з професійною деформацією останніх. Втрата морально-етичних орієнтирів супроводжується змінами у світогляді співробітників пенітенціарної системи, в їхніх поглядах на життєві цінності, що в подальшому позначається на стані їхньої службової дисципліни.

Не викликає сумнівів позиція вітчизняних вчених, що для профілактики корупційної поведінки співробітників пенітенціарної системи необхідне створення системи своєчасного виявлення серед них осіб, схильних до вчинення правопорушень. З урахуванням систематизації ряду факторів, що характеризують поведінку співробітника пенітенціарної системи, як при виконанні службових обов'язків, так і в умовах проведення відпочинку або дозвілля, можна не тільки виявляти ступінь його особистісної деформації, але і прогнозувати можливість здійснення протиправних проступків.

Очевидно, що соціально незахищений, з невисокою заробітною платою, без перспективи кар'єрного росту працівник КВС не здатний сформувати із злочинця таку особистість, яка б вела правослухняний спосіб життя, дотримувалася правових та інших соціальних норм держави і суспільства.

На підставі вище викладеного ми вважаємо, що збільшення кількості антикорупційних органів та одночасне проведення профілактичної роботи серед персоналу, без комплексу організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення соціального захисту працівникам КВС, дозволить лише на незначний проміжок часу мінімізувати прояви корупції в пенітенціарній системі.

Одержано 30.09.2019

УДК 342.133(477)

Ольга Василівна ДУДКО,
аспірант наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗВЕРНЕННЯ ЗАХИСНИКА ІЗ КЛОПОТАННЯМ ПРО ПОВЕРНЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА ПРОКУРОРУ, ЯКЩО ОСТАННІЙ НЕ ВІДПОВІДАЄ ВИМОГАМ СТ. 291 КПК УКРАЇНИ

Тактична діяльність адвоката до підготовчого судового засідання має важливе значення для ефективної участі клієнта в ньому, є вагомим підґрунтям для вирішення завдань, які вирішує адвокат на даному етапі кримінального провадження.

З метою реалізації прав підзахисного, захисник повинен подати до суду клопотання про повернення обвинувального акта прокурору, якщо останній не відповідає вимогам ст. 291 КПК [1]. Аналогічно він повинен вчинити у разі невідповідності таким приписам клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, а також коли не вказана інформація про захід медичного (виховного) характеру, який пропонується застосувати. Безініціативність захисника у разі наявності у зазначених кінцевих документах досудового розслідування недоліків, може стати підґрунтям для подальших зловживань прокурором.

Зазначимо, що КПК передбачає можливість самостійного ініціювання прокурором повернення судом обвинувального акту у випадку встановлення порушень вимог КПК щодо його форми та змісту. Проте, як свідчить практика, часто без ініціативної діяльності у цьому захисника не обходиться. Так, у підготовчому судовому засіданні у кримінальному провадженні прокурор заявив до Шевченківського районного суду м. Києва клопотання про повернення прокурору клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру у зв'язку із тим, що воно не підписаний прокурором, а також що долучена до нього розписка про отримання копії клопотання та реєстру матеріалів досудового розслідування, не містить підпису підозрюваного [2]. Такі клопотання заявляються досить часто та вказують на наявність перешкод до розгляду кримінального провадження судом, коли ці перешкоди, виражені в порушеннях закону, виключають можливість постановлення судом вироку.

Виключається можливість винесення судового рішення у випадках, коли обвинувальному акті відсутні: анкетні відомості кожного

© Дудко О. В., 2019

обвинуваченого, потерпілого; прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора; виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення; обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання; підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими; розмір витрат на залучення експерта; дата та місце його складення та затвердження. Рідше – це документи, які обов'язково додаються до обвинувального акта: реєстр матеріалів досудового розслідування; цивільний позов, пред'явлений під час досудового розслідування; розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову; розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову; довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження.

За даними досліджених матеріалів кримінальних проваджень, типовими підставами повернення обвинувального акта прокуророві є такі: в обвинувальному акті всупереч п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК не повністю викладені фактичні обставини вчиненого, які прокурор та слідчий вважають встановленими; відсутність формулювання обвинувачення в обвинувальних актах, яке підміняється викладанням тексту повідомлення про підозру; невідповідність кримінального правопорушення його кваліфікації та ін.

Як засвідчує аналіз ухвал апеляційних судів, у кримінальних провадженнях захисники активно послуговуються можливістю заявити клопотання про повернення обвинувального акта. Так, у підготовчому судовому засіданні Чернігівський районний суд Чернігівської області відмовив у задоволенні клопотання захисника про повернення обвинувального акта, як такого, що не відповідає вимогам КПК України, оскільки в ньому не зазначено формулювання обвинувачення та в реєстрі матеріалів досудового розслідування не відображена процесуальна дія вручення обвинувального акта [3]. У даному випадку захисник недостатньо уваги приділив обґрунтуванню заявленого клопотання. Однак слід визнати, що далеко не завжди судом приймається рішення на користь публічного обвинувачення, що свідчить про доцільність заявлення таких клопотань стороною захисту з акцентом на обґрунтування доводів ініціатора.

Негативні наслідки для обвинуваченого породжують випадки ігнорування під час підготовчого судового провадження не тільки прокурором, а й безініціативним захисником, допущеної стороною обвинувачення неконкретності у формулюванні обвинувачення

особи у вчиненні кримінального правопорушення. Таку бездіяльність, яка полягає у порушенні права особи на захист, визнається судовою практикою істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону. Наприклад, задовольняючи касаційну скаргу засудженого та скасовуючи вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області та ухвалу відповідного суду апеляційної інстанції ВССУ зазначив, що зі змісту обвинувального акту слідчим не сформульовано обвинувачення А. у вчиненні злочину за ч. 1 ст. 286 КК України, що є порушенням вимог ст. 291 КПК України [4]. Зазначена обставина залишилась як поза увагою прокурора, що брав участь у розгляді даного провадження в суді першої інстанції, так і місцевого суду та суду апеляційної інстанції.

За таких обставин, саме захисник обвинуваченого повинен виявляти належну активність щодо заявлення клопотань під час підготовчого судового провадження, звернення відповідних судових інстанцій у разі виявлення таких порушень прав клієнта на подальших стадіях кримінального провадження. Адже його завданням, на відміну від опонента-прокурора, є не забезпечення оперативності просування кримінального провадження зі стадії підготовчого провадження до судового розгляду, а, насамперед, захист прав та законних інтересів підзахисного.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 12.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 22.09.2019).

2. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 16.04.2014 : справа № 761/9573/14-к // Єдиний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/38143095 (дата звернення: 22.09.2019).

3. Ухвала Чернігівського районного суду Чернігівської області від 08.08.2016 : справа № 748/1496/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59505024 (дата звернення: 22.09.2019).

4. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12.03.2015 : справа № 5/220/км15 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43226236 (дата звернення: 22.09.2019).

Одержано 30.09.2019

УДК 343.9(477)

Тетяна Євгенівна ДУНАЄВА,
кандидат юридичних наук, науковий співробітник
відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України (м. Харків)

ЩОДО СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Однією із складових боротьби зі злочинністю є ефективна робота спеціалізованих суб'єктів протидії корупції, які покликані захищати гарантовані Конституцією України права і свободи громадян та інтереси держави. Реформування судової і правоохоронної систем, налагодження роботи спеціалізованих суб'єктів з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн є необхідним кроком підвищення ефективності запобігання корупції. З метою створення цілісної, внутрішньо узгодженої системи протидії корупції в Україні була внесена частина необхідних змін до законів, що регулюють діяльність правоохоронних органів та утворена низка нових суб'єктів такої діяльності.

До спеціалізованих суб'єктів протидії корупції в Україні належать: НАБУ, САП, НАЗК, АРМА, Вищий антикорупційний суд [1–5]. Одним з напрямів діяльності СБУ [6], ДБР [7], а в майбутньому і Бюро фінансових розслідувань [8] є протидія корупційним злочинам [9].

Разом з тим, проведений системний аналіз функцій таких державних органів як СБУ і НАБУ, свідчить про часткове дублювання їх завдань та повноважень. З одного боку, монополія на розслідування хабарництва та зловживань може створити корупційні ризики, з іншого – дублювання функцій може негативно позначитись на ефективності розслідування корупційних злочинів.

В останній час в країні активно обговорюються питання про створення нового спеціального державного органу з протидії корупції і злочинності у сфері економіки – Бюро фінансових розслідувань. На нашу думку його створення і функціонування доцільно прискорити, оскільки цей орган має ті самі повноваження, що й податкова міліція і вони не притаманні іншим державним органам.

Спеціалізовані суб'єкти протидії корупції здійснюють міжнародне співробітництво з Інтерполом [10] та Європолом (Європейське поліцейське відомство) [11]. Підписання Україною у м. Гаазі (Нідерланди) 14.12.2016 Угоди між Україною та Європейським поліцейським

© Дунаєва Т. Є., 2019

офісом про оперативне і стратегічне співробітництво (набула чинності 12.07.2017) [12] дозволить істотно розширити формат співпраці, зокрема, активізувати обмін оперативною інформацією в рамках кримінальних проваджень та створення можливостей для спільних заходів з розслідування злочинів та пошуку осіб, причетних до скоєння злочинів; здійснювати обмін спеціальними знаннями, загальними зведеннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань, інформацією про методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, а також надання консультацій та підтримки в рамках кримінальних проваджень.

Отже, нагляд за дотриманням держслужбовцями норм закону мають здійснювати спеціалізовані суб'єкти протидії корупції. до них в Україні належать: НАБУ, САП, НАЗК, АРМА, Вищий антикорупційний суд. Одним з напрямів діяльності СБУ, а в майбутньому ДБР і СФР є протидія корупційним злочинам. Для ефективної діяльності цих органів необхідно забезпечити: активізацію й ефективне застосування заходів запобігання корупційним правопорушенням, мінімізацію некомпетентності і непрофесіоналізму у діяльності співробітників правоохоронних органів і суду, наявність належного фінансового, матеріально-технічного та іншого ресурсного забезпечення функціонування спеціалізованих суб'єктів протидії корупції, наявність чіткого й узгодженого правового регулювання їх діяльності. Проведений аналіз доводить, що доцільно створити у структурі державних спеціалізованих органів у сфері протидії корупції Бюро фінансових розслідувань.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національне антикорупційне бюро України : закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.

2. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України : наказ Ген. прокуратури України від 12.04.2016. № 149 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0149900-16 (дата звернення: 27.09.2019).

3. Національне агентство з питань запобігання корупції : офіц. веб-сайт. URL: https://nazk.gov.ua/ (дата звернення: 27.09.2019).

4. Основні напрямки діяльності // Агентство з розшуку та менеджменту активів : сайт. URL: https://arma.gov.ua/areas-of-activity (дата звернення: 27.09.2019).

5. Про Вищий антикорупційний суд : закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 24. Ст. 212.

6. Про Службу безпеки України : закон України від 07.07.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

7. Про державне бюро розслідувань : закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.

8. Вінокуров Я. Бюро фінансових розслідувань підпорядковуватиметься Мінфіну – законопроект // Hromadske : сайт. URL: https://hromadske.ua/posts/byuro-finansovih-rozsliduvan-pidporyadkovuvatimetsya-minfinu-zakonoproyekt (дата звернення: 27.09.2019).

9. Дунаєва Т. Є. Спеціалізовані суб'єкти протидії корупції в Україні та їх роль у мінімізації рівня корупційної злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2018. Вип. 1 (10). С. 174–187. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/07/15_Dunaeva.pdf (дата звернення: 27.09.2019).

10. Про національне Центральне бюро Інтерполу : постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 № 220 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-п (дата звернення: 27.09.2019).

11. Шостко О. Нові європейські ініціативи. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 2 (53). С. 212–221.

12. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво : закон України від 12.07.2017 № 2129-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 33. Ст. 361.

Одержано 30.09.2019

УДК 343.9

Аліна Владиславівна КАЛІНІНА,
кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України (м. Харків)

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З КРИПТОВАЛЮТОЮ В УКРАЇНІ[1]

Економіка XXI ст. ознаменувалася входженням в «еру цифрових технологій», коли інформатизація економічних процесів стала поглиблюватися з кожним роком, а в 2009 році світова спільнота вперше заговорила про віртуальну валюту. З тих пір низка міжнародних

[1] Тези підготовлено на виконання теми фундаментального наукового дослідження НДІ ВПЗ «Стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів: теорія та практика».

© Калініна А. В., 2019

організацій пропонувала власне визначення криптовалюти, її класифікацію та механізми утворення.

Останніми роками відбулося і масове знайомство населення України з ринком криптовалют. Найбільш визнаними серед українців валютами є Bitcoin, Bitcoin Cash, Bitcoin Gold, OneCoin та ін. Варто відзначити, що середній курс одного біткоіна до гривні складає від 5 тис. (Bitcoin Cash) до більше, ніж 200 тис. грн (Bitcoin) [1]. Ринок криптовалют успішно розвивається в Україні. За результатами дослідження однієї із найбільших фінансових організацій в світі, четвертого за величиною банку США – «Citigroup» розмір ринку біткоіна в Україні складає 2,5 млрд доларів США або 2,5 % ВВП [2; 3]. Про поширеність криптовалюти серед депутатів Верховної Ради України та інших чиновників свідчать результати ознайомлення із їх деклараціями. Цікаво, що найбільше криптовалюти протягом 2015–2017 років було задекларовано чиновниками Одеської обласної ради, Одеської міської ради та Верховної Ради України [2; 4].

Зважаючи на значну вартість криптовалют, особливість їх природи та специфіку стану корупції в Україні, важливо звернути увагу на можливий зв'язок між їх існуванням та корупцією, що виражається в певних корупційних ризиках. Отже:

Ризик 1. *Нормативна невизначеність – основа корупційних схем.* Аналіз чинного законодавства свідчить, що законодавче регулювання ринку криптовалют в Україні знаходиться на початковому, концептуальному та проектному рівні розвитку. У 2017 р. до Верховної Ради України було подано законопроекти «Про обіг криптовалюти в Україні» та «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні». Жоден з них не було ухвалено. Наразі їх повернено на доопрацювання й актуалізацію [5, с. 140]. На концептуальному рівні Кабінетом Міністрів України було запропоновано проект розпорядження «Про схвалення Концепції державної політики у сфері віртуальних активів» [6]. Отже, жоден із чинних законів чи підзаконних актів не містить основ врегулювання суспільних відносин, пов'язаних із криптовалютами в Україні. Оцінка ситуації Національним банком України у 2014 році була однозначною: такі валюти є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальної вартості [7]. Однак наприкінці грудня 2018 року фінансові установи (Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг) повідомили, що криптовалюта не є грошовим активом [7]. Нормативна невизначеність криптовалют відіграє й певну роль під час судового розгляду цивільних спорів та кримінальних проваджень, що з нею пов'язані.

Ризик 2. *Технології використання криптовалюти – тіньова складова корупції*. Принципи, на основі яких функціонує криптовалюта, дають змогу здійснювати децентралізовані, безпечні й анонімні транзакції через мережу Інтернет в усьому світі, а також укладати смарт-контракти, що пов'язано з використанням технологічної системи Blockchain, що фіксує відповідні операції з цифровими валютами в публічній цифровій книзі [8, с. 310]. Отже, спосіб функціонування криптовалют створює певні умови для перебігу таких операцій «у тіні», коли неможливо відслідкувати від кого та куди її було спрямовано.

Ризик 3. *Неможливість перевірки кількості криптовалюти, якою володіє особа*. За оцінками експертів цей ризик названо «корупційним курйозом», оскільки, навіть маючи інформацію про кількість криптовалюти, якою володіє особа, перевірити її не вдається можливим, що може використовуватися не на користь правоохоронних органів. Особа може приховувати інформацію про момент виникнення в неї прав на крипто валюту, акцентуючи увагу на тому, що придбала вона її давно, а значних обсягів у національній валюті вона набула лише на момент перевірки правоохоронними органами.

Таким чином, криптовалюта – яскравий приклад того, що законотворча та правоохоронна діяльність в Україні має пожвавитися у напрямі зменшення корупційних ризиків в нашому суспільстві.

Список бібліографічних посилань

1. Курс криптовалют к гривне // МИНФИН : сайт. URL: https://minfin.com.ua/currency/crypto/uah/ (дата звернення: 28.09.2019).

2. Українські чиновники зібрали крипто валюти на 6,5 млрд гривень // Сегодня : сайт. URL: https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/ukrainskie-chinovniki-sobrali-65-mlrd-griven-kriptovalyuty-1108111.html (дата звернення: 28.09.2019).

3. В Верховной Раде состоялся «круглый стол» на тему: «Законодательное обеспечение блокчейн-отрасли, цифровых активов и криптовалют» // Верховная Рада Украины : офиц. сайт. URL: https://rada.gov.ua/ru/news/Novosty/Soobshchenyya/181820.html (дата обращения: 28.09.2019).

4. Чиновники почали декларувати крипто валюту // Опендатабот : сайт. URL: https://opendatabot.ua/blog/135-bitcoin-rada (дата звернення: 28.09.2019).

5. Кудь А., Кучерявенко М., Смичок Є. Цифрові активи та їх правове регулювання у світлі розвитку технології блокчейн : монографія. Харків : Право, 2019. 216 с.

6. Проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції державної політики у сфері віртуальних активів» // Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України : офіц. сайт. URL: http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=68b47292-ee09-4545-85e2-a969a0d0330c (дата звернення: 28.09.2019).

7. Криптовалюта у деклараціях: чому НАЗК не слідкує за депутатськими біткойнами // Радіо Свобода : сайт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29247836.html (дата звернення: 28.09.2019).

8. Гребенюк М. В., Лук'янчук Р. В. Правовий режим криптовалют: досвід ЄС. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 310–323.

Одержано 30.09.2019

УДК 796.323.2(477)

Дар'я Володимирівна КАЗНАЧЕЄВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ СПОРТУ

Корупція в сучасному спорті стала чинником, який становить реальну загрозу динамічному розвитку спорту в Україні, а також іміджу держави. У суспільстві викликає стурбованість суттєве збільшення інформації про прояви явищ корупції в спорті та реальними їх фактами, які проявляються у вигляді маніпулювання спортивними змаганнями з метою отримання неправомірної вигоди. Зокрема, це протиправний вплив на хід спортивного змагання та/або проведення спортивного змагання із заздалегідь відомим результатом (договірне змагання); підкуп спортсменів, спортивних суддів, тренерів, інших осіб, які здійснюють діяльність у сфері спорту; незаконні спортивні ставки тощо.

Явище корупції негативно впливає на всі сторони життєдіяльності, фактично руйнує правові й етичні відносини між людьми, негативно впливає на розвиток соціальних, фінансово-економічних процесів і практично стає нормою поведінки. Розв'язання цієї проблеми знаходиться в центрі уваги міжнародних спортивних організацій, а також найвищих європейських і світових політичних інституцій і є надзвичайно актуальним для України.

Існуючі проблеми вимагають необхідного регулювання діяльності держав в цій галузі, про що свідчить велика кількість скоєних правопорушень в спорті різних видів, таких як посягання на принцип рівності прав і свобод спортсменів, маніпуляції спортивними змаганнями, вживання допінгових препаратів, насильство і хуліганську поведінку глядачів під час проведення спортивних заходів, корупція і інші економічні злочини в міжнародних спортивних відносинах.

© Казначеєва Д. В., 2019

В цілому держави як на міжнародному, так і на регіональному рівні приділяють діяльності по боротьбі з правопорушеннями у спорті велику увагу. При цьому слід зазначити, що на сьогоднішній день універсальний документ, що охоплює всі види таких правопорушень, не розроблений, регулюються лише окремі види таких правопорушень у відповідних конвенціях і протидію ним.

Міжнародно-правовим документом у сфері боротьби з допінгом, який став першим в цій сфері, є Конвенція проти застосування допінгу ETS № 1352, підписана 16 листопада 1989 року в Страсбурзі державами-членами Ради Європи та іншими державами-учасницями Європейської культурної конвенції.

Одним з найбільш суттєвих документів в області боротьби з правопорушеннями в спорті є багатостороння Конвенція Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями (CouncilofEurope-ConventiononthеManipulationofSportsCompetitions), яка була відкрита для підписання 18 вересня 2014 р., що ґрунтується на низці раніше прийнятих документів у сфері міжнародного спортивного руху [1].

Цікаво, що Радою Європи на 67-му пленарному засіданні Європейського комітету з проблем злочинності, що проходив у Страсбурзі 1–4 грудня 2014 р. було наголошено на доцільності введення кримінальної відповідальності за корупцію в питаннях, що стосуються маніпуляції результатів спортивних змагань. Безумовно, цей крок свідчить про важливість запобігання правопорушень даного виду, оскільки підвищена суспільна небезпека, а також масштаб їх поширення, вимагають відповідного нормативного врегулювання.

Задоволення потреб глядачів в спостеріганні спортивного видовища, яке відбувається в умовах чесного, безкомпромісного змагання спортсменів із дотриманням принципів етики і чесної боротьби, має бути одним із базових принципів проведення змагань. Однак факти корупційного впливу на офіційні спортивні змагання і їх результати призводять до отримання масовим глядачем неякісного спортивного видовища, чим істотно порушуються інтереси громадян та інтереси розвитку спорту в Україні.

На виконання міжнародних зобов’язань, з метою протидії корупції у сфері спорту, у 2015 році був прийнятий Закон України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» (далі – Закон). Законом встановлено, що спортивні змагання повинні відбуватися за правилами чесної гри. В свою чергу правила чесної гри (Fair Play) – це загальновизнані у спортивному товаристві морально-етичні зобов’язання спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, які беруть безпосередню

участь у спортивному змаганні, посадових осіб у сфері спорту строго дотримуватися правил змагань, не допускати заборонених прийомів і методів боротьби, грубощів, шахрайства, інших протиправних діянь як засобів досягнення спортивних результатів [2].

Закон встановлює заборону протиправного впливу у будь-який спосіб на результати офіційних спортивних змагань. Протиправний вплив на результати офіційного спортивного змагання – це маніпулювання спортивним змаганням, тобто умисне вчинення корупційного правопорушення, спрямованого на некоректні зміни ходу спортивного змагання чи його результату шляхом повного або часткового виключення непередбачуваного характеру змагань і досягнення наперед визначеного їх наслідку, з метою отримання будь-якої неправомірної переваги для себе або для інших. Таким чином Закон робить акцент тільки на «офіційні» спортивні змагання, тобто ті, які передбачені Єдиним календарним планом фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів України, що проводяться уповноваженим організатором спортивних змагань з метою визначення переможців згідно з правилами спортивних змагань для відповідного виду спорту, визнаного в Україні, та положенням (регламентом) про це змагання. Таким чином залишаючи поза увагою законодавства професійні спортивні змагання, а також комерційні конкурси.

Закон до корупційних правопорушень, що впливають на результати офіційних спортивних змагань, відносить вчинення хоча б одного з таких діянь:

1) підкуп спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадових осіб у сфері спорту, примушування або підбурювання їх до таких діянь чи вступання з ними у змову стосовно результату офіційного спортивного змагання (договірного поєдинку) або стосовно надання ними ексклюзивної спортивної інформації;

2) отримання спортсменами, особами допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадовими особами у сфері спорту грошей, цінних паперів, іншого майна, користування послугами майнового характеру, отримання інших вигод і переваг внаслідок діянь (підкуп, змова), чи несанкціонованого використання ними ексклюзивної спортивної інформації.

3) розміщування ставки на спорт щодо результатів офіційного спортивного змагання, спортсменами, в якому вони або їхня команда беруть участь, особами допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадовим особам у сфері спорту

Умисне вчинення корупційного правопорушення, спрямоване на некоректні зміни ходу офіційного спортивного змагання чи його

результату, порушення заборони розміщувати ставки на спорт, а також невиконання вимог законодавства щодо запобігання цим порушенням тягне встановлену законом кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність винних осіб. Зокрема передбачена адміністративна відповідальність за порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням(ст. 172-9-1 КУпАП) та кримінальна відповідальність за вчинення протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань (ст. 369-3 КК України).

Однак слід наголосити, що букмекерські контори України офіційно перебувають під забороною, починаючи з 2009 року, коли всі азартні розваги, крім державних лотерей, були об'явлені поза законом. Проте, не дивлячись на нелегальність, ставки на спорт залишаються популярною розвагою в країні. На українському ринку букмекерства працює пул з 10 компаній, причому дві найбільші контролюють до 80 % загального обороту. Це компанія Favorit, яка покриває наземний сегмент, і Parimatch, що має сильні позиції в онлайні. Юридичний статус-кво надає юридично прийнятна форма роботи в індустрії -покупка ліцензії національного лотерейного оператора і робота під його «прикриттям» [3].

Водночас, в світі букмекерська діяльність є складовою частиною спортивної культури. Букмекерська діяльність істотно відрізняється від інших видів грального бізнесу. З огляду на викладене, букмекерська діяльність в Україні потребує правового врегулювання для забезпечення достойної участі держави в розвитку світової культури спортивних подій.

Підсумовуючи слід зазначити, що в Україні зроблені суттєві кроки для запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань і протидії корупції у сфері спорту, однак залишаються неврегульованими певні питання, що негативно впливають на здійснення заходів протидії зазначеним правопорушенням, зокрема існує необхідність у визначенні правових засад букмекерської діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями : від 18.09.2014. *Офіційний вісник України*. 2016. № 96. Ст. 3120.

2. Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань : Закон України від 03.11.2015 № 743-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 51. Ст. 472.

3. Як букмекери нищать український спорт // Тиждень ua : сайт. URL: https://tyzhden.ua/Society/204849 (дата звернення: 15.09.2019).

Одержано 30.09.2019

УДК 343.971

Юрій Миколайович КАНІБЕР,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ І ТИПОЛОГІЯ ВІКТИМНИХ РИЗИКІВ КОРУПЦІЇ

Один з важливих аспектів розгляду корупції як явища суспільного життя є формування достовірного уявлення про віктимні ризики, що виникають у зв'язку з вчиненням та протидією корупційним правопорушенням. В теорії кримінології проблемі віктимного ризику приділяється певна увага. Зокрема Б. М. Головкін визначає його як різного ступеню ймовірність зазнати злочинного посягання, яка є базовою для визначення параметрів припустимої/неприпустимої віктимності та бажаної в суспільстві норми прийнятної віктимності [1, с. 93]. Поняття віктимного ризику похідне від основного поняття віктимності, яке попри певну єдність позицій вчені-кримінологи розглядають дещо по різному в залежності від наукових підходів. Перша, більш розповсюджена теорія розглядає віктимність як схильність, здатність індивіда стати жертвою злочину у зв'язку з його психологічними особливостями, набутими в процесі соціалізації і життєдіяльності (Д. В. Рівман, Л. В.Франк та інші). Друга – теорія адекватної поведінки, яка визначає віктимність з огляду на ступінь контролю особи за власною поведінкою в залежності від життєвої ситуації. Зокрема В.О. Туляков тлумачить віктимність як соціально, психічно або біофізично визначене відхилення від норм безпечної поведінки, яке призводить до здатності суб'єкта стати жертвою злочину [2, с. 60]. Віктимізацію більшість кримінологів сприймають як процес набуття, збільшення віктимності та ступеню її реалізації на індивідуальному або масовому рівнях. З огляду на актуальність мобілізаційного вектору сучасної державної політики протидії корупції вважаю доцільним розглядати більш широко віктимологічний аспект корупційних злочинів, зокрема визначити віктимізацію як процес, що розвивається за двома напрямами змін – внутрішніх особистісних і зовнішніх ситуативних, які призводять до наслідків у вигляді,по-перше особистісної віктимності різних рівнів, по-друге, віктимогенності конкретних життєвих ситуацій. Спираючись на ці загальні теоретичні положення, віктимний ризик корупційного кримінального правопорушення може бути визначений як індикативна кількісно-якісна характеристика ймовірності потрапляння суб'єкта у процес віктимізації або ступеню небезпеки отримання шкоди від корупційної активності,

© Канібер Ю. М., 2019

який визначається особистісними якостями шкодо отримувача та станом конкретної життєвої ситуації.

Віктимні ризики корупційних правопорушень є самостійним феноменом, відокремленим від загального ряду понять віктимології, зокрема факторів віктимності. Змістовна характеристика віктимних корупційних ризиків акцентує увагу не на наявності певного фактора віктимності, а переважно на інтенсивності його дії, ступеню прояву, впливу на можливість певних суб'єктів стати жертвою корупційної активності. Зауважимо, що поняття віктимного ризику більш змістовне ніж коефіцієнт та індекс корупційної віктимності. Аналіз їх взаємозв'язків може принести певну користь у віктимологічному запобіганні корупційних правопорушень у зв'язку з тим, що з'являється перспектива формування і використання індексів та коефіцієнтів віктимних ризиків. Залучення до наукового обігу поняття віктимних ризиків корупційних кримінальних правопорушень дає можливість застосувати у протидії корупції загальні принципи і методики оцінювання та управління ризиками, наприклад, "Riskscore", аналізувати показники віктимності на більш ранній стадії кримінологічного процесу протидії корупції – стадії прогнозування.

Типологія віктимних ризиків корупції є важливим елементом з'ясування їх сутності. Типологія ризиків може бути проведена за різними критеріями: за видами факторів-джерел ризиків, за сферою та рівнем дії ризиків, за ступенем ймовірності здійснення ризиків, за величиною ризику та розміром шкоди, за шкалою прийнятності для суспільства, за видами можливих наслідків, за ступенем визначеності (усвідомленості, латентності, знехтуваності), за можливостями протидії, за іншими. У форматі тез означимо структуру лише двох невисвітлених в публікаціях типологій віктимних ризиків. Відповідно до стадій розвитку і реалізації віктимізації ризики можуть бути наступними: гіпотетичні потенційні ризики корупційної віктимності; ризики залучення до процесу віктимізації; ризики набуття детермінуючої криміногенної віктимності в процесі віктимізації; ризики отримання суттєвої шкоди від корупційного злочину; ризики не відновлення правовідносин та цінностей, пошкоджених корупційним злочином. На підґрунті широкого недогматованого підходу може бути висунута гіпотеза про наявність типів віктимних ризиків в залежності від спрямованістю криміногенної небезпеки на певні групи шкодоотримувачів від корупційної активності, а саме: прямі ризики, що створюють небезпеку вчинення кримінальної корупційної шкоди державі, територіальному об'єднанню, юридичній особі приватного права, фізичній особі, іноземним суб'єктам; зворотні ризики, що створюють віктимну небезпеку для

кримінальних корупціонерів, індивідуальних і колективних суб'єктів протидії корупції, наприклад, правоохоронцям, викривачам, іншим; не вибіркові опосередковані віктимні ризики «третіх осіб», певним чином асоційованих з суб'єктами попередньої групи, наприклад, близьких родичів, товаришів та співробітників корупціонера, або причетних до протидії корупції, наприклад, громадських активістів, журналістів, або випадкових осіб. Моделювання і розгляд цих типів віктимних ризиків може внести суттєві позитивні корективи в систему заходів протидії корупції.

Список бібліографічних посилань

1. Головкін Б. М. Кримінологічне поняття віктимізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2015. № 15, т. 2. С. 93–96.
2. Туляков В. А. Віктимологія : монографія. Київ, 2003. 143 с.

Одержано 30.09.2019

УДК 343.353

Дмитро Юрійович КОНДРАТОВ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Прагнення нашої держави до демократичних перетворень і досягнення світових стандартів в усіх сферах діяльності зумовлює необхідність розгляду проблеми кримінальної відповідальності за корупційні злочини з урахуванням досвіду законодавства інших держав.

Загальновизнаним вважається те, що країни романо-германської правової системи мають більш впорядковане кримінальне законодавство, оскільки воно кодифіковане. Це значною мірою сприяє відповідності континентального законодавства Європейському стандарту з прав людини. У правовій науці батьківщиною континентальної правової сім'ї визнають Францію – країну «писаного права», де закон в широкому розумінні слова є провідним джерелом кримінального права [1, с. 252].

Франція є країною, де після Великої Французької революції 1789 р. з'явився перший буржуазний Кримінальний кодекс 1791 р., який пізніше був замінений Кримінальним кодексом Наполеона

© Кондратов Д. Ю., 2019

1810 р., що діяв більше 180 років. З 1 березня 1994 р. у Франції набрав чинності новий КК, прийнятий у 1992 р., який має досить складну структуру. Нумерація статей в ньому не є наскрізною, вони позначаються як «art. 226-15», при цьому перша цифра відповідає номеру книги, друга – номеру розділу, третя – номеру глави, наступні цифри відповідають порядковому номеру статті в цьому розділі [2].

Відповідно до КК Франції, корупцією визнаються діяння, що полягають у пропозиції, вимаганні або прийнятті без законних на те підстав, у будь-який момент, прямо або опосередковано, підношень, обіцянок, подарунків, презентів або яких би то не було переваг. При цьому, за законодавством Французької Республіки система корупційних діянь має диференціацію як за змістом такого діяння (корупція поділяється на пасивну та активну), так і за належністю службової особи, яка вимагає або приймає без законних на те підстав підношення, обіцянки, подарунки, презенти або які би то не було переваги, до національної публічної особи або публічної особи ЄС чи іншої держави.

Активна корупція за КК Франції полягає в пропозиції без законних на те підстав у будь-який момент прямо або опосередковано підношень, обіцянок, подарунків, презентів або яких би то не було переваг з тим, щоб добитися від відповідної службової особи того, щоб вона вчинила або утрималася від вчинення якої-небудь дії, що входять до кола її повноважень чи обов'язків або обумовлені її мандатом, або дії, вчинення якої полегшене її посадою, обов'язками або мандатом.

Пасивна корупція виражається у вимозі або отриманні публічною особою без законних на те підстав у будь-який момент прямо або опосередковано підношень, обіцянок, подарунків, презентів або яких би то не було переваг для того, щоб вчинити або утриматися від вчинення якої-небудь дії, що входить до кола її повноважень або обов'язків чи обумовленої її мандатом, або дії, вчинення якої полегшене її посадою, обов'язками чи мандатом.

Залежно від повноважень відповідної службової особи та її належності до відповідного органу публічної влади, за кримінальним законодавством Франції підстави кримінальної відповідальності поділяється на діяння, що посягають: 1) на державне управління, що вчиняються особами, які здійснюють публічні функції (глава II розділу III Книги Четвертої Другої частини КК Франції); 2) на публічну адміністрацію Європейських співтовариств, держав-членів Європейського союзу, інших іноземних держав і публічних міжнародних організації (розділ V Книги Четвертої Другої частини КК Франції); 3) активна корупція осіб, які належать до іноземних держав, інших, ніж держави-члени Європейського союзу, і до публічних

міжнародних організацій, інших, ніж установи Європейського Співтовариства (підвідділ 2 відділу I глави V розділу III Книги IV Другої частини КК Франції).

Крім активної та пасивної корупції у кримінальному законі Французької Республіки передбачені окремі підстави відповідальності за зловживання владою, тобто діяння, що полягає у здійсненні якою-небудь особою, що володіє публічною владою, дій при виконанні своїх повноважень, що виразилося у вживанні заходів, спрямованих на те, щоб перешкодити виконанню закону (ст. 432-1 КК Франції).

Також за французьким законодавством криміналізовано незаконне отримання вигоди, що полягає у здійснені якою-небудь особою, яка володіє публічною владою чи виконує обов'язки з державної служби або особою, наділеною виборчим мандатом, що виразилися в ухваленні, отриманні або збереженні, прямо або опосередковано, якої-небудь вигоди у підприємстві чи операції, з яких особа на момент здійснення дії зобов'язана за службою забезпечити повні або часткові нагляд, управління, ліквідацію або провадження розрахунку (ст. 432-12 КК Франції).

Список бібліографічних посилань

1. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть / под ред. И. Д. Козочкина. М. : Ин-т междунар. права и экономики им. А. С. Грибоедова, 2001. 576 с.

2. Уголовный кодекс Франции: принят в 1992 г. : вступил в силу с 1 марта 1994 г. : с изм. и доп. на 1 янв. 2002 г. / пер. с франц. и предисл. Н. Е. Крылова ; науч. ред. Л. В. Головко, Н. Е. Крылова ; Ассоц. «Юридический центр». СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. 648 с.

Одержано 25.09.2019

УДК 343.98.

Валентина Павлівна КОРЖ,
доктор юридичних наук, професор,
почесний працівник Прокуратури України,
професор кафедри кримінального процесу, криміналістики
та судової експертології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ВИБОРЧИМ ТЕХНОЛОГІЯМ

Під час виборчих процесів в Україні використовувались адміністративні, маніпулятивні та корупційні виборчі технології. При цьому якщо застосування адміністративних та маніпулятивних виборчих

© Корж В. П., 2019

технологій були предметом наукових дискусій, досліджень, то проблеми використання корупційних виборчих технологій в Україні не стали предметом глибокого аналізу, наукових досліджень представників політологічних, соціологічних і юридичних наук.

Окремі міжнародні експерти, іноземні оглядачі, українські аналітики зазначають, що останні п'ятнадцять років виборчі кампанії в Україні проводилися з використанням корупційного протекціонізму, корупційного лобізму, електорального підкупу, шляхом фальсифікації результатів виборів, посадових зловживань під час проведення агітації тощо. Злочини, пов'язані з підкупом електорату, фальсифікацією результатів виборчих процесів та іншими службовими зловживаннями під час проведення виборів, характеризуються підвищеною латентністю. Високий ступінь латентності зазначених злочинів негативно впливає на виявлення їх ознак, розслідування та запобігання. За даними українських аналітиків, у 2019 році сума підкупу електорату на мажоритарних округах становила від 500 до 1000 гривень.

Відомі кримінологи А. П. Свигузова, П. О. Кабанов та Ю. М. Климова правильно вважають, що електоральна злочинність, є різновидом політичної злочинності. Вони пропонують у межах російської політичної кримінології виокремити самостійний науковий напрям – електоральну кримінологію, основним об'єктом пізнання якої стане електоральна злочинність, окремі форми, види проявів, її причини, особливості особи потерпілих та заходи протидії зазначеному негативному явищу [1, с. 50–51].

В Україні електоральна корупція ще не стала предметом глибокого комплексного наукового дослідження. Вважаємо, що електоральна корупція є одним з елементів корупційних виборчих технологій. У юридичній літературі окремі дослідники використовують термін «технологія», але вони не визначають її поняття, сутність, структурні елементи. Ми вперше в криміналістичній літературі дослідили кримінальну технологію економічних злочинів, учинених організованими злочинними утвореннями, визначили поняття й основні компоненти технології організованої злочинної діяльності у сфері економіки [2, с. 180–195].

Зазначимо, що «технологія» в перекладі з грецької мови означає «мистецтво, майстерність, уміння». Соціологи, досліджуючи соціальну технологію, розглядають її як спосіб організації та впорядкування практичної діяльності; сукупність прийомів і методів, спрямованих на визначення і зміну стану соціального об'єкта, досягнення поставлених цілей [3, с. 466–467].

Науковий аналіз законодавства, юридичної літератури, слідчої та судової практики дозволяє *корупційні технології розглядати як способи*

організації та проведення виборчого процесу окремими політичними діячами, службовими особами державних органів шляхом застосування неправомірних прийомів, методів, дій, масового чи індивідуального підкупу електорату, незаконного втручання до електоральної свідомості й електоральної поведінки та здійснення інших корупційних проявів в інтересах окремих партій, кандидатів на виборчі посади. Корупційна виборча технологія, як правило, включає декілька способів корупційних злочинів як у сфері виборчого процесу, так і у сфері службової діяльності. Пропонуємо виділити такі види корупційних виборчих технологій:

– *корупційні виборчі технології, безпосередньо пов'язані з прямим підкупом електорату*;

– *корупційні виборчі технології, безпосередньо пов'язані з корупційними діяннями службових осіб;*

– *корупційні виборчі технології, безпосередньо пов'язані з фальсифікацією результатів виборів.*

Застосування корупційних виборчих технологій дискредитує найважливіші інститути безпосереднього народовладдя, перетворює народне волевиявлення в химеру, сприяє бюрократично-корумпованій еліті, кримінальним і напівкримінальним структурам скуповувати представницькі органи державної влади. Вважаємо, що реальна протидія корупційним виборчим технологіям залежить від політичної волі, розробки антикорупційних стандартів та впровадження їх у виборчий процес, розробки нового виборчого законодавства, удосконалення кримінального законодавства.

Список бібліографічних посилань

1. Кабанов П. А. Электоральная преступность как политико-криминологическая категория. *Следователь*. 2008. № 9. С. 50–51.

2. Корж В. П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности : моногр. Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. 412 с.

3. Энциклопедический социологический словарь / под ред. Г. В. Осипова. М. : ИНФРА, 1999. 940 с.

Одержано 27.09.2019

УДК 343.85(477)

Григорій Сергійович КРАЙНИК,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ ВИЗНАЧЕННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ В НОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

У Кримінальному кодексі України на даний час існує два визначення неправомірної вигоди, що містяться у ст. 354 та ст. 364-1 КК України [1].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність до стандартів Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 квітня 2013 р. № 221-VII, поняття «хабар» у кримінальному законодавстві України було виключене з КК України та замінено на поняття «неправомірної вигоди» [2].

Такі зміни в законодавстві України про кримінальну відповідальність базуються на положеннях Конвенції ООН проти корупції, що ратифікована Україною 18.10.2006 та набрала чинності для України 01.01.2010 [3].

Законодавча дефініція кримінально-правового поняття «неправомірна вигода» наводиться у примітках до ст. 364 «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації», ст. 160 КК «Підкуп виборця, учасника референдуму» тощо [1].

Згідно з п. 2 примітки до ст. 354, під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав (застосовується до статей 354, 368, 368^3 – 370 КК України).

Відповідно до примітки до ст. 364^1 КК України під «неправомірною вигодою» слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав (застосовується до статей 364, 364^1, 365^2, 368, 368^3, 368^4, 369, 369^2 та 370 КК України).

У зв'язку з існуванням двох подібних визначень поняття «неправомірної вигоди», наведених у чинної редакції п. 2 примітки до ст. 354 та примітці до ст. 364-1 КК України, І. О. Кулаковою була

© Крайник Г. С., 2019

висловлена думка, що «у КК України необхідно залишити лише одне визначення (наведене ст. 354 КК України), але при цьому в дужках не перераховувати номери статей КК, оскільки це визначення буде застосовуватися до усіх статей КК, де йдеться про неправомірну вигоду. Такий підхід відповідає Конвенції ООН проти корупції, яка не містить вимоги стосовно різного тлумачення «неправомірної вигоди» [4], а також дозволяє не дублювати текст. Тому вказаною думкою І. О. Кулакової можна погодитись.

Неправомірна вигода уособлюється грошовими коштами, іншим майном, перевагами, пільгами, послугами матеріального або нематеріального характеру. Варто зауважити, що перелічене може виступати предметом підкупу за умови, що його пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав [1; 5].

У п. 3 примітки до ст. 354 КК України передбачено, що під пропозицією слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, особі, яка надає публічні послуги, або службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди, а під обіцянкою – висловлення такого наміру з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди.

Прийняття пропозиції означає, що відповідна особа висловила згоду в будь-який спосіб та не заперечує чи в будь-який інший спосіб не реагує (мовчазна згода) на пропозицію того, хто пропонує або обіцяє надати неправомірну вигоду в майбутньому [6, с. 377–378].

Отже, у п. 1 примітки до статті нового КК України під назвою «Підкуп працівника державного підприємства, установи чи організації» пропонується викласти таке визначення неправомірної вигоди: «неправомірна вигода – це грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав». У інших статтях КК України формулювати визначення неправомірної вигоди недоцільно, оскільки створення визначень-дублерів без різного змістовного наповнення є зайвим і не сприяє вирішенню проблем правозастосування.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : закон України від 18.04.2013 № 221-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18 (дата звернення: 05.09.2019).

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31.10.2003. *Офіційний вісник України*. 2010. № 10. Ст. 506.

4. Кулакова І. О. Щодо визначення неправомірної вигоди // Сучасні проблеми розвитку державності та напрями їх вирішення через призму правотворчої діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17–18 трав. 2019 р.). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 106–108.

5. Якимова С. В. Про систематизацію ознак неправомірної вигоди як предмета підкупу за Кримінальним кодексом України. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2015. № 813. С. 292–298.

6. Калитаєв В. В. Кримінально-правова характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Держава і право*. 2013. № 60. С. 375–380.

Одержано 20.09.2019

УДК 343.35+343.7

Владислав Геннадійович КУНДЕУС,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ВІДНЕСЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 262, 308, 312, 313, 357, 410 КК УКРАЇНИ, ДО КОРУПЦІЙНИХ

З метою законодавчого врегулювання застосування положень Кримінального процесуального кодексу України стосовно особливостей досудового розслідування кримінальних проступків та їх судового розгляду Законом України від 22.11.2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»(набирає чинності з 01.01.2020 року) [1] в Кримінальний кодекс України було запроваджено низка значних змін та доповнень. Зокрема, запроваджено нову редакцію примітки до ст. 45 КК, яка встановлює, що корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 цього Кодексу[2]. Слід зазначити, що нова редакція примітки до ст. 45 КК, за виключенням зміни у термінології, повністю повторює чинну редакцію цієї примітки, що була впроваджена Законом України від 12.02.2015 року № 198-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

© Кундеус В. Г., 2019

забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції»[3].

Примітка до ст. 45 КК (далі – Примітка) визначає перелік кримінальних правопорушень (ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 КК), які є корупційними, та встановлює перелік кримінальних правопорушень (ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК), які можуть вважатися корупційними у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем.

Звернемо увагу на питання віднесення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191, 262, 308, 312, 313, 357, 410 КК, до корупційних. Вказані кримінальні правопорушення є суміжними, їх діяння полягає у викраденні, привласненні, вимаганні або заволодінні шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем певним предметом злочину. Згідно Примітки ці кримінальні правопорушення стають корупційними у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем.

Виходячи із абзацу 4 ч. 1 ст. 1 Закону України від 14.10.2014 року 1700-VII, «Про запобігання корупції» (далі – Закон) корупційним кримінальним правопорушенням має визнаватися передбачене КК діяння, що містить ознаки корупції [4]. Відповідно до абзацу 5 ч. 1 ст. 1 Закону корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [4].

Однією із ознак корупції (корупційного правопорушення) визначених Законом є діяння у вигляді використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди. Але, по-перше, визначене Приміткою формулювання вчинення кримінального правопорушення «шляхом зловживанням службовим становищем», як за семантикою, так і за своїми кримінально правовими ознаками не може вважатися тотожним встановленому Законом поняттю «використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей, з метою одержання неправомірної вигоди». По-друге, посилання на те, що передбачені ст. 191, 262, 308, 312, 313, 357, 410 КК правопорушення стають корупційними у випадку вчинення їх

шляхом зловживання службовим становищем, з огляду на законодавче визначення Законом поняття корупції та корупційного правопорушення, не робить їх корупційними автоматично, оскільки ознаки корупції та корупційного правопорушення не вичерпуються тільки однією формою чи способом вчинення діяння.

Слід вказати, що кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 357 КК та ч. 2 ст. 262, 308, 312, 313, 357, 410 КК, поряд із альтернативними діяннями(викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння шляхом шахрайства) мають таке самостійне діяння, як – заволодіння певним предметом шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Отже, вказані делікти слід вважати корупційними тільки у випадку вчинення саме цього діяння. Кримінальні правопорушення вчиненні шляхом викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння шляхом шахрайства не будуть вважатися корупційними. Проте, ч. 2 ст. 410 КК встановлює відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння шляхом шахрайства, що вчинені шляхом зловживання службовим становищем. З огляду на таку конструкцію виходить, що викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння шляхом шахрайства, у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. 262, 308, 312, 313, 357, 410 КК, як самостійні діяння, можуть бути вчиненні у певний спосіб – шляхом зловживання службовим становищем. А від цього, вказані делікти будуть вважатися корупційними не тільки у випадку заволодіння предметом шляхом зловживання службовим становищем, а і у випадку викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння предметом шляхом шахрайства, що вчинені шляхом зловживання службовим становищем.

Для усунення вказаних суперечностей доцільно було б внести зміни до примітки до ст. 45 КК, де у переліку кримінальних правопорушень які вважаються корупційними у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем зробити вказівку на частину статей де вказане діяння визначено окремо від інших альтернативних діянь. Доречи, таке рішення вже було вперше відтворено в редакції Примітки до ст. 45 Законом України від 14.10.2014 року № 1698-VII, «Про Національне антикорупційне бюро України» [5].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що 1) кримінальні правопорушення (ст. 262, 308, 312, 313, 357, 410 КК) у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем не можуть вважатися корупційними з огляду на положення ч. 1 ст. 1 Закону України від 14.10.2014 року 1700-VII, «Про запобігання корупції»; 2) зазначене приміткою до ст. 45 КК формулювання про те, що

кримінальні правопорушення, визнаються корупційними у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем породжує не тільки складні питання теоретичного характеру, але і може створювати складнощі у кваліфікації кримінальних правопорушень.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19 (дата звернення: 11.09.2019).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 11.09.2019).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12.02.2015 № 198-VIII// БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19 (дата звернення: 11.09.2019).

4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 11.09.2019).

5. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18 (дата звернення: 11.09.2019).

Одержано 20.09.2019

УДК 343.35

Аліна Олександрівна ЛЕВЧУК,
ад'юнкт докторантури і аспірантури
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

Науковий керівник:
Ігор Дмитрович ПАСТУХ,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри публічного управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ КОРУПЦІЇ ТА КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Вирішення проблеми протидії корупційним правопорушенням значною мірою залежить від того, наскільки правильно зрозуміла її сутність. З'ясування змісту і сутності корупції є надзвичайно важливими

© Левчук А. О., 2019

як у теоретичному, так і в практичному планах. З наукового погляду, важливість цього питання зумовлена тим, що воно є ключовим для будь-якого наукового дослідження проблем корупції як у сфері юриспруденції, так і в інших сферах науки, у тому числі – філософії, соціології, політології, економіки. З'ясування сутності корупційних правопорушень є похідним для наукового пошуку, від його вирішення залежить постановка завдання дослідження, визначення його напряму, предмета і мети, вибір методології. З'ясування сутності корупції, врешті-решт, зумовлює достовірність результатів наукового дослідження, оскільки неправильне сприйняття сутності корупції може призвести до вироблення хибних стратегії і тактики, визначення сил і засобів, рівня нормативно-правового та іншого забезпечення протидії корупційним правопорушенням. Корупція не може бути зведена до якогось конкретного суспільно небезпечного діяння, певного правопорушення. Зведення корупції до конкретного правопорушення, – а така тенденція має місце у працях деякої частини науковців і практиків, – на наш погляд, є однією з суттєвих помилок у розумінні цього правопорушення. Корупція – соціальне явище, яке має соціальну зумовленість, соціальні закономірності розвитку, вона чинить негативний вплив на соціальні процеси. Будучи породженням суспільних відносин, корупція пронизує різноманітні сфери суспільства, по-різному деформуючи суспільні відносини [1].

Сутність корупції полягає в тому, що вона спотворює суспільні відносини, порушуючи нормальний (правильний, справедливий) порядок речей у суспільстві, в результаті чого настає порча, корозія влади. Це спотворення, порушення суспільних відносин носить характер ланцюгової реакції.

Таку позицію поділяє чимало вчених. Наприклад, О. Й. Кірпічніков зазначає: «Корупція – це корозія влади. Як іржа роз'їдає метал, так корупція руйнує державний апарат і роз'їдає моральні устої суспільства. Рівень корупції – своєрідний термометр суспільства, показник його морального стану і спроможності державного апарату вирішувати завдання не у своїх власних інтересах, а в інтересах суспільства. Подібно тому як для металу корозійна втома означає зниження межі його витримки, так і для суспільства втома від корупції означає зниження його опору» [2].

Якщо ж визначати зміст і сутність корупції через призму соціального призначення державної служби, то підкреслимо що корупція порушує загальні принципи такої служби, визначені національним законодавством, так і міжнародно-правовими актами.

Зміст і сутність корупції проявляється також у їх загальному і глобальному характері. Це явище присутнє у всіх політичних системах,

притаманне всім країнам світу. Як відмічено у Резолюції «Корупція у сфері державного управління», прийнятій VIII Конгресом ООН з попередження злочинності і поводження з правопорушниками (Гавана, 27 серпня – 7 вересня 1990 р.): «Проблеми корупції у державній адміністрації носять загальний характер, хоч вони особливо згубно впливають на країни з уразливою економікою, цей вплив відчувається в усьому світі» [3]. Зловживання на ґрунті корупції властиве як країнам із ринковою економікою і досить високим рівнем демократії, так і країнам з адміністративно-командною системою економічного господарювання та тоталітарним політичним режимом. Отримують неправомірну вигоду (продаються) як службовці, які отримують дуже низьку платню за свою працю, так і службовці, які мають дуже високі офіційні доходи. За оцінками Світового банку, на хабарі у світі витрачається понад 80 млрд доларів США, що, приміром значно перевищує річний державний бюджет України. У колишньому Радянському Союзі на хабарі щорічно витрачалися мільярди карбованців, що підтверджувалось офіційною статистикою.

Так, Державний комітет статистики СРСР після уточнення за 1990 рік обсягів грошових доходів тіньової економіки (виходячи з даних, які склалися на кінець року, та експертних оцінок, що спиралися на дані фінансової статистики, соціологічні обстеження і бюджетну сімейну статистику), констатував, що цього року хабарі службових осіб, які були отримані лише від кооперативів, становили 3 млрд карбованців [4].

У країнах, де корупція поширена значною мірою, вона із соціальної аномалії перетворюється на правило і виступає звичним засобом вирішення проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства. У країнах, де корупційні правопорушення трапляються порівняно рідко, вони у громадській свідомості асоціюються з великим злом для держави та її громадян.

Корупція становить суттєву загрозу як економічно розвиненим країнам з традиційно міцними засадами демократії, так і для країн, які переживають економічну і соціальну кризу та лише стають на шлях демократії. За висловом Б. Ельнаді і А. Рифаат: «Корупція – хвороба, від якої потерпають усі суспільства, а найбільше – найуразливіші серед них» [5]. До останніх належить, зокрема, й Україна.

Сьогодні корупція є однією з основних соціальних проблем. Для багатьох країн вона є питанням виживання: від вирішення її значною мірою залежить якщо не саме існування держави, то щонайменше стратегічний напрямок її економічного, політичного та матеріального розвитку. Такою ця проблема є і для України, як і для більшості

країн СНД. Ще на початку 1995 року Л. Кучма, тодішній президент України, зазначав: «Сьогодні для України боротьба з «п'ятою владою» має першочергове значення для забезпечення національної безпеки, і навіть пов'язана з проблемою нашого виживання». Ю. О. Вандін, на той час перший заступник міністра внутрішніх справ України, у своїй публікації, – хоч і в лапках, – але корупцію і організовану злочинність назвав «п'ятою владою» [6]. Аналіз соціально-економічної ситуації дає підстави стверджувати, що сьогодні ця проблема для нашої країни актуальна не менше.

Правильне розуміння корупції як соціального явища лежить не лише у теоретичній площині. Воно має надзвичайно важливе і практичне значення. Про це свідчать ті факти, коли на політичному і нормативно-правовому рівнях перед правоохоронними та іншими державними органами ставляться завдання які виходячи із соціальної сутності корупції, об'єктивно не можуть бути виконані, – «подолати корупцію», «викоренити корупцію». Так, про те, що треба «підірвати грунт для існування корупції в Україні» йдеться у постанові Верховної Ради України від липня 2001 року № 2612-III «Про підсумки парламентських слухань щодо стану боротьби з корупцією». Указом Президента України від 23 лютого 2000 року № 276 визначено «створення конкурентного середовища, регулювання природних монополій, усунення умов для можливих зловживань, подолання корупції та тіньової економіки». Комплексною програмою профілактики злочинності, затвердженою Указом Президента України від 25 грудня 2000 року № 1376 передбачалися заходи, спрямовані на «викорінення корупції». Указом Президента України від 11 вересня 2006 року № 742 затверджена Концепція подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності». Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2009 року № 535-р «Про затвердження комплексного плану заходів щодо реформування земельних відносин, дерегуляції та подолання корупції у цій сфері на 2009 рік» затверджено комплексний план подолання корупції у сфері земельних відносин на 2009 рік. Строки виконання прийнятих програм, планів і т. д. давно минули, а поставлених завдань «подолати корупцію» виконати так і не вдалося [7; 10].

Таке, відірване від практики, розуміння корупції властиве не лише українським політикам, а й державним діячам інших країн. Приміром, колишній президент Грузії Едуард Шеварнадзе, презентуючи своїм співвітчизникам проєкт «Основних напрямків Національної антикорупційної програми Грузії» і характеризуючи майбутню антикорупційну діяльність, зазначив: «Кінцева мета цього

процесу – назавжди ліквідувати корупцію як державну проблему, знищити будь-які умови для її виникнення знову» [8].

Як соціальне явище, корупція існує в певних інституційних рамках, в яких правові, економічні, політичні процеси впливають на неї, а корупція, у свою чергу, чинить вплив на право, економіку, політику, ідеологію, суспільну психологію. Корупція в Україні не є надбанням нашої незалежності, а бере свій початок у глибокій давнині.

Сучасний термін «корупція» походить від латинського слова corruptio «спокушання, підкуп, занепад», пов'язаного з дієсловом соггитро «псую, пошкоджую, розбещую», яке у свою чергу утворилося від сполучення префікса cor зі словом гитро (rumpere) «ламаю, розбиваю руйную». У результаті утворився самостійний термін – corrumpere, який ще у римському праві означав участь у якійсь діяльності декількох (не менше двох) осіб, мета яких полягала у псуванні, руйнуванні нормального розвитку судового процесу або процесу керування справами суспільства [9].

Як бачимо, вже в античну епоху термін набув фактично такого самого значення, як він трактується нині.

Треба мати на увазі, що корупція не є інфекцією, якою раптом може заразитися здорове суспільство. Вона є наслідком явищ і тенденцій політики, економіки та розвитку держави.

Жодна країна не була ніколи повністю вільною від неї. Але найбільш небезпечні форми корупції спостерігаються зазвичай у країнах, які перебувають у стані політичної, економічної чи соціальної кризи. До цієї групи країн входить і Україна.

Аналізуючи різні погляди вітчизняних та зарубіжних вчених на корупцію, зробимо висновок, що вона представляє собою не конкретне суспільно- небезпечне діяння, як це характерно для будь-якого складу злочину, а може проявлятися в різних формах – кримінальних, адміністративних, цивільно- правових, дисциплінарних та інших.

Закордонний і вітчизняний досвід протидії корупції загалом свідчить, що небагато людей здатні протистояти корупції, – вона зачіпає навіть найчесніші уряди, тож її треба постійно остерігатися. Навіть у Сінгапурі, країні з найменш корумпованим урядом, існує корупція, хоч і в досить невеликих масштабах.

Однією з найпоширеніших проблем, з якою стикається сьогодні суспільство у запобіганні і протидії корупції, є проблема поширеного сприйняття громадськістю корупції як правопорушення без жертв. Навіть люди, що стали жертвою корупції, погоджуються по суті з неминучістю існування цього явища. Міф про те, що корупція – це

«консенсуальне правопорушення», яке нічому не шкодить, є однією з найбільших помилок у суспільному житті. Корупція має свої жертви.

Список бібліографічних посилань

1. Гвоздецкий В. Д. Коррупция как социальное явление: содержание и сущность. *Право и политика*. 2014. № 2. С. 97–100.

2. Кирпичников А. И. Взятка и коррупция в России. СПб. : Альфа, 1997. 352 с.

3. Левчук А. О. Історико-правовий розвиток корупції // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018 Ч. 2. С. 382–384.

4. Гвоздецький В. Д. Адміністративно-правові та організаційні засади запобігання і протидії корупції в Україні : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 583 с.

5. Ельнаді Б., Рифаат А. Місяць за місяцем. *Кур'єр ЮНЕСКО*. 1996. Серпень. С. 4.

6. Вандін Ю. О. Владою Закону – проти «п'ятої влади». *Іменем Закону*. 1996. 6 берез.

7. Гвоздецький В. Д. Оновлення адміністративно-правового механізму запобігання і протидії корупції в Україні підтверджено Революцією Гідності. *Міліція України*. 2014. № 11–12. С. 20–29.

8. Проект Основных направлений Национальной антикоррупционной программы Грузии. Тбилиси, 2000. С. 6.

9. Гвоздецький В. Д. Теоретичне визначення поняття корупції та його історично-правовий розвиток. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2011. № 1 (54). С. 80–83.

10. Про Концепцію боротьби з корупцією на 1998–2005 роки : Указ Президента України від 24.04.1998 № 367/98 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367/98 (дата звернення: 20.09.2019).

Одержано 20.09.2019

УДК 343.352(477)

Ярослав Григорович ЛИЗОГУБ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ВЖИВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СТАТТІ 368³ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Проблема вживання юридичної термінології у нормах чинного Кримінального кодексу України – чи не найчисельніша вада сучасної законотворчої діяльності, що стосується кримінально-правової

© Лизогуб Я. Г., 2019

сфери. При цьому, мова навіть не йде про якісь граматичні помилки чи поверхові стилістичні некоректності. Питання, насправді, більш глибоке, адже воно зачіпає й спеціальну лексику, і смислову логіку, і, у підсумку, юридичні ознаки складу злочину, що тією чи іншою нормою описується.

Нами неодноразово в попередніх роботах зауважувалось про недосконалість законодавчих підходів до розуміння тих чи інших правових конструкцій, які ними використовуються на шпальтах кримінального кодексу [1–5]. Проте, чисельність наявних термінологічних вад і юридичних диспропорцій в ньому настільки багато, що писати про них можна чи не щоденно. Черговим прикладом подібних вад є редакція статті 368^3 КК України.

Зрозуміло, не вся стаття в термінологічному сенсі є недосконалою. Багато чого в ній викладено логічно та послідовно. Утім, є певні місця, які виглядають не просто сумнівними чи зайвими через їх очевидну смислову зрозумілість. Подекуди, вони ілюструють алогічні, протилежні формулювання і, на нашу думку, заслуговують на виправлення.

Так, у назві статті, а також тексті диспозицій частин 1 і 3 поняття юридичної особи приватного права завжди пов'язується з формулюванням «незалежно від організаційно-правової форми». На нашу думку, така конструкція є прямим прикладом плеоназму, адже вищезазначене формулювання не несе в собі, фактично, жодного смислового навантаження. Якщо для розуміння статусу службової особи в контексті статті 368^3 є дійсно неважливо, а саме так воно й є, якою організаційно-правовою формою визначатиметься, у підсумку, його юридична особа, то навіщо в законі зайвий раз про це говорити? Це лише перевантажує в смисловому плані явище, що нормою описується, ускладнює його розуміння і відволікатиме від встановлення дійсно важливих ознак у правозастосуванні.

Далі, статтю 368^3 названо «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми». А це, з точки зору об'єктивної сторони складу злочину, припускає й логічно повинно визначати діяльність, яка спрямована на те, щоб, підкреслюємо, надати комусь якусь неправомірну вигоду, або адресувати пропозицію чи обіцянку, знову ж таки, надання такої вигоди, або, і знову ж, прохання її надати. Утім, це жодним чином не повинно визначати зворотну сторону підкупу, адже, у такому випадку, зазначені дії не характеризуватимуть його по суті. Це як давання хабара й отримання хабара: дві сторони однієї медалі.

Проте, законодавець у частині третій, усупереч юридичній логіці та здоровому глузду зазначив інше, а саме: «прийняття пропозиції,

обіцянки або одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи». Фактично, як бачимо, підкупом він назвав також той самий зворотній бік медалі, який, таким підкупом бути не може, адже він характеризує саме зворотній бік підкупу. За підкуп має нести відповідальність особа, яка спрямовує свої дії щодо суб'єкта, який наділений певними повноваженнями і може, за певних обставин, завдяки таким повноваженням здійснювати ту чи іншу діяльність, що є цікавою особі, що такий підкуп здійснює.

Це, звісно, не означає, що зазначений суб'єкт не повинен нести відповідальність за дії, вчинені ним в результаті підкупу, вчиненого щодо нього. Можливо, він є навіть більш суспільно небезпечною особою в такому випадку, адже саме він наділений повноваженнями, які готовий використовувати всупереч встановленому законом порядку. Але ж навіщо наводити тінь на плетінь? Для цього слід просто створити окрему кримінально-правову норму, в якій чітко викласти юридичний склад такого діяння, не змішуючи, як казав А. Райкін, мух з котлетами. На превеликий жаль, поки що розглядувана ситуація нагадує слова відомого поета Ю. Лермонтова, цитуємо: «в толпе смешались кони люди: уланы с пестрыми значками, драгуны с конскими хвостами». А це є неприпустимо не лише зі смислової, але й з юридичної точок зору. Адже наявність подібної конструкції, по суті, перетворює норму, у цій частині, на місце поєднання протилежностей. Вважаємо, подібну ваду слід усунути якомога швидше, а норму, відповідно, привести, в смисловому розумінні, до логічного знаменника.

Список бібліографічних посилань

1. Лизогуб Я. Г. Проблеми застосування юридичної техніки в тексті законодавчої норми про відповідальність за торгівлю людьми // Співробітництво держави та громадськості з питань протидії торгівлі людьми : зб. наук. пр. міжнар. наук. конф. (м. Євпаторія, 17–19 трав. 2003 р.). Київ : Вид-во НУВС, 2004. С. 85–89.

2. Лизогуб Я. Г. Щодо юридичної узгодженості окремих приписів ст. 143 КК України. *Прокуратура, людина, держава*. 2005. № 2. С. 49–53.

3. Лизогуб Я. Г. Статті 149 і 332 Кримінального кодексу України: окремі проблеми законодавчого викладу, узгодженості і тлумачення. *Адвокат*. 2005. № 7. С. 9–11.

4. Лизогуб Я. Г. Зловживання впливом (ст. 369^1 КК України): проблеми мовної конструкції юридичного складу. *Юридичний журнал*. 2010. № 3. С. 42–44.

5. Лизогуб Я. Г, Тарасенко Р. В. Від мовної конструкції до правової обструкції. *Юридичний вісник України*. 2011. № 18. С. 7–12.

Одержано 23.09.2019

УДК 343.9:343.35

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,
доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, відповідальний секретар Кримінологічної асоціації України (м. Харків);
Євгенія Олексіївна ГЛАДКОВА,
кандидат юридичних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ

АГІТАЦІЯ І ПРОПАГАНДА ЯК ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Проблема корупції така ж стара як і наш світ. Образно кажучи, вона з'явилась на другий день після появи держави, за годину – після появи державного апарату, за хвилину – після призначення першого чиновника. Завдяки творчим підходам до організації та здійснення власної діяльності, корупційна система змогла підкорити декілька ключових галузей господарства і, тим самим, значно знизити ризики бути викритою і знешкодженою. Показна благодійність і релігійні пожертви виправили імідж безпринципних казнокрадів. А в тих сферах суспільного життя, де держава не в змозі справлятися з покладеними на неї завданнями, корупційна система стає навіть раціональною заміною законній владі, надаючи настільки важливі для соціуму послуги. Стаючи гарантом незаконних угод, їй також вдалося закріпитися і в діловому співтоваристві. А за допомогою рекламних кампаній, медійних інтернет-каналів і залякувань журналістів вся їх діяльність подається у найкращому світлі.

Чи є способи зупинити піар-машину корупціонерів? Влада може підірвати таку «благодійність», єдино нарощуючи власні зусилля в наданні соціальних послуг. Якби поліція і суди якісно виконували свою роботу, українські громадяни не шукали б шляхів вирішення проблем, що виникають. Якби влада розщедрилася трохи більше на парки, дороги і різноманітні культурні заходи, то українців не вразили б так сильно передвиборчі концерти зірок. Якби уряд дбав про пенсії для людей похилого віку, то останні б не забирали подачки з

© Литвинов О. М.,
Гладкова Є. О., 2019

рук майбутніх кандидатів в депутати. І, звичайно, якби банки не задирали так високо відсотки по кредитах (а вони видають в рази менше позик, ніж їх колеги з Європи), домашні господарства і підприємці не стали б брати в борг у відвертих шахраїв. Говорячи про відсутність влади у будь-якому місці, ми маємо на увазі територію, тотально піддану корупційному впливу. Такі райони зіткнулися з куди більш складною проблемою: тут життєво важливі суспільні послуги, такі як будівництво, ремонт, мікрокредитування і вивезення сміття перебувають під ковпаком не чистого на руку чиновництва. Коротше кажучи, чим уважніше держава ставиться до потреб своїх громадян, тим менше можливостей буде у корупціонерів козирнути своєю уявною «соціальною відповідальністю».

Ну а як щодо участі корупційної системи в якості гаранта незаконних угод? На відміну від інших послуг, цим держава зайнятися не може, оскільки цінові змови і продаж тендерів, очевидно, незаконні. І все ж на чисельних прикладах ми маємо можливість переконатися в тому, що вплив корупціонерів в цих сферах вже не такий сильний. З одного боку, це сталося завдяки пильним правоохоронцям, яким вдалося майже повністю очистити окремі сфери. З іншого боку, існує феномен глобалізації. На місцевому ринку забезпечувати картельну змову досить просто. Але ось прогнати великі компанії з інших регіонів буде нелегким завданням. У міру заміни малого бізнесу міжнародними ТНК, «правозастосування» в цінових змовах стає все складніше.

Якщо ж потрібно сплутати карти корупційної PR-кампанії, то цього можна досягти двома способами. По-перше, владі слід мати на увазі тактику створення штучної напруженості на «території годування». Якщо десь з'являється повідомлення про надмірний корупційний тиск, то природною реакцією правоохоронних органів буде посилити свою присутність в цій сфері, щоб забезпечити безпеку її функціонування. Це цілком логічно, але саме цього корупціонери і домагаються. В такому випадку слід комплексно відпрацьовувати і інші сфери. Таким чином, «підігріваючи ґрунт», корупціонер б'є і по своїх позиціях, адже додаткові сили поліції тут же з'являться у нього під вікнами.

По-друге, ефективною відповіддю на PR-кампанії буде покращення захисту журналістів. Звичайно, сказати простіше, ніж зробити – дати кожному журналістові по охоронцю не можливо. Але реагувати на кожне зазіхання на професійні права журналістів, притягати до відповідальності кожного, хто посягає на життя і здоров'я, честь та гідність репортерів слід, тим самим продемонструвавши їх

важливість для суспільства. В єдності – сила: як дієвий захід ЗМІ могли б вимагати від своїх працівників постійного дотримання журналістських стандартів. Проте, з ряду причин це не дуже вдала тактика: через диктат власників мас-медіа зникає конкуренція, помилки правляться рідше, а також з'являється небезпечна тенденція формування «офіційної» версії подій. І все ж це краще, ніж повне мовчання, яке спостерігається в гарячих точках корупційних розборок.

Нарешті, владі варто докладати більше зусиль до інформування споживачів корупційних послуг про те, на що йдуть їхні гроші. Історично так склалося, що майже всі сюжети на тему корупції загострювали увагу виключно на «ролі» пересічної людини. І навіть через кілька десятиліть подібної пропаганди не особливо помітно, щоб вона когось зупиняла. Це й не дивно, адже ми рідко порівнюємо себе з екранними антигероями. Правда в тому, що елітарна корупція верхніх щаблів влади переслідує тактику «випаленої землі»: в її бізнес-модель незмінно входять виснаження, опустелювання «території годування». Варто вам долучитись до цих справ, і ви можете вважати, що особисто спонсорували придбання пентхаусу, яхти, колекційного вина чи ретро автомобіля. Люди повинні це розуміти. Той факт, що щорічно мільйони добровільно і без задньої думки стають спонсорами неправомірного збагачення, є визнанням успіху корупціонерів у формуванні свого позитивного іміджу.

Перехід індустрії в онлайн, звичайно, ускладнює боротьбу з корупцією, адже на заміну традиційно крихким зв'язкам приходить найширший відкритий ринок, стійкий до впливу на окремих його представників. І все ж, знаючи про існування ринку корупційних послуг, де схеми поширюються у мережі друзів і знайомих, влада отримує можливість порушити роботу всієї індустрії трохи інакше. А прикладом тому служить не що інше, як відома схема романтичних відносин між студентами. Дослідники відштовхувалися від припущення про те, що найефективніше впливати на людей з найбільшим числом контактів: в університеті – це нерозбірливі студенти. Виявилось, що ця гіпотеза не підтверджується на практиці. В кінцевому підсумку дійшли до висновку, що логічніше обрати метою удару найменш соціально-активних членів мережі, оскільки, не дивлячись на малу кількість контактів, вони є найбільш вразливими ланками. У випадку з корупцією владі слід сконцентрувати зусилля на «пересічних громадянах». Ці люди чимось нагадують університетських студентів з найменшим числом партнерів: вплинути на них простіше, а варто розірвати лише один вузол і від корупційної мережі буде відрізаний цілий пласт потенційних користувачів.

Зробити це можна за допомогою громадських рекламних кампаній, що пояснюють небезпеку корупційних відносин. Лікарям, що видають рецептурні ліки, слід вказати на більш уважне ставлення до препаратів. Потрібно звернути увагу широкої громадськості на жахливий норов нашої еліти, яка фактично спонсорується на гроші споживачів корупційних послуг. Можливо, свідомі громадяни після цього відмовляться від споживання таких послуг і закличуть своїх друзів і знайомих наслідувати їхній приклад. Варто, звичайно, посилювати покарання для корупціонерів, особливо якщо вони є можновладцями. У міру діджиталізації все більше сфер управління суспільним виробництвом потраплятиме в Інтернет, а, отже, до них будуть приєднуватися широкі верстви населення. Ось чому основні зусилля влади слід сконцентрувати саме на нижній частині соціальних сходин, проводячи агітаційно-пропагандистські та рекламні кампанії для громадян з метою недопущення корупційних проявів, формування нульової толерантності до корупційних дій.

Одержано 25.09.2019

УДК 343

Дмитро Георгійович ЛОСЮК,
курсант 2 курсу факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Олександр Олександрович АВДЄЄВ,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

КОРУПЦІЯ – НАСЛІДОК КРИЗИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Проводячи аналіз сучасного стану суспільства, можна впевнено говорити про те, що ми живемо в світі де пріоритетними є матеріальні цінності. Сучасна корупція в Україні – це корупція кризового типу, саме вона є так званою «Альфою» соціальної кризи на території нашої держави. На щастя Україна має в своєму розпорядженні багато важелів для боротьби з цим негативним явищем.

Це наступні органи: НАБУ (Національне антикорупційне бюро України), НАЗК (Національне агентство з питань запобігання корупції), САП (Спеціалізована антикорупційна прокуратура). Ці органи покладають максимум зусиль для боротьби із суспільно

© Лосюк Д. Г., 2019

небезпечним явищем, як корупція, але казати про повну перемогу, доки зарано.

Саме тому, на нашу думку потрібно проводити конкретні соціальні реформи задля того, щоб підірвати корінь корупції. Хочемо зазначити те, що за останні роки в Україні модернізуються механізми та тактики боротьби проти неї.

Аналізуючи показники, бо саме статистика, як ніхто точніше розповість про процес боротьби з корупцією. Є індекс сприйняття корупції, згідно з ним Україна дещо покращила свої показники в 2018–2019 році. Її результат – 32 бали та 120 місце серед 180 країн. Таким чином Україна здобула ще 2 бали та піднялася на 10 місць (результат за 2017 рік – 30 балів, 130 місце). Україна з-поміж своїх сусідів змогла обійти лише Російську Федерацію (28 балів, 138 місце) [1].

Згідно з законом «Про запобігання корупції» стаття 1, корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [2].

Соціальна сутність корупції проявляється в тому, що вона: має соціальну обумовленість та свою соціальну ціну, яку платить суспільство за існування корупції, істотно впливає на найважливіші соціальні процеси. На жаль, корупція тривалий час була способом виживання і за тривалий час існування перетворилась в системне явище. Для більшості людей корупція стала способом мислення – суспільство засвоїло культуру корупції і вважає її звичайним явищем, а це зумовлює певний спосіб життя, наприклад: «послуга за послугу» («даю, щоб ти дав»). Якщо проаналізувати менталітет українців (ми опираємось на таких дослідників української культури як: Д. Чижевського, О. Кульчицького, М. Шлемкевича), то для нашого народу властивим з давніх давен були такі риси як кордоцентричність, емоційність, толерантність, щедрість, колективізм та ін.

Тобто, у витоках українцям не були властивими такі риси як корисність, зловживання. Тому ми спростовуємо тезу, що корупція теоретично могла би бути закладена в ментальності нашого народу. Зрозумілим є факт, що узгодженість свідомої волі людини з правом –

це і є основа для формування правової культури людини. «Як свідчить досвід інших країн, для подолання корупції не менталітет має змінюватися, а має формуватися правова (зокрема, антикорупційна) культура громадян. Лише тоді спрацьовують усі інші засоби – антикорупційне законодавство, антикорупційна політика і спеціальні антикорупційні інституції [3].

Дослідник О. О. Акімов вважає, що якщо з корупцією «не боротися, то вона стає повсякденним способом мислення, який буде зумовлювати наш спосіб життя і наші дії. Тому потрібно вирішувати такі основні завдання: 1) зменшення кількості функцій державного управління (видача дозволів, ліцензій, довідок тощо); 2) чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень; 3) забезпечення прозорості прийняття рішень за допомогою конкурсів, тендерів тощо; 4) підвищення рівня соціального забезпечення населення; 5) підвищення кримінальної відповідальності за корупційну діяльність». Найважливіший фактор процвітання – безкарність високопосадовців. Реальний ризик потрапити у в'язницю та втратити злочинно набуте майно – найдієвіше мотивація для чиновників не красти і не зловживати своїми обов'язками або зв'язками для особистого збагачення [4].

Корупція руйнує належне державне управління, і є проблемою загальнонаціонального значення. Боротьба з корупцією потребує мобілізації всіх можливих ресурсів народу, в тому числі і правових. Таким чином, корупція, як наслідок правового нігілізму є асоціальним, аморальним і протиправним явищем, яке, зрештою, приведе державу не лише до зневаги інших держав, до суттєвих збитків в економіці країни, але й деградації і занепаду держави в цілому. Тому вкрай важливо вже зараз формувати світоглядну позицію молоді через призму моралі, психології, права та економіки.

Список бібліографічних посилань

1. Corruption perception index 2018 // Transparency International : сайт. URL: https://www.transparency.org/cpi2018 (дата звернення: 19.09.2019).
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 19.09.2019).
3. Костенко О. Що є причиною корупції в Україні: менталітет чи криза правової культури? // ЯКореспонденТ : сайт. URL: https://blogs.korrespondent.net/blog/politics/3490802/ (дата звернення: 19.09.2019).
4. Акімов О. О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 181–188.

Одержано 24.09.2019

УДК 343.9.1

Сергій Юрійович ЛУКАШЕВИЧ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ЗАСАДИ ПРОГРАМУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Тенденції розвитку України потребують використання на практиці широкого набору різноманітних інструментів державного управління. Одним із таких інструментів є програмно-цільовий підхід у програмуванні і плануванні та управлінні соціально-економічними об'єктами та процесами, згідно з яким і розробляються та реалізовуються програмні заходи різного рівня: національні цільові програми, регіональні цільові програми, інвестиційні проєкти та ін. [3; 4]. До цього переліку, безсумнівно, можна додати й програми і плани в сфері запобігання корупції.

18 березня 2004 р. Було прийнято Закон України «Про державні цільові програми», яким визначаються основні засади розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм. Він містить низку концептуально значущих положень стосовно визначення та видів державних цільових програм, мети та основних умов, стадій, їх класифікації, ініціювання розроблення і виконання, ресурсного забезпечення, припинення виконання державної цільової програми, повноважень органів державної влади, а саме: Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади з питань економіки та європейської інтеграції, фінансів, праці та соціальної політики, освіти і науки у сфері розроблення та виконання державних цільових програм.

Метою розроблення державних цільових програм є сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямах розвитку держави, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць; забезпечення концентрації фінансових, матеріально-технічних, інших ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалу, а також координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій для розв'язання найважливіших проблем.

Державні цільові програми доцільно класифікувати не лише за видами і спрямованістю, як це передбачено нормативно-правовими актами, а й за їх об'єктом, масштабом дії, способом реалізації, джерелом фінансування.

© Лукашевич С. Ю., 2019

Таким чином, цільова комплексна програма – це документ, в якому відбиваються мета і комплекс виробничих, науково-дослідницьких, організаційно-господарських, соціальних та інших завдань і заходів, спрямованих на вирішення найбільш ефективним шляхом проблем, окреслених нею, відповідно до ресурсів, виконавців і термінів здійснення.

Планування в сфері запобігання корупції спирається на розроблені в кримінології загально-теоретичні та практично-перетворювальні засади цього виду діяльності [1; 2].

Згідно з усталеними уявленнями планування – це одна із функцій управління, яка полягає у визначенні послідовності здійснення наміченої на конкретний період програми дій конкретних суб'єктів з зазначенням її мети, змісту, обсягів, методів і засобів, строків виконання та ін. Планування є необхідною передумовою суспільного розвитку і тісно пов'язане з прогнозуванням. За масштабом дії кримінологічне планування поділяється на: загальнодержавне; регіональне; відомче та галузеве, при цьому суб'єктами планування виступають Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні виконавчі органи влади, місцеві органи влади і управління, органи місцевого самоврядування. Планування може бути: поточним (на недовготривалі відрізки часу: сезон, квартал, на період проведення масових заходів); короткостроковим (на 1–2 роки); середньостроковим (до 5 років); перспективним (на 10–15 років).

Програмування та планування заходів протидії злочинності, корупції та іншим проявам соціальної деструкції є запорукою для правильного вибору ефективних та узгоджених заходів запобігання злочинності і окремим її видам, запобігання корупції тощо, та визначення кола і компетенції суб'єктів такої діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / за заг. ред. В.В. Голіни. Харків : Право, 2012. 304 с.

2. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодєд та ін. ; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 513 с.

3. Трайтлі В. Ю. Державні цільові програми як об'єкт аудиту ефективності. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. № 1 (19). С. 203–207.

4. Абрамов Л. К., Азарова Т. В. Цільові програми та механізми по забезпеченню прозорості у процесі їх реалізації. Кіровоград : ІСКМ, 2010. 100 с.

Одержано 21.09.2019

УДК 343.9.1

Володимир Олександрович МАРТИНЕНКО,
голова Громадської ради при Міністерстві внутрішніх справ України,
голова Громадської спілки «Центр запобігання та протидії корупції» (м. Київ)

СТАН ТА ДИНАМІКА ЗЛОВЖИВАНЬ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ

Характеристика сучасного стану проблеми відповідальності та запобігання зловживанню владою або службовим становищем дали нам право стверджувати, що нерозуміння істотної шкоди та тяжких наслідків цього злочину виключно як матеріальної категорії призводить до цілої низки публікацій про неспроможність боротьби правоохоронних органів із службовою злочинністю вцілому.

Зокрема, існують твердження, які важко назвати професійними та такими, що відповідають дійсності.

Деякі вчені стверджують, що така категорія злочинів є найбільш дискусійною та резонансною в нашому суспільстві, але, незважаючи на таку прискіпливу увагу суспільства до цих злочинів, вагомих результатів саме у виявленні «білокомірцевої злочинності» до цих пір немає, як би не піарились керівники правоохоронних органів. Динаміка їх виявлення відображає лише спад та інші негативні тенденції. Протидія службовим злочинам, на відміну від тих результатів, про які останні 2 роки систематично «оголошують» наші правоохоронці в своїх численних інтерв'ю, не відповідає дійсності. Сьогодні навіть не експерту в даному питанні цілком зрозуміло, що боротьбу зі злочинністю в сфері службової діяльності більше імітується, ніж здійснюється. Прикро, що під гаслами такої «боротьби» суспільство скоріше зомбують у своїх політичних цілях, а європейських партнерів використовують як бездонних донорів для чергових «валютних траншів», або різних видів фінансової допомоги, не забезпечуючи належного посилення діяльності відповідних правоохоронних органів.

Тут треба пам'ятати, що правоохоронні органи можуть і здатні ефективно протидіяти службовим злочинам, потрібно лише перестати займатися випадковим законотворенням, що паралізує їх роботу. Навіть виявлений злочин залишається по факту безкарним.

Для розуміння суті проблеми сучасного стану службової злочинності та досліджуваного її прояву, звернемося до показників, отриманих у той час, коли законодавство давало можливість ефективно боротися з такими злочинами.

© Мартиненко В. О., 2019

Питома вага злочинів у сфері службової діяльності складала у 2003 р. – 3,2 %, у 2004 р. – 3,2 %, у 2005 р. – 3,7 %, у 2006 р. – 3,9 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів. Існуюча практика статистичного обліку засуджених, коли їх обліковують лише за більш тяжкий злочин або за найбільш поширеними злочинами, призводить до того, що кількість засуджених за злочини у сфері службової діяльності серед загальної кількості засуджених осіб становить 1,5–1,6 %, тобто в два рази менше, ніж встановлених і зареєстрованих злочинів у загальній кількості злочинів. Дані про кількість засуджених за вчинення службових злочинів осіб свідчать про неухильне їх зростання (з 552 у 1990 році до 5116 у 2000 році). Зростання склало 926,8 %, хоча загальна кількість засуджених зросла за цей час лише на 221,6 %, таким чином, кількість засуджених за службові злочини зростала у 4,2 рази швидше ніж загальна кількість засуджених осіб. Окрім того, занадто високий рівень латентної злочинності у сфері службової діяльності ускладнює оцінку її реального стану. А якщо врахувати ту обставину, що лише одна третина кримінальних справ про злочини у цій сфері діяльності доходить до судового розгляду, то можливо зробити висновок, що держава проти цього лиха не застосовує усіх засобів боротьби. За оцінками експертів, розмах «тіньової» економіки, до якої належить й службова злочинність, сягає щорічному державному бюджету. Ці оцінки зроблені без урахування швидкості обігу грошової маси і товарів. Якщо ж брати до уваги і цей важіль, то експертні оцінки дають нам надзвичайно оптимістичну картину. Дійсна ж картина набагато гірша.

За офіційними даними Державної судової адміністрації України, протягом 2013–2017 років за вчинення злочину, передбаченого ст. 364 КК України, засуджено 518 осіб, майже 70 % з яких становлять державні службовці. Враховуючи надважливе значення мінімізації таких небезпечних проявів збоку осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, розробка нових підходів до запобігання державними службовцями наданою їм владою або службовим становищем виглядає актуальним та своєчасним завданням як для науковців, так й для правозастовників.

Так, згідно з даними Генеральної прокуратури України, протягом 2013 р. відкрито 2823 кримінальних проваджень за ст. 364 КК України, з яких вручено повідомлення про підозру 347 особам; протягом 2014 р. – 1975, з яких вручено повідомлення про підозру 212 особам; протягом 2015 р. – 2238, з яких вручено повідомлення про

підозру 189 особам; протягом 2016 р. – 2331, з яких вручено повідомлення про підозру 93 особам; протягом 2017 р. – 2286, з яких вручено повідомлення про підозру 183 особам; протягом 8 міс. 2018 р. – 2109, з яких вручено повідомлення про підозру 237 особам.

За офіційними даними Державної судової адміністрації України, протягом 2013 року за вчинення злочину, передбаченого ст. 364 КК України, засуджено 317 осіб; за 2014 рік – 133 осіб; за 2015 рік – 43 осіб; за 2016 рік – 9 осіб, за 2017 рік – 16 осіб.

Єдиної інформації, аналітичних звітів чи довідок про стан дисципліни та законності державних службовців в Україні не ведеться. І це є іще однією причиною незадовільного стану запобігання зловживанню владою або службовим становищем, так само, як і стану профілактики корупційних правопорушень. В окремих наукових публікаціях, публікаціях в ЗМІ та на офіційних сайтах Генеральної прокуратури України та її регіональних структурах, МВС України можна отримати лише уривчасті дані про кількість злочинів та правопорушень серед державних службовців. Переважна більшість цих публікацій стосується стану боротьби з корупцією. Що ж стосується стану дотримання дисципліни, законності, вчинення корупційних діянь та злочинів, пов'язаних з виконанням службових обов'язків державних службовців, то лише статистичні дані про кількість справ, направлених до суду та закритих кримінальних проваджень, містяться у статистичних таблицях на офіційному сайті Генеральної прокуратури України. Регіональні органи прокуратури таких даних не висвітлюють. Таким чином, говорити про повну відкритість та прозорість у висвітленні криміногенної ситуації в країні та в окремих секторах державного управління не можна.

Оскільки державні службовці знаходяться найближче до населення, забезпечення їх нормального функціонування є одним із головних завдань вітчизняного уряду. У зв'язку з цим питання недопущення порушень прав та свобод громадян та різного роду службових зловживань у службовій діяльності державним службовців є одним із найбільш серйозних та складних питань в сучасних умовах реформування держави.

Правову основу запобігання зловживанню владою або службовим становищем в Україні складає ціла низка правових актів. Основні напрямки боротьби зі службовими злочинами державних службовців останні 10–15 років постійно перебували в зоні уваги й визначалися цілою низкою законодавчих та нормативних актів. Перерахувати та назвати їх всі практично неможливо, оскільки це дуже велика кількість документів (щорічно в країні приймалося на

різних рівнях від 80 до 130 законодавчих актів з питань попередження службових злочинів, корупційних злочинів та пов'язаних з ними порушень службової дисципліни саме державними службовцями).

Серед усіх правових актів з питань попередження службових злочинів державних службовців нормативно-правові акти виступали на різних етапах розбудови вітчизняної правоохоронної системи в якості керівних. В них вказувалося не лише на необхідність суворого контролю з боку вищестоящих керівних органів (міністерств, комітетів, управлінь) за діяльністю підлеглих структур у забезпеченні прав та свобод людини і громадянина, а й наголошувалося на необхідності підвищення ефективності правоохоронної та правозастосовної діяльності у напрямку запобігання зловживанню владою або службовим становищем серед державних службовців.

Крім того, вітчизняні правові акти з питань запобігання зловживанню владою або службовим становищем, як й інших антикорупційних документів, ґрунтуються на положеннях міжнародних правових актів. Такими є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003, Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 та Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999. Аналіз статистичних даних, як уже зазначалося, свідчить, що в Україні реєструється досить незначна кількість зловживань службовим становищем. Так, за останні декілька років кількість кримінальних проваджень, порушених щодо державних службовців, не зменшується. Кількість державних службовців, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення зловживання владою або службовим становищем становить в середньому 70 % від загальної кількості службових осіб, звинувачуваних по країні у вчиненні службових зловживань. Ця негативна тенденція є стійкою на протязі останніх 5 років, що є досить насторожуючим фактором. Такий стан свідчить про досить високий ступінь враженості державних службовців негативним впливом суспільства на дану ланку державного апарату, її криміногенного запалення. Відповідно, що такий стан правопорушень та злочинів серед самих державних службовців не може задовольняти ні суспільство, ні керівництво держави.

Одержано 10.10.2019

УДК 343.93

Наталія Григорівна МАСЛОВА,
кандидат юридичних наук,
здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ФАКТОРИ РАДИКАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Проблема ефективної реакції суспільства на протиправні прояви належить до «одвічних» соціальних проблем, актуальних практично в усі часи існування держави. Розробка теоретичних основ цієї діяльності посідає важливе місце серед надзвичайно широкого комплексу питань, які стоять перед суспільством. Водночас оптимізація теоретичних і практичних її засад набуває значної актуальності в умовах гуманістичного спрямування її змісту та практики реалізації на сучасному етапі державотворення в Україні.

Сучасна Україна переживає глибокі соціально-економічні перетворення, а в їх рамках – криміналізацію багатьох сфер життєдіяльності як на рівні масових явищ, так і на міжособистісному. Наслідком таких негативних явищ є зниження життєвого рівня багатьох сімей, наявність значних верств населення, що перебувають на межі або за межею бідності, руйнація інфраструктури закладів охорони здоров'я, освіти й культури. Збільшення кількості проявів таких явищ викликає природне занепокоєння громадян за своє життя, благополуччя сім'ї і безпеку дітей, а також знижує довіру до державної політики, зокрема і у сфері протидії злочинності. Ситуація, що склалася, наново порушила питання про науковий аналіз процесів радикалізації народних мас і про проблему визначення відповідного вектору державної діяльності щодо цього.

Відмова від ідеології призвела до перебудови базової системи цінностей, базових елементів правосвідомості, моральної деградації суспільства, політичної дезорієнтації населення. Останні роки стали періодом зміни парадигм світосприйняття: індивідуалізм, лібералізм (навіть лібертаріанство!) прийшли на зміну ідеологіям колективізму, етатизму (державного втручання і відповідальності практично за всі аспекти життя людини: працевлаштування, соціальне забезпечення, навчання, дозвілля). Все це не могло не позначитися на ієрархії цінностей.

Окреслені процеси проходили на тлі повної політичної дестабілізації і розчарування суспільства в більшості соціальних інститутів. Мабуть, релігію можна було назвати єдиним інститутом, який мав громадську підтримку протягом періоду незалежності, проте з початком епопеї з автокефалією позиції церкви значно просіли. Духовно-ідеологічна криза, що втілилась у втрату почуття історичної

© Маслова Н. Г., 2019

перспективи і національного консенсусу з приводу базових цінностей, зниженні рівня самооцінки нації, розриві єдиного духовного простору, стала одним з наслідків корінних соціально-політичних перетворень, що відбулись в Україні, починаючи з 2013 р. Як наслідок формується особливий стан свідомості, якому притаманні, зокрема, його міфологізація, зниження критичних здібностей, пожвавленням забобонів. Здається, що такий стан свідомості може розглядатися як один з психологічних чинників поширення кримінального радикалізму в України.

Норми і цінності, мета життя, шляхи і засоби її досягнення – все це міститься у радикальній доктрині. Відповідно найбільш популярною стає та доктрина, яка здатна найбільш адекватно відобразити найактуальніші проблеми сьогодення. До президентських виборів 2019 р. такими були доктрини, пропоновані праворадикальними організаціями. Можна сказати, що з того часу відбувся своєрідний розбіг психологічного змісту радикальних доктрин і психологічного стану мас.

По-перше, саме доктрини таких організацій перестали найбільш адекватно відображати реальні прагнення українського народу. Їх уявлення про правоту і неправоту більше не вписуються у сучасне суспільство. Це –ідеологія, що вмирає. Вона стала настільки неетичною, що котиться до загибелі з небезпечною швидкістю. Суспільство на сучасному етапі розчарувалось у радикальних доктринах. Їх крах означає не тільки факт розчарування у радикальних проєктах, а й недопущення в подальшому створення нових ідеологій. В цьому є і позитив. Людина, вільна від впливу метанаративів, може реалізовувати сама себе, свій внутрішній потенціал, досліджувати свою внутрішню реальність, свою суб'єктивність для того, щоб стати ще більш вільною і свідомою.

По-друге, радикальні доктрини значно більше за інші пов'язані і відображають почуття тривоги і безсилля, яке охопило різні верстви населення. Разом з названою якістю можна констатувати наявність у членів цих організацій і рухів іншої, багато в чому схожої з вже описаною, якості групової аутичності (нарцисизму – за Е. Фроммом). Ця якість полягає в тому, що окремі особи замикаються від навколишнього світу в рамках своєї малої соціальної групи і бачать все навколо лише крізь призму її цінностей. Активне усунення від зовнішнього світу полягає в агресивному його неприйнятті з боку групи і всіх її членів. Це також є причиною того, що кримінальну діяльність цих груп можна характеризувати як ситуативну, тобто таку, що залежить від особливостей тієї або іншої ситуації. В окремих випадках це

призводить до того, що виявляється неможливим передбачити дії радикалів, а метод рефлексії виявляється безсилим, оскільки орієнтований на особу, яка адекватно сприймає оточуючий світ.

По-третє, ці доктрини містять значний елемент демонстративності. Ця риса полягає в тому, що вона заснована на цілком зрозумілому спонуканні людей – голосно заявити про себе і свою особисті, заявити так, щоб всі, або, принаймні, багато хто дізнався про це. Ця якість властива багатьом людям, але для деяких вона наповнюється особливим змістом, що полягає в тому, що вони не можуть про себе голосно заявити поза групою. Дана якість виражається в тому, що в радикальних діях вони прагнуть зовнішньої форми демонстрації єдності, однострою. Іноді це виглядає як їх недбалість, нарочитість, проте причина в іншому – в прагненні заявити про себе, хай навіть в негативному плані. Причому необхідно відзначити, що дана якість не завжди повністю усвідомлюється самими людьми, часто вони роблять це підсвідомо. Іноді вони навіть з певним наміром демонструють радикальність, бажаючи ще раз ніби кинути виклик суспільству, підкресливши те, що вони не бояться майже відкрито протистояти, заявляючи вголос при цьому про свою неповторність.

Кожен із зазначених факторів заслуговує на окреме дослідження в рамках кримінологічного аналізу.

Одержано 22.09.2019

УДК 343.35

Віталій Олегович НАЙДА,
курсант 4 курсу факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Ярослав Григорович ЛИЗОГУБ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

СТИСЛА КРИМІНОЛОГІЧНА ОЦІНКА СТАНУ ЗЛОЧИННОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ ІЗ ПРОВЕДЕННЯМ ЗАКУПІВЕЛЬ У МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ

Життя та здоров'я людини є найвищими соціальними цінностями в нашій державі. У той же час, сфера медицини, однією з функцій якої є надання допомоги особам, життя та здоров'я яких потребує

© Найда В. О., 2019

відповідного втручання, є достатньо корумпованою. Це, у свою чергу, віддзеркалюється на проведенні закупівель, пов'язаних із розкраданням бюджетних коштів у медичних закладах.

За даними аудиторів Рахункової палати, вартість договорів, укладених упродовж 2012–2015 рр., поза конкурентною процедурою досягла майже 51 % від загальної вартості всіх закуплених державою товарів, робіт і послуг. Під час здійснення закупівлі імпортних лікарських засобів у 55 разів перевищувала ціну реалізації. Усього виявлено збитків від закупівель товарів, робіт і послуг на суму 22,7 млрд грн [2].

Зауважимо, що предметами закупівель, пов'язаних із розкраданням бюджетних коштів у медичних закладах, часто стають не тільки медичне обладнання або лікарські засоби, але й господарське приладдя, продукти харчування, будівельні матеріали тощо.

Прикладом, на підтвердження цієї тези, є відкриття поліцією кримінального провадження щодо проведення ремонтних робіт у КНП «Міська дитяча лікарня № 5», що супроводжувалися антиконкурентними узгодженими діями, спрямованими на недопущення та усунення конкуренції і спотворення результатів публічних закупівель ремонтних робіт [1].

Що стосується причин, які призводять до закупівель, пов'язаних із розкраданням бюджетних коштів у медичних закладах, то можемо виділити такі:

1) низький рівень зарплат у медичній сфері;

2) занепад моральних цінностей та свідоме сприйняття корупції усіма ланками медичної системи, починаючи з молодшого медичного персоналу, і, закінчуючи головними лікарями, як невід'ємного джерела їх доходів;

3) недосконалість законодавства, яке регулює питання закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти, а також недоліки у діяльності контролюючих суб'єктів, зокрема Держаудитслужби, Антимонопольного комітету чи Національного антикорупційного бюро, які можуть аналізувати лише надпорогові закупівлі у медичній сфері;

4) брак надійного механізму притягнення до відповідальності за порушення законодавства, що регулює питання закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти;

5) низький рівень культури підприємницької діяльності у вітчизняних підприємців;

6) недостатнє залучення представників громадськості до проведення моніторингу закупівель.

Рекомендації. Ураховуючи ці детермінанти, вважаємо достатньо ефективним активне залучення до моніторингу сервісів публічних закупівель, зокрема «ProZorro» та «YouControl», представників громадських організацій, журналістів та звичайних громадян за допомогою платформ громадських антикорупційних розслідувань, таких як «Wikiinvestigation». Також вважаємо доречним провести реформування контролюючих суб'єктів, зокрема не обмежувати їх контролюючу діяльність виключно надпороговими закупівлями.

Список бібліографічних посилань

1. Ухвала Ленінського райсуду м. Харкова від 22.08.2019 : справа № 642/5729/19, провадження № 1-кс/642/3140/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/83812100 (дата звернення: 20.09.2019).

2. Звіти Рахункової палати за 2015 рік // Рахункова палата : офіц. сайт. URL: https://rp.gov.ua/FinControl/FinReports/?id=469 (дата звернення: 22.09.2019).

Одержано 23.09.2019

УДК 343.85

Анна Олександрівна НАУМОВА,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО ОБОРОННОГО ЗАМОВЛЕННЯ

Корупція – є реальною національною загрозою безпеці, а тому до пріоритетних напрямів протидії корупції необхідно відносити розробку нового та удосконалення чинного антикорупційного і кримінального законодавства. Варто зазначити, що в чинному кримінальному законодавстві відсутнє поняття корупційного злочину, тоді як передбаченні у примітці до статті 45 КК України надається перелік злочинів, які можуть бути віднесенні до корупційних. Зазначені у цьому переліку злочини не охоплюють всі види корупційних злочинів. Так, службове підроблення, підкуп особи, яка надає публічні послуги, зловживання впливом інші не вказані у примітці ст. 45 КК. Протидія корупції є важливим напрямом сучасної кримінальної політики держави, а тому центральне місце займають кримінально-правові засоби протидії найбільш небезпечними корупційними діяннями, до яких необхідно відносити службове підроблення, підкуп особи, яка

© Наумова А. О., 2019

надає публічні послуги, зловживання впливом, зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем, перевищення військовою службовою особою владою чи службових повноважень та інші.

Поширена корупція і у сфері державного оборонного замовлення. За даними Стокгольмського Міжнародного Інституту Дослідження Миру SIPRI, корупційна складова оборонних замовлень всіх держав за 2017 рік становить близько 20 %, а це 400 мільярдів доларів. У країнах, які воюють (Україна – одна з них) корупційна частка є ще більшою, визнають дослідники [2]. Державне оборонне замовлення – є засобом державного регулювання економіки для задоволення наукових та матеріально-технічних потреб із забезпечення національної безпеки і оборони шляхом планування обсягу фінансових ресурсів, визначення видів та обсягів продукції, робіт і послуг, а також укладення з виконавцями державних контрактів на постачання (закупівлю) продукції, робіт і послуг [1]. Так, у 2015 році між концерном «Військторгсервіс та Міністерством оборони України укладено 13 договорів постачання речового майна на загальну суму 31,8 мільйонів гривен. Поставку здійснено тільки на підставі 9 договорів. Концерн «Військторгсервіс не повернув бюджетні кошти за не постачання речового майна. Слід зазначити, що військові службові особи Міноборони навмисно не проводили конкурсні процедури при закупівлях, концерну «Техвоєнсервіс» незаконно сплатили винагороду в сумі 28,9 мільйонів гривен за оформлення посередницьких договорів [3]. Зазначені факти свідчать про вчинення корупційних злочинів військовими службовими особами.

Аналіз чинного законодавства з питань оборонного замовлення свідчить про те, що в окремих нормах мають місце прогалини, які сприяють корупційним проявам у сфері оборонного замовлення. Слід зауважити, що в статті 12 Закону України «Про державне оборонне замовлення» передбачені підстави відповідальності за порушення законодавства про оборонне замовлення. Вона повинна наставати згідно із законом, при цьому відсутні відсильні норми щодо кримінальної відповідальності за порушення положень вказаного закону [1].

Вищевказане свідчить про відсутність у чинному законодавстві дієвого механізму юридичної відповідальності за зловживання військових службових осіб владою або службовим становищем при виконанні державного оборонного замовлення.

Вважаємо, що з метою протидії корупції у сфері державного оборонного замовлення, необхідно внести зміни до законодавства, а саме:

1) Викласти *пункт 1 ст. 12 Закону України «Про державне оборонне замовлення»* у наступній редакції*: «Військові службові особи*

та інші, які порушили норми цього Закону чи інших нормативних правових актів України у сфері державного оборонного замовлення, можуть бути притягнутими до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності згідно до вимог чинного законодавства».

2) Доповнити статтю 423 КК частиною четвертою, яку викласти у наступній редакції «*Незаконне використання військовою службовою особою фінансових ресурсів, визначення видів та обсягів продукції, робіт і послуг, укладення з виконавцями державних контрактів на постачання (закупівлю) продукції, робіт і послуг, якщо такі діяння спричинили істотну шкоду».*

Список бібліографічних посилань

1. Про державне оборонне замовлення : Закон України від 03.03.1999 № 464-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464-14 (дата звернення: 05.09.2019).

2. Громадськість пропонує Зеленському зробити державне оборонне замовлення більш відкритим // Радіо свобода : сайт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-hromadskist-zelenskyi/30008325.html (дата звернення: 05.09.2019).

3. За критеріями визначення ефективності управління Міноборони отримало оцінку «незадовільно» – Рахункова палата // Рахункова палата : офіц. сайт. URL: https://rp.gov.ua/PressCenter /News/?id=85 (дата звернення: 05.09.2019).

Одержано 21.09.2019

УДК 343.9:328.185

Олег Володимирович НОВІКОВ,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків),
науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України (м. Харків)

ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДОПОМАГАЮТЬ У СПРАВІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ДО ПИТАННЯ ПРО УКРАЇНСЬКІЙ ДОСВІД

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІТ) вже давно почали використовуватися майже в усіх сферах суспільного життя. Не оминули вони й сферу запобігання та протидії корупції.

© Новіков О. В., 2019

Впровадження досягнень галузі ІТ у діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування підвищує рівень прозорості та відкритості публічного управління, усуває значну кількість корупційних ризиків, оптимізує роботу посадових та службових осіб цих органів, прискорює процеси надання адміністративних послуг, зменшує необхідність безпосереднього контакту з бюрократичним апаратом. Окрім цього, використання ІТ підвищує ефективність превентивних антикорупційних механізмів, а також забезпечує правоохоронні органи необхідними інструментами для виявлення корупційних правопорушень та викриття корупційних схем, чим безпосереднє сприяє виконанню покладених на них функцій.

Слід зазначити, що наразі в Україні вже ведеться активна робота щодо впровадження антикорупційних ІТ у сферу державного управління. Можливо найбільшим антикорупційним досягненням поки що є запровадження системи електронних торгів «PROZORRO» та онлайн-платформи громадського контролю за публічними закупівлями «DOZORRO». Так, запуск системи «PROZORRO» дозволив усунути низку корупційних ризиків на тендерному етапі публічних закупівель, зокрема був повністю автоматизований процес розкриття пропозицій, що фактично унеможливив махінації щодо підміни тендерних пропозицій учасників, як це відбувалося під час «паперових торгів» [1, с. 13]. Ця система забезпечила прозорість усього тендерного процесу та об’єктивну оцінку тендерних заявок, а також створила відкриті процедури прийняття рішень. За даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі система публічних закупівель «PROZORRO» заощадила державі 86 млрд грн [2].

В цей же час, важливе значення у сфері запобігання корупції під час публічних закупівель має також онлайн-платформа «DOZORRO». Ця платформа не тільки приймає відгуки про конкретні порушення тендерних процедур, але й має власні аналітичні цифрові інструменти, які дозволяють виявляти корупційні ризики. З 01 листопада 2019 р. у роботу цих інструментів була підключена штучна нейрона мережа, яка почала самостійно визначати ймовірність корупційних ризиків у закупівлях та надсилати їх на опрацювання відповідним громадським організаціям групи «DOZORRO». Менеджер продукту DOZORRO Андрій Кучеренко поділився результатами бета-тесту: завдяки роботі алгоритму вдалося визначити на 26 % більше тендерів з необґрунтованим вибором переможця, на 37 % – з безпідставною дискваліфікацією, на 298 % – зі змовою учасників [3].

Також новообраний уряд анонсував переведення від 1 жовтня 2019 р. всіх держаних органів на електронний документообіг [4].

Хоча це рішення є поспішним, адже навряд чи воно зможе бути реалізовано у встановлений термін, але у випадку його реалізації відбудеться суттєве зменшення так званої «побутової» корупції.

Окрім цього, Державна митна служба до кінця 2019 року завершить ІТ-аудит та підготує стратегію щодо цифрової трансформації [5]. У випадку її запровадження підвищиться ефективність та прозорість у діяльності органів митної служби, а також відбудеться зменшення кількості корупційних ризиків під час здійснення митних процедур.

Підсумовуючи вищенаведене, слід констатувати, що ІТ реально допомагають у справі протидії корупції. Застосування успішних програмних продуктів дозволило наразі значно скоротити обсяги корупції в окремих сферах публічного управління. Необхідно також позитивно оцінити запропонований президентом і урядом процес «діджіталізації» країни з точки зору протидії корупції. В цей же час, треба пам'ятати про відповідні ризики пов'язані з переходом в інформаційне суспільство, зокрема про кіберзлочинність та інші посягання на об'єкти критичної інформаційної інфраструктури.

Список бібліографічних посилань

1. Публічні закупівлі: час трансформацій. Типові порушення. //Центр протидії корупції : сайт. URL: https://antac.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/3_Typovi-porushennya.pdf (дата звернення: 27.09.2019).
2. Система Prozorro дозволила державі зекономити майже 90 млрд гривень, – МЕРТ // РБК-Україна : сайт. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/sistema-prozorro-pozvolila-gosudarstvu-sekonomit-1564759002.html (дата звернення: 27.09.2019).
3. Як штучний інтелект DOZORRO моніторить закупівлі // DOZORRO : сайт. URL: https://dozorro.org/blog/yak-shtuchnij-intelekt-dozorro-monitorit-zakupivli (дата звернення: 27.09.2019).
4. Уряд остаточно запровадив електронний обмін документами // Урядовий портал : офіц. веб-портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-ostatochno-zaprovadiv-elektronnij-obmin-dokumentami (дата звернення: 27.09.2019).
5. ІТ-аудит митниці завершать до кінця року – Нефьодов // Укрінформ : сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2784193-itaudit-mitnici-zaversit-do-kinca-roku-nefodov.html (дата звернення: 27.09.2019).

Одержано 01.10.2019

УДК 343.31

Андрій Володимирович НОСАЧ,
кандидат юридичних наук,
докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

СТРАТЕГІЯ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ І ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

В останні роки стрімке зростання кількості злочинів проти основ національної безпеки України призводить до необхідності визначення ефективних шляхів протидії зазначеним протиправним діянням. Причини та умови такого стрибку статистичних показників, з одного боку, лежать на поверхні: відкритий збройний конфлікт на території України, що триває протягом останніх п'яти років, анексія майже п'ятої частини території нашої держави постійно продукують нові посягання на державний суверенітет та територіальну цілісність України. З іншого – коріння та форми вираження злочинних посягань на основи національної безпеки України, державний суверенітет і територіальну цілісність зокрема, є набагато більш глибокими, численними та різноплановими, ніж виражені у статистично зафіксованих показниках злочинів, передбачених Розділом І Особливої частини Кримінального кодексу України. Відповідно ефективність стратегічного планування захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України безпосередньо залежить від закладення обґрунтованого базису такої діяльності, яка має охоплювати та враховувати наявні небезпеки для зазначених вищих цінностей будь-якої держави.

Розглядаючи методологічні засади формування стратегії захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України, слід зазначити, що зміст та, відповідно, й обсяг цієї концепції є ширшим за стратегії протидії злочинності. Так, навіть за етимологічним значенням поняття захисту є ширшим за протидію. Захист має декілька значень, проте основним є дія в розмінні захищати, захистити і захищатися, захиститися. При чому в практичних прикладах використання терміну «захист» у вищевказаному зазначенні мова йде про сукупність заходів, спрямованих на підтримку, збереження, охорону чогось, заходи спрямовані по попередження шкідливим проявам тощо. Вважаємо, що протидія злочинності є лише одним зі способів забезпечення захисту суспільних відносин, сам захист може включати й інші заходи, безпосередньо не пов'язані протидією злочинності. Відповідно стратегія захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України має охоплювати протидію злочинам, які посягають

© Носач А. В., 2019

на охоронювані кримінальним правом суспільні відносини, що забезпечують існування зазначених благ, проте нею не обмежується.

За своєю сутністю стратегія захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України відноситься до так званих безпекових стратегій держави. Серед останніх доцільно виділити Стратегію воєнної безпеки України, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегію національної безпеки України, яка є об'єднуючим та узагальнюючим базисом інших безпекових стратегій. Згідно ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» державною безпекою є захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру. Відповідно державний суверенітет і територіальна цілісність є невід'ємними складовими національної безпеки України, від рівня їх захищеності безпосередньо залежить рівень національної безпеки України в мирний час та можливість забезпечити гідну охорону конституційних прав і свобод громадян нашої держави. Крім того слід відмітити, що прийнятий у 2018 р. Закон України «Про національну безпеку України» передбачає доцільність захисту не лише від реальних, а й від потенційних загроз державному суверенітету і територіальній цілісності України. Вбачаємо, що зазначене положення має бути обов'язково враховано під час побудови сучасної стратегії захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України.

Іншим важливим методологічним питанням побудови сучасної стратегії захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України у системі протидії злочинності є визначення предметного поля злочинів, протидія яким має здійснюватися в її межах. Як вже зазначалося, протягом останніх п'яти років статистичне збільшення злочинів проти основ національної безпеки України є колосальним: у 2013 р. було виявлено 8 злочинів, передбачених розділом I Особливої частини КК України, у 2014 р. – 527, у 2015 – 473, у 2016 – 302, у 2017 р. – 325, у 2018 р. – 428. Таким чином згідно офіційної статистики у 2018 р. було вчинено в 54 рази більше злочинів проти основ національної безпеки України, ніж у 2013 р. І хоча частка цих протиправних діянь становить лише 0,01 % від всієї кількості злочинів, вичинених у 2018 р. на території Україні, високий ступінь її суспільної небезпечності визначає важливість посилення протидії злочинам, що становлять загрозу та порушують на державний суверенітет і територіальну цілісність України. Проте чи достатньо чітко офіційна статистика визначає перелік злочинів, що становлять небезпеку державному суверенітету і територіальній цілісності України?

Слід відмітити, що на сьогодні вельми актуальним є відмежування різних форм політичної боротьби однин від одного, зокрема, сепаратизму, актів тероризму, найманства, злочинів проти основ національної безпеки України. Так, у Звіті за результатами дослідження спроможності судової системи забезпечувати правосуддя в умовах збройного конфлікту на сході України в 2016–2017 роках було визначено, що статистично кількість порушених кримінальних проваджень стосовно військовослужбовців перевищує в десятки разів кількість тих, які вчинили злочини проти основ національної безпеки, терористичні злочини, злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями, найманство, організацію незаконних збройних угрупувань. Серед причин такої ситуації автори Звіту, зокрема, зазначають: бажання уникнути правосуддя шляхом переховування на окупованих територіях; той факт, що особи, які своїми діями сприяли окупації частини території України, й надалі обіймають посади в органах, що забезпечують доступ до правосуддя; психологічний фактор, пов'язаний з тим, що судді і прокурори, які мають родичів, квартири, майно на непідконтрольній території, мають певний страх виносити жорстокі вироки або навіть порушувати кримінальне провадження.

Зазначені дані доводять, що захист державного суверенітету і територіальної цілісності України у системі протидії злочинності має охоплювати протидію не лише протидію злочинам проти основ національної безпеки України, а й іншим злочинам, що супроводжують сепаратистські дії, зокрема на сході України. У той же час зазначимо, що сепаратистські настої присутні і в інших регіонах України і, відповідно, вимагають адекватної реакції з боку держави.

На останок вважаємо необхідним зауважити, що у зв'язку з тим, що наразі Україна знаходиться в ситуації відкритого збройного конфлікту, що відбувається на території Донецької та Луганської областей, та відвертою незаконністю анексії Автономної республіки Крим, державний суверенітет та територіальна цілісність нашої держави потребують не лише захисту, а й найскорішого відновлення. Відповідно побудову сучасної стратегії захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України слід спрямувати не лише на захист зазначених найвищих благ нашої держави, в тому числі в межах протидії злочинності, а й передбачити конкретні заходи щодо їх відновлення.

Одержано 25.09.2019

УДК 34.343

Олена Сергіївна ОЛІЙНИК,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

ВТІЛЕННЯ ОКРЕМИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В МЕХАНІЗМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПІДКУП СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПРИВАТНОГО ПРАВА НЕЗАЛЕЖНО ВІД ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ (СТ. 368-3 КК УКРАЇНИ)

В механізмі кримінально-правового регулювання при встановленні та реалізації кримінальної відповідальності за будь-який злочин свою визначальну роль відіграють принципи кримінального права. Не зупиняючись на дії загальноправових принципів, які так чи інакше проявляються в усіх нормах Кримінального кодексу України, ми зосередимо свою увагу на втіленні принципу *невідворотності кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового характеру*, який не отримав свого закріплення в статтях КК.

Цей принцип в даному випадку проявляється в тому, що особа, яка вчинила злочин, передбачений ст. 368-3 КК України, має зазнавати впливу відповідних заходів кримінально-правового характеру. Законодавець в санкціях розглядуваної нами статті називає наступні заходи: штраф в розмірі від ста п’ятдесяти до семисот п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, громадські роботи на строк від ста до двохсот годин, обмеження волі на строк до чотирьох років, виправні роботи на строк до двох років, арешт на строк до шести місяців, позбавлення волі на строк до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років та конфіскацію майна.

Таким чином, законодавець в даному випадку вважає, що саме ці заходи є достатніми для досягнення цілей, названих в законі про кримінальну відповідальність (ч. 2 ст. 50 КК). Звертає на себе увагу різноманітність таких заходів, що водночас викликає питання про їх доцільність. Так, з одного боку, широкий перелік заходів кримінально-правового характеру дає можливість правозастосовчим органам застосувати найдієвіший захід, який вважає за необхідне та який здатний виконати цілі, поставлені законом про кримінальну відповідальність у ст. 50 КК. З іншого боку, при визначенні таких

© Олійник О. С., 2019

заходів, необхідно виходити з природи самого злочину, який полягає у намаганні певної особи задовольнити свої інтереси шляхом підкупу службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми: запропонувати, пообіцяти чи надати таку неправомірну вигоду. Надаючи, пропонуючи чи обіцяючи таку вигоду, винна особа бажає прискорити вирішення питання, яке її цікавить.

Отже, корупційні правопорушення дійсно мають високий ступінь суспільної небезпеки, потребують застосування до порушників законодавства суворих заходів, передбачених законом про кримінальну відповідальність.

Водночас, найбільший ефект будуть мати, на нашу думку, заходи, пов'язані із впливом на матеріальний стан особи, яка зазіхнула на суспільні відносини, що забезпечують нормальну, тобто таку, зміст, характер, межі та порядок здійснення якої визначені законодавством, діяльність державного апарату, апарату управління органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, інших юридичних осіб як публічного, так й приватного права, а також суспільні відносини, що забезпечують здійснення регламентованої законодавством професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Такі заходи, як обмеження чи позбавлення волі не справлятимуть такого важливого, соціально виправданого ефекту на винних осіб, а тому розповсюдження згаданих суспільно небезпечних явищ триватиме.

Таким чином, реалізація розглядуваного нами принципу повинна проявлятися в оптимізації заходів, які б перешкоджали розповсюдженню та поширенню такого суспільно небезпечного (корупційного) явища як підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. І саме штрафи, розмір яких був б кратним розміру запропонованої неправомірної вигоди та конфіскації останньої у повній мірі сприяли реалізації названого вище принципу.

Також зазначимо, що реалізація принципу невідворотності кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового характеру у вказаному нами напрямку сприятиме реалізації і такого спеціального принципу кримінального права як *принцип застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення суспільно небезпечного діяння*, *визначеного у КК,* який полягає у тому, що лише законом про кримінальну відповідальність визначено види суспільно небезпечних діянь, що є підставою для застосування відповідних заходів кримінально-правового характеру. Отже, прояв цього принципу полягає у даному випадку у тому, що законодавець

передбачив у КК кримінальну відповідальність за підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК), а санкції цієї статті містять, відповідно, заходи кримінально-правового характеру, які повинні застосуватись до осіб, визнаних винними у порушенні закону.

Застосування таких заходів повинно відповідати цілям та меті закону про кримінальну відповідальність та відбуватися порядку, визначеному КПК України.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 19.09.2019).

Одержано 25.09.2019

УДК 343.4

Олександр Володимирович ОЛІШЕВСЬКИЙ,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

СВІТОГЛЯДНІ ПРИЧИНИ КОРУПЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

Заходи протидії корупції мають бути направлені, в першу чергу, на усунення її детермінант. Однією із них є та група, що пов'язана із світоглядом. Останній представляє собою сукупність переконань, оцінок, поглядів, які визначають розуміння світу, поведінку людини. Саме тому розробка світоглядних причин корупції актуальна і важлива.

Питання детермінації злочинності – одне з головних у кримінології. Свої роботи щодо останнього присвятили такі науковці як: Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, П. Д. Біленчук, А. П. Гель, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Т. Задояний, А. П. Закалюк, О. Г. Кальман, Н. Ф. Кузнецова, О. М. Литвинов, М. І. Мельник, Л. В. Мошняга та інші. Проте, проблеми світоглядних причин корупції та шляхів їх усунення залишаються малодослідженими. Тому метою даної роботи є намагання їх вирішення.

Причину злочинності в науковій літературі розуміють як криміногенну деформацію суспільної свідомості у виді антисоціальних поглядів, звичаїв, традицій, настанов, що за певних умов закономірно

© Олішевський О. В., 2019

породжують злочинність як наслідок. Антисуспільні погляди – це оціночні судження (стереотипи мислення) звичної частини людей, що виражають прийнятне ставлення до кримінальних форм задоволення повсякденних потреб та інтересів. Антисоціальні звичаї й традиції – це успадковані від попередніх поколінь неписані правила поведінки, що визнаються нормою життя і діяльності, закріплюють неформальний порядок відносин між людьми в різних сферах (щодо корупції можна виокремити такі як: поширені серед чиновників традиції незаконного збагачення шляхом отримання неправомірної вигоди через зловживання владою та службовим становищем, неписані правила стимулювання посадових і службових осіб незаконною винагородою для пришвидшеного вирішення життєво важливих питань тощо). Антисоціальні настанови – це вироблена на основі негативного соціального досвіду колективна схильність упереджено сприймати події, явища, норми, цінності та пов'язана з нею підвищена готовність порушувати правові приписи й кримінально-правові заборони (наприклад, налаштованість частини людей досягати високого матеріального становища шляхом підкупу) [1, с. 305].

Менталітет населення України, як зазначає один із представників судової гілки влади О. В. Шевченко, досить виразно характеризується схильністю до корупції і толерантністю громадян до такого способу вирішення власних потреб, а також моральним деградуванням чиновницького апарату [2, с. 129].

Сьогодні населення України в переважній своїй більшості є носієм ліберальної ідеології західного зразку, проте, із залишками успадкованих комуністичної ідеології та православного світогляду. Для всіх трьох перерахованих цілком допустимим є виховання неприйняття громадянами корупції як соціально шкідливого та суспільно небезпечного діяння, що приносить шкоду всім членам суспільства без виключення. Дієвими заходами можуть бути такі дії як: впровадити в навчально-виховні заклади програми щодо протидії корупції; роз'яснювати через засоби масової інформації соціально шкідливі та суспільно небезпечні наслідки корупційних діянь, а також алгоритм протидії в останніх ситуаціях; популяризувати життя видатних історичних осіб з метою наслідування їхніх позитивних думок і вчинків, в частині недопущення корупції, зокрема; організувати масові схвальні оцінки духовному та високоморальному способів життя з акцентом на чесний шлях досягнення своїх цілей; розширити перелік вимог до кандидатів на посади в частині етичного характеру; систематично роз'яснювати в трудових колективах про недопущення корупції; проводити конференції, круглі

столи, лекції, семінари, тренінги, програми із питань запобігання та протидії корупції; готувати на надавати матеріали для самостійного вивчення/ознайомлення, в тому числі он-лайн курсу, щодо запобігання та протидії корупції; висвітлювати у щорічних доповідях посадових осіб питання запобігання та протидії корупції; застосовувати індивідуальні програми психолого-педагогічного супроводження винних в корупційних діяннях; проводити підготовку віктимних груп населення до безпечної поведінки; заохочувати осіб за активну громадську позицію щодо викриття та проведення інших заходів протидії корупції.

Таким чином, сьогодні світогляд населення України, в переважній своїй більшості, представляє собою сукупність ліберальної ідеології західного зразку із залишками успадкованих комуністичної ідеології та православного типу сприйняття світу. Для всіх трьох перерахованих цілком можливим є виховання неприйняття громадянами корупції як соціально шкідливого та суспільно небезпечного діяння, що приносить шкоду всім членам суспільства без виключення. Найбільш дієвими шляхами усунення причин корупційних діянь слід визнавати інформування, роз'яснення, доказування, спростування, пропаганду, агітацію тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Полях Є. В. Дефекти національного законодавства як детермінанти виникнення корупції в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2018. № 6. С. 304–307.

2. Шевченко О. В. Причини та умови корупційної злочинності. *Вісник Вищої ради юстиції.* 2011. № 3. С. 122–132.

Одержано 25.09.2019

УДК 343.9

Юрій Володимирович ОРЛОВ,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

КОРУПЦІЯ ЯК КРИЗА СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Функціонуючі в Україні механізми протидії злочинності центровані в основному на блокуванні ситуацій корупційних правопорушень та притягненні винних до юридичної відповідальності. Уся громіздка спеціалізована державна апаратура (САП, НАБУ, НАЗК, ДБР, відповідні сектори СБУ та Департаменту захисту економіки

© Орлов Ю. В., 2019

Національної поліції, на черзі – антикорупційні суди) є таким собі монітором фіксації поверхневих проявів глибинних аберацій суспільного розвитку, а також залякування потенційних, покарання дійсних корупціонерів і (можливо й передусім) формування політично прийнятної статистичної картини антикорупційної діяльності. Не потребує додаткового аргументування думка про те, що така діяльність (а так само й інші симулякри цього ряду, як-то практики антикорупційного квазіпрограмування, які запроваджені практично у всіх державних і муніципальних організаціях, установах) попри безсумнівну її важливість та потрібність не має нічого спільного із впливом на сутнісні фактори корупції в Україні та максимум на що здатна – ускладнити можливості для вчинення корупційних правопорушень, підвищити ризик їх викриття та знизити привабливість. Але це – максимум. При тому – ідеальний, а точніше – ідеалізований. Бо ж і сама ця апаратура є контекстуальною, а її механіка вмонтована у суперечливу дійсність вітчизняної соціогенези, є похідною від неї, несе на собі відбитки складного рельєфу «родової травми» української держави. Відтак марно сподіватись на те, що удосконалення кримінального законодавства чи оптимізація організаційної структури і функцій спеціалізованих суб'єктів протидії корупції здатне *істотно* змінити конфігурації, масштаби останньої.

Як видається, виявлення глибинних детермінант корупції, спроба проникнення до її природи має виходити з двох базових методологічних орієнтацій: 1) корупція за своєю сутністю є виявом не просто корисливості, епіфеноменом конс'юмерності, а й *публічної фальсифікації*; 2) публічна фальсифікація є різновидом *симуляції на рівні соціальних конвенцій* та діяльності органів публічної влади – державних, муніципальних. Оперування цими орієнтаціями дозволяє сформувати декілька тез, які репрезентують окремий кримінологічно значущий аспект бачення особливого (у доповнення до загального (корисливість, постмодерна фрагментованість і дезорганізованість), з проєкцією на окремий, особистісний) сегменту детермінаційної природи корупції в Україні.

1. Симуляція соціальних конвенцій взагалі та в діяльності публічної влади, зокрема, як системне явище стає можливим в тих випадках, коли існуючі, закріплені конвенціями соціальні очікування від службовця (суб'єкта корупційного правопорушення) не є значущими для нього. Якщо ми виключаємо ексцеси, збіги тяжких життєвих обставин та ведемо мову про корупцію саме як системне явище, вимушені визнати те, що відсутність такої значущості зумовлена об'єктивно слабкими зв'язками з тими колективними соціальними суб'єктами, задля обслуговування запитів яких публічна влада

засновується, функціонує. Коли йдеться про державну владу, про представників держави як службових осіб (таких, наприклад, як поліцейських і т. п.), кореспондуючим їм суб'єктом таких зв'язків виступає народ в цілому. У випадку зі службовими особами муніципалітетів, а також юридичних осіб приватного права – відповідні громади, колективи підприємств, установ, організацій. Втрата сили зв'язків (перш за все екзистенційних) з соціальними колективними, груповими утвореннями, народом в цілому іменується як криза ідентичності. Особа не мислить себе складовою групового соціального утворення, постійна комунікація з яким наділена смислами, чуттєвими компонентами та утворює установку на синтез блага особистісного і групового. Таким чином, *корупція є проявом кризи соціальної ідентичності*.

2. Яскравим індикатором гостроти, глибини кризи соціальної ідентичності є *висока частота, нав'язливість присутності у публічному дискурсі ідей і символів націоналізму, патріотизму,* як демонстративний, маніфестуючий прояв квазіідентичності. Доходить до рівня невротичної соціальної установки, яка, щоправда, характерна і для періодів боротьби за виживання, що, втім, не заважає прикриватися цією обставиною для розгортання корупційних схем. При тому найбільш потужні корупційні схеми нерідко прикриваються ідеями і устремліннями до забезпечення загальнонаціонального блага. Намагання ж їх висвітлити у ЗМІ, вплинути правоохоронними інструментами часто інтерпретується як політичний тиск, переслідування, дискримінація і т. п.

3. *Криза ідентичності* в умовах збереження номінальної цілісності у конфігураціях соціальних конвенцій не є самостійною проблемою, а *виявляється складовою комплексної характеристики стану неадекватy* (у термінології С. А. Дацюка), що характеризується втратою зв'язків між мисленням, комунікацією, діяльністю та дійсністю. Кожна з цих складових соціодинаміки в значній мірі набуває симулятивного характеру, а єдність соціальної діяльності забезпечується здебільшого господарськими зв'язками, визначається економічними домінантами.

4. Зіставлення рейтингових даних по країнам з найнижчим рівнем корупції (Transparency International: The Corruption Perceptions Index, 2018) та найвищим рівнем розвитку демократії (The Democracy Index, 2018) дозволяє в додатково підкреслити залежності між цими двома показниками: чим вищий рівень демократичних свобод, тим нижча корупція. Відтак, *корупція постає феноменом несвободи*. У ситуації кризи ідентичності, в умовах соціального неадекватy реальна свобода відсутня: втрата конвенційних та (найголовніше) екзистенційних зв'язків (а останні можливі виключно в умовах належної комунікації, що розлого доведено у працях з проблем філософії комунікації (К. Ясперс) та діалогічного персоналізму

(М. М. Бахтін, М. Бубер та ін.)) ставить особистість в умови життєдіяльності у фактично ворожому середовищі, що детермінує тривожність, примат особистісного (вузького комунікативного кола, кола близьких: «кумівство», «команди однодумців» у владі і т. д.) над загальним, публічним. Відсутня відповідальність перед загальним, перед принциповими іншими представниками соціальних груп. Без відповідальності свобода є сваволею.

Підсумовуючи, зауважу, що постановка проблеми корупції як прояву кризи ідентичності, як феномена несвободи формує якісно відмінну від існуючої на рівні чинної кримінологічної політики панораму можливих інновацій в цій сфері. Видається за можливе пред'явити перспективу на: а) кримінологічне осмислення концептів історичної пам'яті, їх використання в інститутах передачі соціального досвіду на базі механізмів постпам'яті; б) дослідження та широке обговорення проблем переукладання соціального договору в Україні, його проєкція на стратегію перехідного правосуддя: осмислений, артикульований, узгоджений посттоталітарний транзит у масштабах всієї країни, адже соціокультурний феномен «Донбасу» не обмежується географічними кордонами окремих районів Донецької та Луганської областей та є одним з функціональних вузлів кризи ідентичності; в) кримінологічне стратегування протидії корупції з урахуванням центрованої на проблемах ідентичності гуманітарної політики, а також нейтралізації загроз інформаційній безпеці.

Одержано 21.09.2019

УДК 343.9.01:328.185(477)

Світлана Василівна ПАНОВА,
молодший науковий співробітник сектору дослідження злочинності та її причин Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України (м. Харків)

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ

Корупція, як ракова пухлина, охопила всі сфери суспільного життя нашої країни. Не оминула вона приватну сферу, так зване «бізнес-середовище», і є не менш загрозливою поряд із корупційними проявами в публічній сфері. Корупція у приватній сфері значно впливає на рівень ризиків для ведення та інвестування бізнесу,

© Панова С. В., 2019

підриває економічні потужності держави, що, в свою чергу, відбивається на виконання державою своїх зобов'язань перед громадянами.

Система антикорупційного законодавства України складається з міжнародних актів та національних норм права. Запобіганню корупції у приватній сфері присвячені, зокрема, норми розділу X Закону «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. (далі – Закон) [1, с. 218]. Так, відповідно до ст. 61 Закону юридичні особи забезпечують розробку та вжиття заходів, які є необхідними та обґрунтованими для запобігання і протидії корупції у діяльності юридичної особи. Керівник, засновники (учасники) юридичної особи забезпечують регулярну оцінку корупційних ризиків у її діяльності і здійснюють відповідні антикорупційні заходи. Посадові та службові особи юридичних осіб, інші особи, які виконують роботу та перебувають з юридичними особами у трудових відносинах, зобов'язані: не вчиняти та не брати участі у вчиненні корупційних правопорушень, пов'язаних з діяльністю юридичної особи; утримуватися від поведінки, яка може бути розціненою як готовність вчинити корупційне правопорушення, пов'язане з діяльністю юридичної особи; невідкладно інформувати посадову особу, відповідальну за запобігання корупції у діяльності юридичної особи, керівника юридичної особи або засновників (учасників) юридичної особи про випадки підбурення до вчинення корупційного правопорушення, пов'язаного з діяльністю юридичної особи, вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень іншими працівниками юридичної особи або іншими особами, а також про виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів [2].

Виходячи із Закону, саме керівник чи засновники (учасники) юридичної особи дають відповідну оцінку випадкам корупції, виявленим порушенням антикорупційних норм, або підозри щодо їх порушення. Тобто, залежно від об'єктивних обставин або суб'єктивних міркувань приймати рішення щодо застосування заходів дисциплінарної відповідальності, проведення розслідувань, інформування уповноважених державних органів та ін.

На відміну від заходів боротьби з корупційними проявами у публічний сфері, де для боротьби з корупційними проявами застосовується весь державний апарат спеціалізованих антикорупційних та правоохоронних органів, у приватній сфері, питання щодо запобігання корупції у діяльності юридичних осіб покладається на цих самих осіб.

Отже, одним із чинників низького рівня виявлення корупційних правопорушень у приватній сфері правоохоронними органами, є не бажання керівниками чи засновниками (учасниками) юридичної особи з етичних, репутаційних, та інших міркувань інформувати

уповноважені державні органи, щодо випадків корупції. Це тягне за собою високу латентність таких злочинів, і як результат необ'єктивне відображення в офіційній статистиці.

Список бібліографічних посилань

1. Запобігання корупції : підручник / Б. М. Головкін, В. Ф. Оболенцев, М. В. Романов та ін. ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2019. 296 с.
2. Про запобігання корупції : закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

Одержано 29.09.2019

УДК 343.35

Павло Олександрович ПЕРЕПЕЛИЦЯ,
курсант 2 курсу факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Ксенія Володимирівна ЮРТАЄВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРОТИ КОРУПЦІЇ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Конвенція ООН проти корупції 2003 р. є ефективним міжнародним юридичним інструментом, що забезпечує співробітництво у сфері розслідування корупційних злочинів. Вона була підписана Україною 31 жовтня 2003 року, а ратифікована 18 жовтня 2006 року з метою зміцнення міжнародного співробітництва, обміну інформацією, технічної допомоги під час розслідування корупційних злочинів, повернення активів, здобутих внаслідок корупційних діянь, а також заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном [1].

Аналіз положень законодавства України про кримінальну відповідальність дозволяє визначити наступні напрями імплементації міжнародно-правових стандартів щодо протидії корупції:

– передбачено можливість екстериторіального застосування закону України про кримінальну відповідальність до корупційних злочинів, вчинених іноземцями або особами без громадянства, що не проживають постійно в Україні, у співучасті із службовими особами, які є громадянами України (ч. 2 ст. 8 КК);

© Перепелиця П. О., 2019

– розширено поняття суб'єкту злочину за рахунок посадових осіб іноземних держав та іноземних суддів, посадових осіб міжнародних організацій членів міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та суддів і посадових осіб міжнародних судів (ч. 4 ст. 18 КК);

– передбачено спеціальну конфіскацію за вчинення корупційних злочинів (ст. 96-1 КК);

– передбачено заходи кримінально-правого характеру щодо юридичних осіб, уповноваженою особою від імені та в інтересах яких було вчинено корупційні злочини (ст. 96-3 КК);

– посилено кримінальну відповідальності за корупційні злочини, зокрема, усунено можливості звільнення від кримінальної відповідальності та покарання за вчинення корупційних злочинів (ст. 45–48, ч. 1 ст. 74., ч. 1 ст. 79, ч. 3 ст. 81 КК України) та зняття судимості до закінчення строків, зазначених у ст. 89 КК (ч. 2 ст. 91 КК);

– криміналізовано нові склади корупційних злочинів (Розділ XVII Особливої частини КК)

– поняття хабара було замінено не більш ємке поняття неправомірної вигоди (примітка до ст. 364-1 КК);

– встановлено відповідальності за незаконне збагачення, передбачену ст. 20 Конвенція ООН проти корупції 2003 р. тощо [2].

Останній пункт наразі викликає найбільше нарікань, у зв'язку з чим 26 лютого 2019 р. норма ст. 368-2. «Незаконне збагачення» була визнана неконституційною. Представники нашої держави висловлювали побоювання, що криміналізація незаконного збагачення буде суперечити Конституції у частині презумпції невинуватості ще на етап її імплементації. Стаття 20 Конвенції ООН проти корупції 2003 р. носить рекомендаційних характер щодо імплементації зазначеної норми [1], тому відновлення відповідальності за цей злочин є дискусійним.

Отже, імплементація Конвенції ООН Проти корупції 2003 р. до законодавства України про кримінальну відповідальність чітко визначає та криміналізує корупційні правопорушення, зміцнює міжнародне співробітництво у сфері протидії проявам корупції, покращує співробітництво з іншими державами у цій сфері, створює умови для заохочення чесності, відповідальності для належного виконання своїх обов'язків державними службовцями і службовими особами юридичних осіб приватного права, управління справами й розпорядження державним майном та майном підприємств, установ і організацій.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31.120.2003 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада

(ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 20.09.2019).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 20.09.2019).

Одержано 22.09.2019

УДК 343.9

Володимир Володимирович ПИВОВАРОВ,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ФЕНОМЕН КОРУПЦІЇ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД І АДЕКВАТНІСТЬ РЕАГУВАННЯ

Історія людської цивілізації багата прикладами проявів корупції, що підтверджує досить поважний вік та неодмінну присутність цього явища в усіх людських культурах і цивілізаціях. Слід зазначити, що корупція засуджувалася в усі часи, але це не зашкодило проникнути їй у сучасне суспільство. Розв'язання проблем ефективної протидії корупції значною мірою залежить від того, наскільки правильно і глибоко буде зрозуміла її сутність. З'ясування сутності корупції є надзвичайно важливим як в теоретичному, так і в практичному плані.

Сутність корупції необхідно визначати враховуючи той факт, що вона є різнобічним явищем із негативними наслідками у соціальній, економічній і політичній сфері життя держави, та не може зводитись до конкретного правопорушення. Соціальна сутність корупції проявляється в тому, що вона: має соціальну обумовленість (є продуктом соціального життя); має свою соціальну ціну, яку платить суспільство за існування корупції; здійснює суттєвий вплив на найважливіші соціальні процеси; має історичні витоки і глобальний характер. Соціальна сутність корупції проявляється також у тому, що це явище (конкретні його прояви) отримують правову та моральну оцінку з боку держави і суспільства. Держава у відповідних законах (кримінальному, адміністративному та інших) визначає, яка поведінка наділеної владними повноваженнями особи є протиправною і яка юридична відповідальність настає у разі вчинення певних діянь.

Корупція як соціальне явище існує в певних інституціональних рамках, в яких економічні, політичні, правові, соціальні процеси

© Пивоваров В. В., 2019

впливають на неї, а корупція, у свою чергу, здійснює вплив на економіку, політику, право, ідеологію, суспільну психологію тощо.

Визначальними для науки кримінології вважаємо погляди М. І. Мельника, який наполягає: корупція – це не виключно правове, а скоріш складне соціологічно-кримінологічне поняття. Вона має і політичний, і економічний вираз, і правовий опис [1, с. 6–40]. Наслідуючи цю ідею, в загальному вигляді можемо визначити корупцію як соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, посадових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопорушень, які створюють умови для вчинення корупційних діянь чи є приховуванням їх або потуранням їх.

Підходи до формалізації корупційних діянь вельми різноманітні. Так, Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 року, розуміє під корупцією "скоєння або не скоєння якої-небудь дії при виконанні обов'язків або пов'язаної з виконанням цих обов'язків, з вимаганням або прийняттям подарунків, обіцянок чи стимулів або їх незаконне отримання кожного разу, коли має місце така *дія* або *бездіяльність*". Схоже за змістом визначення корупції подано й у Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію, що була прийнята на 103-й сесії Комітету Міністрів Ради Європи 4 листопада 1998 року. У результаті проведення Генеральною Асамблеєю ООН міжрегіонального семінару з проблем корупції (Гавана, 1990 рік), у Кодексі поведінки посадових осіб щодо підтримання правопорядку, корупція була визначена як зловживання службовим становищем для досягнення особистої або групової вигоди, а також незаконне отримання державними службовцями вигоди у зв'язку зі службовим становищем.

На першій сесії Дисциплінарної Групи Ради Європи з проблем корупції (Страсбург, 22–24 лютого 1995 року) корупція була визначена як: "Підкуп (хабар), поведінка осіб, уповноважених у державному або приватному секторі, яка порушує обов'язки, що витікають з цього статусу посадової особи, особи, яка працює у приватному секторі, незалежного агента, або інших відношень подібного роду, що мають на меті отримання будь-яких приналежних переваг для себе чи інших осіб".

Підкреслимо, що різноманітність підходів до визначення поняття явища корупції пояснюється тим, що корупція в її широкому розумінні – це скоріше синтезоване соціальне і кримінологічне поняття, ніж правове.

Аналіз поняття корупції, що міститься в ст. 1 чинного Закону України «Про запобігання корупції», вказує прив'язку поняття «корупція» до поняття «неправомірна вигода». Останнє виступає визначальним елементом, який дає підстави вважати, що дії встановлених Законом суб'єктів є корупційними. Проте слід зазначити, що така конструкція складна у правозастосуванні і потребує підтримки інших галузей правового регулювання.

Стосовно ж кримінально-правового реагування на корупційні (в широкому розумінні) прояви, позиція сучасного українського кримінального права, на жаль, не зовсім послідовна. Отже, в сучасних умовах слід підтримати ініціативу тих науковців, які пропонують радикальне оновлення українського кримінального законодавства, в тому числі і шляхом прийняття нових кодексів. Принаймні, цей непростий, але продуктивний шлях дозволить спільними зусиллями вирішити нагальні проблеми кримінального законодавства, у тому числі, в питаннях протидії корупції.

Список бібліографічних посилань

1. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія. Київ : Атіка, 2001. 304 с.

Одержано 30.09.2019

УДК 343.9:343.35

Наталія Олегівна РАСТОРГУЄВА,
курсант 3 курсу факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Тетяна Анатоліївна ШЕВЧУК,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В ПИТАННЯХ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Сьогодні тема протидії корупції знаходиться в центрі суспільної уваги. Корупція не тільки кардинально стримує соціально-економічний розвиток України, заважає реалізації національних проєктів, але і перешкоджає подальшій інтеграції до Європейського Союзу. Адже однією з основних вимог, що ставляться до України, є зменшення рівня корупційних проявів в нашій державі.

© Расторгуєва Н. О., 2019

На сьогоднішній день нормативно-правова база щодо запобігання та протидії корупції (антикорупційне законодавство) є досить ґрунтовно розробленою і включає в себе, перш за все, Конституцію України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України «Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією», «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції», «Про очищення влади», «Про державну службу», «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України» та ін., цілий ряд постанов Кабінету Міністрів України та рішень Національного агентства з питань запобігання корупції. Крім того, у 2018 році Кабінетом Міністрів України було ухвалено проєкт Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки». Законопроєкт розроблений Національним агентством з питань запобігання корупції з метою визначення комплексу заходів, спрямованих на зменшення рівня корупції в Україні та подальше просування антикорупційних ініціатив у державі [1]. Буквально місяць тому, згідно із законодавчою ініціативою Президента України 29.08.2019 було ухвалено «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів».

Ці та безліч інших законодавчих ініціатив свідчать про активну позицію держави стосовно протидії корупції, розуміння та всебічну підтримку заходів, що здійснюються державними та недержавними органами та організаціями в цьому напрямку, спробах подолання дещо толерантного відношення суспільства до корупційних проявів та їх мінімізації.

Але не зважаючи на таку кількість нормативно-правових актів, що регулюють питання запобігання та протидії цьому явищу, прояв корупційних посягань в нашій державі є досить високим і Україна займає 6 місце в світі за рівнем корупційних ризиків (45 %), поступаючись лише таким країнам, як Росія (71 %), Південна Африка (62 %), Кенія (57 %), Канада (56 %) та Мексика (51 %) [2].

Якщо говорити про пріоритетність вирішення проблемних питань, що стосуються вдосконалення діяльності із протидії корупції, то їх можна виділити наступним чином:

1. Формування економічних і цивільних суспільних інститутів, що дозволяють домогтися більшої привабливості чесної і добросовісної державної служби в порівнянні з перспективою вступу в корупційні зв'язки і співтовариства.

2. Розробка і реалізація комплексу заходів щодо підвищення рівня внутрішньої культури особистості та зміцненню морально-етичних принципів людини, особливо дітей та молоді.

3. Визначення місця антикорупційних заходів в адміністративній та економічній реформі, а також реформи інституцій державної служби і системи освіти. Розробка і подальша реалізація системи таких заходів.

4. Усунення прогалин в правовому полі, пов'язаних з відсутністю чітких трактувань і визначень корупційних діянь та їх ознак в понятійному апараті юриспруденції, що дозволяють об'єктивно оцінювати і класифікувати ті чи інші процеси в різних сферах суспільного життя.

5. Забезпечення найбільш повного відображення у кримінальному кодексі України норм Конвенції ООН проти корупції, яка була ратифікована Україною 18.10.2006, що відносить до кримінальної корупції насамперед: підкуп посадових осіб, що представляють національні та міжнародні громадські організації; розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою; зловживання впливом в корисливих цілях; зловживання службовим становищем; хабара у приватному секторі; розкрадання майна в приватному секторі; відмивання доходів здобутих злочинним шляхом; перешкоджання здійсненню правосуддя; незаконне збагачення (тобто значне збільшення активів посадової особи, яке перевищує її законні доходи, які він може по-різному обґрунтувати). На засіданні 10 сесії Групи огляду імплементації Конвенції ООН проти корупції, що відбувалася 27–31 травня 2019 року у Відні, заступник керівника підрозділу детективів Олександр Скомаров зазначав, що у 2019 році стан імплементації в Україні Конвенції ООН проти корупції значно покращився, але залишається досить неповним.

6. Формування дієвої системи оподаткування. Вироблення ефективних механізмів, що забезпечують невідворотність реалізації відповідальності платників податків, прозорість фінансової діяльності фізичних та юридичних осіб, підрив фінансових основ корупції.

7. Розвиток міжнародного співробітництва для вирішення проблем щодо протидії національній та транснаціональній корупції з урахуванням змін, що відбуваються, у тому числі інтеграційних та економічних процесів на світовому рівні, враховуючи високий ступінь криміналізації зовнішньо економічної діяльності в цілому.

Таким чином, вдосконалення діяльності із протидії корупції треба пов'язувати, перш за все, з комплексним здійсненням правових, політичних, організаційних, технічних і фінансових заходів, що

забезпечують розвиток необхідних механізмів, реалізація яких дозволить створити серйозні передумови для докорінної зміни ситуації в сфері протидії масштабним проявам корупції в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Проект Закону про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63942 (дата звернення: 13.09.2019)

2. Джух Н. Корупційні ризики в професійній діяльності державних службовців // Міністерство юстиції : офіц. сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_34678 (дата звернення: 13.09.2019).

Одержано 22.09.2019

УДК 343.3/.7

Єгор Сергійович РОМАНЕНКО,
слідчий слідчого відділення Братського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Миколаївській області, аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: УМИСЕЛ ЧИ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

Термін «корупція» вже досить давно вкоренився у свідомості кожного жителя України. Впродовж багатьох років влада створює нові органи, розробляє нові заходи у боротьбі з «хабарництвом», але як показує практика, дані дії є неефективними. Дана проблема має «міжнародний» характер, так як в кожній країні корупція досить сильно впливає як на економіку, так і на суспільство.

Одним з аспектів у боротьбі з корупцією в Україні було впровадження так званої е-декларації (електронне декларування доходів). Дана декларація, на відміну від тієї, що практикувалася раніше, по заповненню більш ширша, так як містить не 6, а 16 розділів. В даній електронній декларації, окрім нерухомого майна, транспортних засобів, доходів, також декларуються об’єкти незавершеного будівництва, нематеріальні активи, робота за сумісництвом, а також речі, які перебувають у власності громадянина, та коштують більше 100 мінімальних заробітних плат. Таким чином електронна декларація робить неможливим приховати незаконно отримані доходи громадянином (суб’єктом декларації), також слід зазначити, що це один із багатьох методів в боротьбі із корупційними проявами в українському суспільстві.

© Романенко Є. С., 2019

Також слід зазначити декларування завідомо недостовірних відомостей тягне за собою дисциплінарну, адміністративну та навіть кримінальну відповідальність.

У відповідності до ст. 366-1 Кримінального кодексу України кримінально караним є подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації. Також слід зазначити, що кримінальна відповідальність за даний вид правопорушення настає також за відомості, які відрізняються від достовірних на загальну суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Також в даній статті зазначається, що відповідальність настає за «подання завідомо недостовірних відомостей». Взагалі в будь-якому складі злочину основною складовою є мотив. В даному випадку, аби притягнути особу до кримінальної відповідальності органам досудового розслідування необхідно довести, що особа вносила чи приховувала інформацію навмисно. Тому, якщо органами не буде вище зазначене доведено, то склад кримінального правопорушення відсутній.

Проблема в доказуванні даного кримінального правопорушення полягає в тому, що важким є питання визначеності умислу. Так як, у даному кримінальному правопорушенні суб'єктивною стороною є прямий умисел. А оскільки в судовій та правоохоронній системі України діє презумпція невинуватості, то доказування вини (прямого умислу) в даному правопорушенні є завданням працівників силових відомств.

На даний час, законодавство швидкими темпами змінюється, вносяться постійні новели в Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси, це робиться з такими темпами, що навіть не встигають роз'яснити виконавцям, як на практиці доводити вину осіб та застосовувати деякі процесуальні норми. Можливо було б доцільніше не влаштовувати «конвеєр» змін, а вдосконалювати те, що на даний час вже прийнято та діє.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : станом на 1 лют. 2016 р. Київ : Вид. Паливода А. В., 2016. 170 с.

Одержано 24.09.2019

УДК 343.35

Роман Романович РОМАНІВ,
курсант 2 курсу факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Ксенія Володимирівна ЮРТАЄВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАПОЗИЧЕННЯ ДОСВІДУ ІНОЗЕМНИХ КРАЇН У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Корупція є складним і багатоаспектним соціальним, економічним, політичним, правовим, психологічним і моральним явищем, яке здійснює суттєвий вплив на найважливіші соціальні процеси, має історичні витоки і глобальний характер, також властивість пристосовуватись до соціальних реалій, постійно мімікрувати та видозмінюватися [1, с. 28]. В Україні питання протидії корупції стоїть надзвичайно гостро. Так, за останні п'ять років було здійснено низку організаційно-правових заходів у цій сфері, проте процес декорумпізації країни йде доволі повільно, а боротьба з корупцією в Україні часто має хаотичний, вибірковий, а інколи декларативний характер. У цьому зв'язку доцільним вбачається проведення аналізу досвіду зарубіжних країн щодо протидії корупції.

Найбільш суворими заходами протидії корупції відомі країни Азії та Середнього Сходу. Так, наприклад, Китаї за хабарі передбачено тюремне ув'язнення або смертна кара. За останні кілька років було страчено понад десять тисяч китайських чиновників [2]. У в Саудівській Аравії і Еміратах чиновникам, спійманим на хабарі, відрубують руку [2]. У Сінгапурі, відомому своїми успіхами у протидії корупції, введено поняття «презумпція корумпованості», згідно з якою чиновник, підозрюваний в отриманні хабара, вважається винним, поки не доведе протилежне. У той же час якщо ж стосовно держслужбовця надійшло завідомо неправдиве повідомлення щодо вчинення корупційних діянь, то особі, яка вчинила поширення недостовірної інформації, загрожує покарання у виді одного року ув'язнення або штраф у 10 тис. доларів США [3, с. 120]. В Ізраїлі, через значні соціальні пільги для урядовців і безжального їх покарання при виявленні корупції (покарання за хабарництво до 7 років позбавлення волі), низова корупція практично відсутня. Доведених до суду корупційних злочинів в Ізраїлі не більше 5 %, проте, репутація людини, замішаної в корупційному скандалі, вкрай небажана [4].

© Романів Р. Р., 2019

З європейських країн найбільш активно антикорупційна протидія здійснюється в Грузії та Румунії. Так, «метод шокової терапії» застосований в Грузії полягав у протидії корупції за широким спектром напрямів: лібералізації економічних відносин, радикальному скороченні державного апарату з одночасним підвищенням рівня зарплатні чиновникам та правоохоронцям, створення спеціальної «служби провокаторів», докорінна зміна суспільної толерантності до фактів корупції [5]. В Румунії антикорупційні заходи вважаються найбільш радикальними серед країн ЄС: була сформована нова система антикорупційних органів, дозволено використовувати слідчих під прикриттям у випадку вчинення тяжких корупційних злочинів, запроваджено інститут цивільної конфіскації у випадку виявлення майна, походження якої не підтверджене офіційними документами тощо [6]. Успішність Румунії у протидії корупції підтверджує і той факт, що у вересні 2019 р. Головного прокурора Національного антикорупційного управління Румунії (2013–2018) Л. К. Кьовеші було висунуто на посаду Головного прокурора Європейської прокуратури.

Відмітно, що серед проаналізованих країн нижчий рівень корупції у міжнародному Індексі сприйняття корупції 2018 р. зайняли країни, де впроваджувалися системні заходи протидії корупції, а не лише ті, в яких були запроваджені найсуворіші покарання: Сінгапур знаходиться на 3 місці, Ізраїль – на 34, Грузія – на 41, Саудівська Аравія – на 58, Румунія – на 61, Китай – на 87, Україна – на 120 [7]. Як зазначають дослідники, суворі репресивні заходи можуть привести до зворотного ефекту – різкого посилення однієї із «корпорацій чиновництва» – правоохоронних органів, які отримають монопольне право вирішувати, кого страчувати, а кого милувати, зі всіма витікаючими звідси наслідками [4]. Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що протидія корупції має здійснюватися комплексно за економічним, політичним, психологічним і правовим напрямами із залучення передового досвіду зарубіжних країн.

Список бібліографічних посилань

1. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. Київ : Юрид. думка, 2004. 400 с.

2. Єжель О. Як перемогти корупцію: «секрети» країн світу // finance.ua : сайт. URL: https://news.finance.ua/ua/news/-/396810/yak-peremogty-koruptsiyu-sekrety-krayin-svitu (дата звернення: 20.09.2019).

3. Ростовська К. Міжнародний досвід формування та реалізації антикорупційної політики в інших державах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4 (12). С. 118–122.

4. Чепелюк В. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією // Успішна Україна : сайт. URL: http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html (дата звернення: 20.09.2019).

5. Решота В. Досвід державної політики із запобігання та протидії корупції в Грузії. Демократичне врядування. 2013. Вип. 11. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Reshota.pdf (дата звернення: 20.09.2019).

6. Ахтирська Н. Міжнародний досвід боротьби з корупцією як вектор формування національної антикорупційної політики: огляд законодавства Румунії. *Віче*. 2015. № 18. URL: http://veche.kiev.ua/journal/4910/ (дата звернення: 20.09.2019).

7. Corruption perception index 2018 // Transparency International : сайт. URL: https://www.transparency.org/cpi2018 (дата звернення: 20.09.2019).

Одержано 22.09.2019

УДК 340.1

Василь Вікторович САЗОНОВ,
кандидат юридичних наук,
докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Угода про асоціацію вчинена у частині політичних положень (преамбула, стаття 1, розділи I, II, VII) 21 березня 2014 року в м. Брюсселі та у частині торговельно-економічних і галузевих положень (розділи III, IV, V, VI) 27 червня 2014 року в м. Брюсселі. Підписавши та ратифікувавши Угоду про асоціацію, України взяла на себе певні міжнародні зобов'язання, в тому числі і щодо імплементації права ЄС у національне законодавство, забезпечення поступової адаптації законодавства України до норм ЄС відповідно до напрямів, визначених у цій Угоді. Зокрема, у сфері економічної безпеки сторони угоди зобов'язались вести боротьбу з організованою злочинністю та легалізацією (відмиванням) коштів, зменшувати постачання та попит на незаконні наркотичні засоби і посилювати співробітництво в боротьбі з тероризмом. Крім того, стаття 474 Угоди про асоціацію передбачає, що згідно із цілями цієї Угоди Україна здійснюватиме поступове наближення свого законодавства до права ЄС відповідно до Додатків I-XLIV до цієї Угоди на основі зобов'язань, визначених у Розділах IV, V та VI цієї Угоди, а також відповідно до положень цих Додатків. Згідно зі статтею 20 Угоди про асоціацію сторони забезпечують імплементацію відповідних міжнародних стандартів, зокрема стандартів Групи з розробки фінансових заходів

© Сазонов В. В., 2019

боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (FATF) та стандартів, рівнозначних тим, які були прийняті Союзом.

Відповідно до Додатку XLIV до частини VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством» Україна зобов'язується протягом 5 років з дати набрання чинності Угоди про асоціацію імплементувати у національне законодавство положення:

1. Конвенції ЄС від 26 липня 1995 року щодо захисту фінансових інтересів Європейських Співтовариств в частині загальних положень, визначень; вжиття необхідних заходів для забезпечення того, що дії, на які посилається стаття 1, та участь у діях, чи стимулювання або намагання здійснити дії, на які посилається стаття 1 Конвенції, караються шляхом застосування ефективних, пропорційних та стримуючих кримінальних покарань; запровадження кримінальної відповідальності голів суб'єктів підприємницької діяльності;

2. Протоколу щодо захисту фінансових інтересів Європейських Співтовариств (OJ C 313, від 23.10.1996, ст. 1) в частині відповідних визначень, пасивної корупції, активної корупції, вжиття необхідних заходів для забезпечення того, що дії, на які посилаються статті 2 і 3, та участь у діях, чи стимулювання дій, щодо правомірності яких є сумніви, караються шляхом застосування ефективних, пропорційних та стримуючих кримінальних покарань;

3. Другого протоколу щодо захисту фінансових інтересів Європейських Співтовариств (OJ C 221, від 19.07.1997, ст. 11) в частині визначень, відмивання коштів, відповідальності юридичних осіб, санкцій щодо юридичних осіб.

З метою узгодження підходів до координації органів виконавчої влади щодо виконання Розділу VI та Додатків XLIII, XLIV (здійснення аудиту та верифікації використання допомоги ЄС та взаємодії з OLAF) Урядом запроваджено національний механізм координації взаємодії органів державної влади. Так, рішенням, яке набрало чинності 17 квітня 2018 року, створено Міжвідомчу координаційну раду з питань протидії порушенням, які впливають на фінансові інтереси України та ЄС (далі – МКР), затверджено її посадовий склад, Положення та уповноважено МВС здійснювати функції Національного контактного пункту з організації взаємодії з OLAF та Європейським судом аудиторів (ЄСА) (далі – Національний контактний пункт). На запит Української Сторони та з метою надання практичної підтримки інституціям, які увійшли до складу МКР, у травні 2018 року направлено місію OLAF з метою проведення експертних консультацій та обговорення практичних аспектів виконання завдань з протидії шахрайству та взаємодії OLAF. У 2018 році

Національним контактним пунктом розпочато комунікацію зі Стороною ЄС щодо укладення окремої угоди про співробітництво між МВС та OLAF, яка визначала б правові, адміністративні та технічні засади оперативної взаємодії. Подальший діалог у вирішенні цього питання буде залежати від зовнішніх чинників, пов'язаних з процесами реформування OLAF та заснуванням у 2017 році за пропозицією ЄК інституту Європейської прокуратури, а також з пошуком в ЄС законодавчих та практичних рішень, які б забезпечували їх ефективну співпрацю із самого початку функціонування Європейської прокуратури (орієнтовно 2020 рік). В рамках виконання своїх функцій у 2018 році Урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції забезпечено переклад на українську мову текстів Конвенції ЄС щодо захисту фінансових інтересів Європейських Співтовариств від 26.07.1995 і протоколів до неї, імплементація окремих положень яких є обов'язковою у рамках виконання розділу VI Угоди про асоціацію. Національним контактним пунктом здійснено порівняльний аналіз національного законодавства України щодо відповідності положенням вищезгаданих актів права ЄС та розпочато узгодження пропозицій щодо внесення необхідних змін у чинне законодавство України. Ведеться підготовка щодо проведення першого установчого засідання МКР.

Одержано 26.09.2019

УДК 316.624

Олексій Олександрович СЕРДЮК,
кандидат соціологічних наук, доцент,
заступник завідувача науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ;
Ганна Олександрівна МАРКОВСЬКА,
доктор філософії (PhD), старший викладач кафедри кримінології
Університету Англія Раскін (м. Кембридж, Великобританія)

ДИНАМІКА ПРОЯВІВ КОРУПЦІЇ СЕРЕД МЕШКАНЦІВ М. ХАРКОВА: СОЦІОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ 2013–2019 РОКІВ

Соціологами Харківського національного університету внутрішніх справ, щорічно з 2013 по 2017 роки проводився моніторинг рівня сприйняття корупції та ефективності заходів із протидії та

© Сердюк О. О.,
Марковська Г. О., 2019

запобігання корупційним проявам з метою розроблення додаткових заходів із протидії корупції в Харківській області [1; 2]. Дослідження здійснювалось у рамках регіональної Програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2016–2017 роки, затвердженої рішенням обласної ради від 29 жовтня 2015 року №1332-VI. У зв'язку із завершенням відповідної програми методологію опитування було змінено. Починаючи з 2018 року моніторинг проявів корупції проводиться у формі Інтернет-опитування, як додатковий блок запитань у рамках дослідження «Публічна безпека та довіра до правоохоронних органів» [3; 4]. Дослідження здійснюється спільно із Соціологічною асоціацією України та Головним управлінням Національної поліції в Харківській області за підтримки Консультативної місії Європейського Союзу в межах Стратегічних напрямів забезпечення публічної безпеки та порядку на території Харківської області на 2018–2019 роки та Регіональної програми забезпечення публічної безпеки і порядку в Харківській області на 2018–2019 роки.

Порівняльна здатність отриманих даних обмежена внаслідок використання різної методології. У опитуваннях 2013–2017 рр. – збір даних здійснювався у формі структурованого інтерв'ю «віч-на-віч» за місцем проживання респондентів з використанням паперового опитувальника (N=1000, м. Харків), а у опитуваннях 2018–2019 рр. – збір даних здійснювався у формі інтернет-опитування (N=3053, із них м. Харків – N=786, Харківська область – N=2267). Для корекції репрезентативності вибіркової сукупності за статтю, віком та районом проживання використовувались вагові коефіцієнти.

Похибка результатів опитувань 2013–2017 рр. (при довірчій вірогідності 95 %) не перевищує: для показників, близьких до 50 % – ± 3,24%; для показників близьких до 25 % – ± 2,81 %; для показників близьких до 10 % – ± 1,95 %; для показників близьких до 5 % – ± 1,41 %.

Похибка результатів інтернет-опитування 2019 р. (при довірчій вірогідності 95 %) не перевищує: для показників, близьких до 50 % – ±1,77 %; до 25 % – ±1,54 %; до 10 % – ±1,06 %; до 5 % – ±0,77 %.

Центральним показником моніторингу є досвід харків'ян щодо корупції протягом минулого року (табл. 1).

Результати опитування свідчать про стабілізацію корупційного досвіду (зменшення загального відсотку у -1 % знаходиться в межах статистичної похибки). Якщо не зважати на зміну методології опитування і порівнювати лише масиви відповідей мешканців

м. Харкова – ми можемо говорити навіть про збільшення випадків корупції. Звертає на себе увагу значно більший відсоток громадян, які мали корупційний досвід у м. Харкові (42 %), порівняно з мешканцями районів Харківської області (32 %).

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання **«Чи доводилось Вам або членам Вашої родини за останні 12 місяців стикатися з будь-якими проявами корупції з боку представників державних органів, у тому числі освітніх, медичних чи інших організацій?»**

(% від тих, хто відповів)

Досвід корупції протягом року	2013	2014	2015	2016	2017	2019		
						м. Харків	райони Харків. обл.	Всього
Так	54,3	65	53,3	45,1	38,1	42,4	32,1	37,3
Ні	35,3	24,6	32,2	35,8	38,1	41,6	52,6	47,0
Важко відповісти	10,4	10,4	14,5	19,1	23,7	16,1	15,3	15,7

Досвід корупції деталізується у нашому дослідження відповідно до трьох проявів: 1) хабарі на вимогу, 2) добровільні хабарі, 3) використання зв’язків (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл відповідей на запитання **«Якщо Ви контактували з державною установою чи відбувалось наступне ... У Вас вимагали хабара (грошей, подарунка, послуги); Ви самі пропонували хабара (грошей, подарунка, послуги); Ви використовували «зв’язки» (знайомство, протекцію, «блат»)»**

(% від тих, хто відповів)

Тип корупційного досвіду	2013	2014	2015	2016	2017	2019		
						м. Харків	райони Харків. обл.	Всього
Хабарі на вимогу	59,2	61,8	43,4	42,6	30,4	74,4	61,3	68,7
Добровільні хабарі	21,8	23,7	31,3	28,2	30,3	15,9	17,7	16,7
Використання зв'язків	18,9	14,6	25,3	29,3	39,1	31,5	40,3	35,3

Результати опитування свідчать про суттєве зростання хабарів на вимогу (з 30 % до 74 %) та зменшення добровільного хабарництва (з 30 % до 16 %) та використання зв'язків (з 39 % до 32 %). Звертає на себе увагу значно більший відсоток громадян, що зіткнулись з вимаганням хабарів, у м. Харкові (74 %), порівняно з мешканцями районів Харківської області (61 %). Протягом минулого року значно менший відсоток харків'ян (32 %) використовували зв'язки, порівняно з мешканцями області (40 %). Також слід відмітити, що у м. Харкові дещо менший відсоток осіб, які добровільно пропонували хабарі (16 %), порівняно з мешканцями районів Харківської області (18 %).

Список бібліографічних посилань

1. Сердюк О. О., Базима Б. О. Корупція у повсякденному житті харків'ян – 2017 : наук. звіт за результатами соціол. моніторингу рівня сприйняття корупції та ефективності заходів із протидії та запобігання корупц. проявам в Харків. обл. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 25 с.

2. Markovska A., Serdyuk A., van Duyne P. C., Bugaychuk K. The perception of corruption in the daily life of Ukraine // Constructing and organising crime in Europe / eds: P. C. van Duyne, A. Serdyuk, G. A. Antonopoulos, J. H. Harvey, K. von Lampe ; Kharkiv National University of Internal Affairs ; Northumbria University ; Teesside University ; Utrecht University. Chicago ; Kharkiv : Eleven International Publishing ; Kharkiv National University of Internal Affairs, 2019. P. 313–336.

3. Сердюк О. О., Базима Б. О. Публічна безпека та довіра до правоохоронних органів 2019 : За результатами досліджень 2013–2019 років, проведених у Харківській області : наук. звіт / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Голов. управління Нац. поліції в Харків. обл. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. 228 с.

4. Serdyuk A. Shilston T. G., Sokurenko V. Sociological monitoring "Public safety and trust to law enforcement agencies" as a step to developing Community Policing in Kharkiv region. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи» = Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Sociological studies of contemporary society: methodology, theory, methods".* 2017. Вип. 39. P. 194–201.

Одержано 02.10.2019

УДК 343.35

Віталій Юрійович СЕРЕДЮК,
кандидат юридичних наук,
заступник голови громадської спілки
«Центр запобігання та протидії корупції» (м. Київ)

ПРО ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ВІД РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ВИРОКУ СУДУ

Важливим кроком на шляху подолання у нашій державі корупції стало створення Вищого антикорупційного суду України, прийняття відповідних законодавчих актів у цій сфері, внесення змін до Кримінального процесуального кодексу, Кримінального кодексу України та інших чинних законів.

На жаль, і досі в масовій свідомості основних соціальних груп формується думка, що корупційні злочини не наносять шкоди суспільству, тому певні верстви населення обирають корупційні шляхи вирішення тих чи інших повсякденних проблем (чесний чиновник часто не влаштовує ні населення в цілому, ні підприємців, як його найбільш активну частину). Розповсюдженість корупції й «адаптація» до неї населення, особливо в окремих сферах суспільного життя, діє на окрему особистість як культурна норма. Людині, знаючи про те, що всі дають у тому чи іншому закладі хабарі (неправомірну вигоду), дуже важко психологічно перебороти у собі конформістську схильність і вчинити не так, як це робить решта.

Дані соціологічних опитувань свідчать: абсолютна більшість громадян (понад 80 %) вважають корупцію характерним для нашого суспільства явищем. У цілому, населення України оцінює корупцію як зло, що руйнує державу, роз'їдає суспільну мораль, завдає шкоди всьому суспільству. Більшість населення України (56 %) корупцію розуміють як хабарництво, продажність та підкуп посадових осіб, політичних діячів. Для інших корупція – це зловживання владою, перевищення посадових повноважень для власного збагачення [1].

7 червня 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про Вищий антикорупційний суд». 11 квітня цього року Президент України підписав Указ про призначення 38 суддів Вищого антикорупційного суду (далі – ВАС). Це відкриває шлях до початку функціонування цього спеціалізованого суду. Одне з перших питань, яке постане в діяльності ВАС, – визначення підсудності йому кримінальних проваджень відповідно до приписів КПК та компетенції слідчих підрозділів Національної поліції, органів безпеки, НАБУ та ДБР.

Згідно ч. 2 ст. 45 КК України корупційними злочинами вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320,

© Середюк В. Ю., 2019

357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 цього Кодексу [2].

Більшість цих злочинів належить до підслідності НАБУ. У пунктах 1–3 ч. 5 ст. 216 КПК визначено, що детективи НАБУ здійснюють досудове розслідування певних кримінальних правопорушень у випадку наявності однієї з таких умов:

1) злочин вчинено спеціальним суб'єктом (Президентом України, повноваження якого припинено, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом КМУ тощо);

2) розмір предмета злочину або завданої ним шкоди;

3) злочин, передбачений ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 КК, вчинено щодо службової особи, визначеної ч. 4 ст. 18 КК або п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК [3].

Для правильного визначення предметної підсудності ВАС надзвичайно важливим є питання про спосіб тлумачення ч. 1 ст. 33-1 КПК, у якій говориться, що цьому суду «підсудні кримінальні провадження корупційні стосовно корупційних злочинів…, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пунктами 1–3 частини п'ятої статті 216 КПК України».

Логіко-граматичне тлумачення ч. 5 ст. 216 КПК дає підстави стверджувати, що абзац перший цієї частини статті нерозривно пов'язаний з її пунктами 1-3, які визначають обставини, за яких досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, визначених абзацом першим, здійснюють детективи НАБУ. Наявність принаймні однієї обставини, визначеної у пунктах 1–3 ч. 5 ст. 216 КПК, спричиняє конкретний правовий наслідок – здійснення досудового розслідування кримінального провадження щодо певних кримінальних правопорушень лише детективами НАБУ. Без урахування положень абзацу першого ч. 5 ст. 216 КПК положення пунктів 1–3 цієї частини втрачають семантичний і юридичний зміст.

У Правилах оформлення проектів законів та основних вимогах законодавчої техніки зазначається, що «частина статті – це завжди правова норма, а пункт – лише окремий елемент цієї норми» [4]. Усе зазначене вище свідчить про необхідність нерозривного застосування положень пунктів 1–3 ч. 5 ст. 216 КПК у прив'язці до органу досудового розслідування, який здійснював кримінальне провадження [5].

Підслідність злочинів, передбачених статтями 262, 308, 312, 313, 320, 364-1, 365-2, 368-3, 368-4 КК, про які, крім іншого, йдеться у примітці до ст. 45 КК та кримінальні провадження щодо яких віднесено згідно з ч. 1 ст. 33-1 КПК у ред. ЗУ № 2447-VIII також до підсудності Вищого антикорупційного суду, законом безпосередньо не

визначена. Досудове розслідування цих злочинів з огляду на зміст ст. 216 КПК, залежно від суб'єкта вчиненого діяння, здійснюють слідчі органів Державного бюро розслідувань (ч. 4 ст. 216 КПК) та слідчі органи Національної поліції (ч. 1 ст. 216 КПК).

Варто також зазначити, що детективам НАБУ можуть бути підслідні злочини, кримінальні провадження щодо яких не підсудні ВАС. Йдеться про випадок, визначений у абз. 13 ч. 5 ст. 216 КПК, тобто коли прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, що проводяться детективами НАБУ, своєю постановою може віднести кримінальне провадження у злочинах, передбачених абз. 1 ч. 5 ст. 216 КПК, до підслідності детективів НАБУ, якщо відповідним злочином було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам (тобто без урахування вимоги щодо наявності хоча б однієї з умов, визначених у пунктах 1–3 ч. 5 ст. 216 КПК).

Слід зважати, що кримінальні провадження щодо злочинів, які віднесені до підсудності ВАС (крім випадку, передбаченого абз. 7 ч. 1 ст. 34 КПК), не можуть розглядати інші суди. До випадку, який виключає можливість розгляду ВАС кримінальних проваджень щодо злочинів, які віднесені до його підсудності, належить випадок, коли обвинувачений чи потерпілий є або був суддею чи працівником апарату ВАС. Таке кримінальне провадження згідно з абз. 7 ч. 1 ст. 34 КПК у ред. Закону України № 2447-VIII у першій інстанції здійснює апеляційний суд, юрисдикція якого поширюється на місто Київ (Київський апеляційний суд). При цьому судове провадження останнім здійснюється за правилами, передбаченими розділом IV «Судове провадження у першій інстанції» КПК. Ухвалені судові рішення в таких випадках згідно з абз. 7 ч. 1 ст. 34 КПК у ред. Закону України № 2447-VIII оскаржуються в апеляційному порядку до апеляційного суду, який визначається колегією суддів Кримінального касаційного суду Верховного Суду (ККС ВС) [6].

Як роз'яснив Верховний Суд України, кримінальні провадження, підсудні ВАС, мають бути передані до нього на підставі ухвал тих судів, у яких ці кримінальні провадження перебувають на розгляді. У випадку виникнення спірних питань стосовно того, чи підлягає справа передачі до ВАКС, вони можуть бути вирішені Верховним судом у порядку, передбаченому ст. 34 КПК.

Як повідомляє прес-служба ВСУ, саме таке роз'яснення надав Касаційний кримінальний суд на звернення суддів щодо порядку передачі окремих категорій кримінальних проваджень до ВАС.

Нагадаємо, справу колишнього народного депутата Миколи Мартиненка передали до апеляційного суду для того, щоб той звернувся до Верховного суду з метою передачі справи в ВАС. Водночас справу його спільників передали до цього суду напряму [7].

Очевидно, що на початку роботи Вищого антикорупційного суду України виникне ще чимало спірних чи технічних питань, які впливатимуть на його ефективність. Однак, як видається, науковцями та практиками-юристами вони мають бути успішно вирішені.

Список бібліографічних посилань

1. Стан і проблеми корупції в України // Головне територіальне управління юстиції у Закарпатській області : сайт. URL: https://zakjust.gov.ua/yurydychni-konsultatsii/464-stan-i-problemy-koruptsii-v-ukraini (дата звернення: 26.09.2019).
2. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 26.09.2019).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI / БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 26.09.2019).
4. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки : метод. рек. / Апарат Верховної Ради України. Вид. 4-те, виправ. і допов. Київ, 2014. URL: http://static.rada.gov.ua/site/bills/info/zak_rules.pdf (дата звернення: 26.09.2019).
5. Висновок щодо підсудності кримінальних проваджень Вищому антикорупційному суду // Центр політико-правих реформ : сайт. URL: http://www.pravo.org.ua/ua/news/20873675-visnovok-schodo-pidsudnosti-kriminalnih-provadgeen-vischomu-antikoruptsiynomu-sudu (дата звернення: 26.09.2019).
6. Слуцька Т. Щодо діяльності Вищого антикорупційного суду. Частина 1: питання підсудності // Судебно-юридическая газета : сайт. URL: https://sud.ua/ru/news/blog/138652-schodo-diyalnosti-vischogo-antikoruptsiynogo-sudu-chastina-1-pitannya-pidsudnosti (дата звернення: 26.09.2019).
7. Верховний суд роз'яснив судам, як саме треба передавати справи до ВАКС // Слово і діло : портал. URL: https://www.slovoidilo.ua/2019/09/27/novyna/pravo/verxovnyj-sud-rozyasnyv-sudam-yak-same-treba-peredavaty-spravy-vaks (дата звернення: 26.09.2019).

Одержано 30.09.2019

УДК 351.74

Микола Васильович СИЙПЛОКІ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Ужгородського національного університету

ПОНЯТТЯ Й ОЗНАКИ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У 2012 році був прийнятий Закон, який визначив правові підстави, об'єкти та суб'єктів охоронної діяльності, а також врегулював інші питання. Як зазначають фахівці, в його нормах втілюється багаторічний досвід і сучасні тенденції у сфері надання охоронних послуг, і хоча деякі моменти є досить спірними й не точними, взагалі цей закон можна назвати проривом в розвитку цивільно-правової сфери надання охоронних послуг.

Частина 1 ст. 1 Закону України «Про охоронну діяльність» встановлює, що охоронна діяльність є наданням послуг з охорони власності та майна. Ця діяльність характеризується певним змістом, який виражається в сукупності організаційних, охоронних, технічних та інших заходів, які спрямовані на збереження життя і здоров'я фізичних осіб та їх власності. Не дивлячись на те, що охоронна діяльність є саме послугою її можуть надавати і суб'єкти приватного права і представники державних, в тому числі і правоохоронних органів. Охоронна діяльність останніх є одним з напрямків правоохоронної діяльності.

Слід зазначити, що охоронна діяльність не обмежується наданням послуг з охорони життя та здоров'я фізичних осіб та їх власності на договірних засадах. Якщо мова йде про державних суб'єктів охорони, то такою діяльністю займаються лише підрозділи поліції охорони в структурі Національної поліції України. Вони здійснюють охорону нерухомих та рухомих об'єктів, в тому числі вантажів, місць зберігання цінностей, забезпечують особисту безпеку громадян. Інші суб'єкти державної охоронної (правоохоронної) діяльності здійснюють останню з іншою метою, яка визначається спеціальними нормативно-правовими актами.

Окрім цього закону, є низка нормативно-правових актів, які визначають порядок здійснення охоронної діяльності державних та недержавних суб'єктів. Аналіз відповідного законодавства дозволяє нам виділити наступні ознаки охоронної діяльності:

1) вона виступає як вид господарської діяльності та один напрямків правоохоронної діяльності;

2) урегульована низкою законів та підзаконних нормативних актів;

© Сийплокі М. В., 2019

3) несе ризик для життя і здоров'я як персоналу охоронних структур так і іншим громадянам;

4) здійснюється як представниками влади (правоохоронними органами) та і іншими суб'єктами;

5) своїм об'єктом має життя та здоров'я фізичних осіб та власність фізичних, юридичних осіб та держави;

6) персонал охорони має специфічні права та обов'язки, які визначаються законами, підзаконними нормативно-правовими актами, а також цивільно-правовими угодами;

7) така діяльність потребує особливого контролю з боку відповідних державних органів.

Ураховуючи ці ознаки, нами пропонується наступне визначення поняття охоронної діяльності: це вид господарської діяльності чи один з напрямків правоохоронної діяльності, які полягають в системі правових, організаційних, економічних, технологічних, фізичних та інших заходів, які здійснюються суб'єктами, що мають специфічні права та обов'язки з забезпечення охорони життя та здоров'я фізичних осіб та їх власності, власності юридичних осіб чи держави від протиправних посягань, які визначені законами, підзаконними актами та цивільно-правовими угодами.

Одержано 23.09.2019

УДК 351/354

Арчил Теймуразович СИХАРУЛИДЗЕ,
соискатель степени доктора социальных наук,
Грузинский институт общественных дел (г. Тбилиси);
основатель коммерческого научно-исследовательского центра SIKHA foundation;
приглашённый лектор в Тбилисском государственном университете имени Иване Джавахишвили

АНАЛИЗ ПОЛИТИКИ: РЕФОРМА ЕДИНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ЭКЗАМЕНА (ЕГЭ) В ГРУЗИИ

Реформа высшего образования в Грузии считается одним из успешных примеров борьбы с коррупцией; особо важную роль в ней занимает формирование и внедрение Единого Государственного Экзамена (ЕГЭ). Именно Грузия стала наглядным примером того, как политическая воля наравне с хорошо спланированной и администрированной реформой могут привести к абсолютному искоренению

© Сихарулидзе А. Т., 2019

коррупционных схем в системе высшего образования, которыми она славилась. На сегодняшний момент, ЕГЭ находится на пороге революционных перемен и существует возможность полноценно оценить успехи и неудачи многолетней реформы.

Тезисы доклада основаны на исследовании, проведённого в рамках защиты степени магистра по государственному управлению в университете Роберта Гордона (The Robert Gordon University, Aberdeen). Для осмысления реформы был использован т. н. анализ политики/реформы (policy analysis), который выделяет следующие переменные: обстановка (environment), цели (aims), методы (methods), внедрение (implementation), результаты (outcomes). В исследовании использована теория периодически нарушаемого равновесия (punctuated equilibrium/equilibria), которая была взята из сферы эволюционной биологии и утверждает, что длительный период равновесия (эволюция) периодически нарушается кратким периодом бурного развития (революция) (Gould & Eldredge, ed., 1972; Landenberg, ed., 2009; Parsons & Fidler, ed., 2005; Baumgartner & Jones, ed., 1993; Cioffi-Revilla, ed., 1998; Givel, 2010). Исследование оперлось на индуктивную методологию, т.е. никаких допущений и гипотез не высказывалось. Были использованы качественные методы анализа, в частности, анализ литературы, контент анализ и тет-а-тет интервью.

Анализ Политики

1. Обстановка (environment):

На момент инициации реформы ЕГЭ грузинская государственность в целом переживала сильнейший кризис. Страна представляла из себя классический пример т.н. страны изгоя (failed state). После ухода из власти второго президента страны Эдуарда Шеварднадзе, в результате мирной Революции Роз, новая политическая сила, ведомая Михаилом Саакашвили и его партией, Единым Национальным Движением, начала стремительно притворять в жизнь план по фундаментальной реструктуризации государства в целом. Одним из важнейших аспектов была борьба с коррупцией, которая проникла во все сферы деятельности и не позволяла государству развиваться (Fighting Corruption in Public Services, ed., 2012, стр. 2). Система образования также была жертвой антигосударственных практик, которые не мешали учащимся и студентам добиваться успехов за счёт своего труда и знаний, принцип меритократии был подменён коррупционными схемами, охватившими практически всю сферу (Rostiashvili, ed., 20014, стр. 23). Особенно тяжелой была обстановка в университетах и на связанных с ними вступительных

экзаменах. Представители комиссий и администраций ВУЗов лично формировали коррупционные модели и распределяли полученные «доходы» в то время, как родители будущих студентов были вынуждены платить взятки, чтобы гарантировать поступление детей (Peuch, ed., 2002, стр. 2).

В целом можно выделить несколько видов коррупции, которые имели место в системе вступительных экзаменов: 1) самой распространённой была схема обыкновенных взяток, когда определённая сумма денег передавалась посредникам, которые имели связи с администрацией университета; также, существовала т. н. «подготовительная» взятка, сумма передавалась непосредственно представителям экзаменационных комиссий, которые официально «готовили» студентов к экзаменам; по сути, эта была плата уже не посреднику, а непосредственно человеку, принимающему окончательное решение (decision-makers); 2) вторым типом коррупции был фаворитизм или непотизм. В общем, такие страны, как Грузия часто характеризируются этим явлением, поскольку семейные и другие «близкие» связи зачастую играют важную политическую и социально-экономическую роли. Однако, из-за несостоятельности государства, фаворитизм/непотизм, по сути, оказался неотъемлемой частью любого жизнеспособного договора, социального контракта. Поэтому, многие профессора и лектора открыто продвигали тех или иных личностей, целые группы лиц, опираясь в первую очередь, именно на родственно-дружеские контакты. Конечно, денежные «вложения» тоже играли немаловажную роль (Corruption Studies, ed., 2012; Beselia, ed., 2013); 3) последним важным камнем преткновения была сама система оценок, в частности, её необъективность, предвзятость (partiality). Каждый университет самостоятельно формировал собственную формулу оценивания знаний, что не позволяло студентам бороться за места в лучших университетах страны, основываясь на единый, чёткий и понятный принцип (ibid).

2. Цели (aims):

На начальном этапе, главной задачей внедрения ЕГЭ была борьба с антигосударственными проявлениями на вступительных экзаменах. В частности, демонтаж всепоглощающей культуры взяточничества, фаворитизма и непотизма. Можно с уверенностью сказать, что самой сутью этой реформы было именно эта миссия; соответственно, и сама структура, постулаты и методы реформы были подведены под неё.

Реформа не была просто антикоррупционным планом действия, она также включала в себя формирование «здоровой» обстановки

в сфере вступительных экзаменов и системы высшего образования в целом. Для достижения этой целы в ней были прописаны дополнительные задачи по формированию практики беспристрастности, прозрачности и подотчётности, единой системы оценивания, меритократии, распределения финансирования по успеваемости (meritocratic distribution of scholarships), доступности (accessibility), социальной сплочённости (social cohesion) и, самое важное, в общем, повышения качества высшего образования в стране.

Суммируя суть реформы, можно открыто утверждать о том, что её фундаментальной задачей была борьба с коррупцией, при помощи обеспечения беспристрастности системы, прозрачности процессов, подотчётности госслужащих, понятной единой системы оценивания, принципов меритократии, распределения государственного финансирования по принципу академической успеваемости и социальной сплочённости путём доступности образования для всех граждан страны. Отдельно следует выделить последнюю задачу – повышение качества системы высшего образования; правительство надеялось, что формирование эффективной модели вступительных экзаменов априори повлечёт за собой, как побочный эффект, позитивные изменения в самом уровне образования в ВУЗах страны (Beselia, ed., 2013; Unified National Examinations).

3. Методы (methods):

Среди важнейших политических решений, которые должны были способствовать целям реформы можно выделить полное реформирование Министерства Образования, учреждение нового автономного агентства ответственного за планирование и администрацию вступительных экзаменов, а также формирование соответствующей законодательной базы.

Министерство Образования страны представляло из себя малоэффективный субъект, сотрудники которого в большинстве своём не только не удовлетворяли международные стандарты компетентности, но зачастую находились в плену т.н. советского менталитета, были не способны перебороть в себе укоренившиеся в системе коррумпированную культуру. На эти факты накладывалось тяжёлое клеймо одного из самых коррумпированных государственных институтов, сложившееся в грузинском обществе. Следовательно, правительство решилось на революционные поступки, полностью переформатировать министерство; в частности, была проведена тотальная «чистка» кадров, заново сформирована структура, цели и задачи, проведён ребрендинг (Orkodashvili, ed., 2007, стр. 13; Fighting Corruption in Public Services, ed., 2012, стр. 10).

Правительство решило делегировать право формирования, планирования и проведения вступительных экзаменов не министерству, а специально учреждённому агентству – Национальному Центру Экзаменов и Оценок (груз. შეფასებისა და გამოცდების ეროვნული ცენტრი). Центр представлял из себя автономный институт, активно сотрудничавший с министерством. Реформированное Министерство Образования определяло вектор развития, а центр непосредственно воплощал задумки в жизнь (Kutaladze, ed., 2013). На агентство были взвалены следующие задачи: переподготовка персонала, формирование тестов, подготовка инфраструктуры (в том числе, вся логистика), обеспечение безопасности (было решено печатать тесты за рубежом, установить видео и аудио контроль на экзаменах), налаживание обоюдной связи с общественностью, тем самым, поддержание доступности информации и процесса (создание региональных представительств).

Также, в рамках реформы правящая сила полностью переписала законодательный акт о высшем образовании, которое, по мнению многих, не соответствовала существующим реалиям и международным стандартам; более того, надо было чётко разграничить полномочия министерства и агентства, чтобы последнее не стало придатком, а могло самостоятельно функционировать и выполнять свои главные обязанности – гарантировать стабильность системы вступительных экзаменов. Кроме основного закона, была разработана дополнительная законодательная база, непосредственно регулировавшая ЕГЭ, в том числе, были в деталях прописаны все переменные аспекты этого процесса (ibid; Miminoshvili, ed., 2006, стр. 2).

4. Внедрение (implementation):

Правительство, опираясь на политический карт-бланш и конституционное большинство в парламенте, приступило к исполнению реформы не только очень активно, но и в какой-то мере, агрессивно. Министром Образования назначили верного соратника Саакашвили, Каху Ломая, который в свою очередь практический полностью заменил персонал и реструктуризовал институт (Georgia purges education system. ed., 2005). Министерство было укомплектовано новыми кадрами, которые были «носителями» западных ценностей и знакомы со стандартами за рубежом. Особенное внимание обращали на возраст сотрудников, который не должен был превышать сорока лет, надеясь, что возрастной ценз поможет очистить систему от «коммунистических» элементов.

При финансовой поддержке Всемирного Банка, в рамках «Грузия – проект программы по реорганизации и укреплению системы

образования» (Georgia – Education System Realignment and Strengthening Program Project) был создан Национальный Центр Экзаменов и Оценок (History of the Agency; Higher Education in Georgia).

В законодательной сфере были внедрены три акта: законы о высшем образовании в Грузии (Law on Higher Education of Georgia), регуляции по проведению единых государственных экзаменов (Regulations on Conduction of Unified National Entrance Examinations) и регуляции по учреждению юридического лица публичного права "Национальный Экзаменационный Центр (Regulations on Establishment of Legal Entity of Public Law "National Examinations Center").

На основе выше перечисленных нововведений и других инициатив, первые ЭГЕ в стране были успешно проведены в Июле-Августе 2005 года (более детально об этом можно прочитать в работе Fighting Corruption in Public Services: Chronicling Georgia's Reforms, ed., 2012, стр. 75-82).

5. Результаты (outcomes):

Общая оценка самой реформы на начальном этапе была очень позитивной. Политическая воля правительства переломить основы коррупционных схем в сфере вступительных экзаменов возымела большой успех и, впервые за многие годы, ученики и их родители были убеждены, что места в ВУЗах страны достались им по академической успеваемости. До реформы, ни само грузинское общество, ни зарубежные эксперты не надеялись на то, что искоренить коррупцию в системе будет возможно, однако, эта цель была достигнута благодаря опять же политической воле и, конечно же, готовности общества идти вперёд в целом. Исследование международной организации Transparency International (TI), показало, что абсолютное большинство населения было убеждено в успехе реформы и, что она сможет обеспечить непредвзятость процесса и принципы меритократии (A new beginning for Georgia's University Admissions, ed., 2005, стр. 36; Miminoshvili, ed., 2006).

Реформа оказалось успешной в сфере полного демонтажа взяточничества и случаев фаворитизма/непотизма; процесс вступительных экзаменов обзавёлся таким количеством «противовесов», что, по сути, было невозможно повлиять на неё. Также, благодаря чёткой внятной системе единого оценивания, были отброшены вопросы объективности и непредвзятости; поступающие имели свободный доступ не только к своим оценкам, но и к инструкции системы оценок в целом, что позволяло им не просто принимать, но и понимать свои оценки. Всё это сопровождалось беспрецедентным уровнем прозрачности процессов и, как уже упоминалось, доступной любой информации и процессуальных норм (Beselia, ed., 2013);

соответственно, значительным образом возрос уровень подотчётности, для которой была создана специальная схема/рамка (Fighting corruption in public services, ed., 2012, стр. 80-81). Вышеуказанные достижения помогли государству перераспределить существовавшие финансы среди студентов по принципу академической успеваемости; быть уверенным, что труд учеников окупался не только статусом студента, но и денежными поощрения, в виде оплаты обучения и других стипендий. В следствии учреждения региональных представительств Национального Экзаменационного Центра, учащиеся регионов, где ситуация была ещё хуже, наконец-то смогли попасть в ведущие ВУЗы страны, не опасаясь того, что им не хватит денег на взятку или же у них нет «своих» среди принимающих решения; молодёжь с регионов смогла включиться в жизнь общества и развиваться наравне с жителями центра (Higher Education Reform Outcomes, ed., 2008, стр. 43; Orkodasvhili, ed., 2007). Несмотря на комплексность вопроса, можно с уверенностью утверждать, что активность молодёжи с регионов в сфере высшего образования повысила и социальную сплочённость, которая находилась в плачевном состоянии до реформы (ibid, стр. 18).

Однако, введение ЕГЭ не оправдало ожиданий по части повышения общего качества системы высшего образования в стране. Конечно, скачок был, но он, в первую очередь, был обусловлен искоренением коррупции и последующими «побочными эффектами». После первоначального прорыва, реформа уже не смогла поспособствовать дальнейшему развитию, и Грузия до сих пор является в этой сфере на сравнительно среднем уровне даже по сравнению с теми странами постсоветского пространства, которые пошли таким же путём. Главными причинами в целом сравнительно не высокого качества высшего образования в стране по международным стандартам стали отсутствие соответствующего уровня школьного обучения (многие считают, что внятной системы и вовсе нет, а также обращают внимание на дошкольную подготовку) и, конечно же, тот факт, что сама реформа строилась с целью борьбы с системной коррупцией, она не могла самостоятельно двигать в положительную сторону всю систему высшего образования.

Библиография

1. Anonymous 1999. Georgia - Education System Realignment and Strengthening Program. Washington D.C., USA: The World Bank.

2. Anonymous 2001. Georgia - Education System Realignment and Strengthening Program. Appraisal. Washington D.C., USA: The World Bank.

3. The ministry of education and popularisation of the reform. 2004. [online] Georgia: Civil.Ge. Available from: http://www.radiotavisupleba.ge/content/article/1538301.html.

4. The new cabinet of ministers. 2004. [online] Georgia: Civil.Ge. Available from: http://www.civil.ge/geo/article.php?id=6020.

5. Weekly radio journal. 2004. [online] Georgia: Civil.Ge. Available from: http://www.radiotavisupleba.ge/content/article/1537670.html.

6. President Saakashvili awards unified national exams evaluation commission members. 2005. [online] Tbilisi, Georgia: Communications Office of the President of Georgia. Available from: http://www.president.gov.ge/print.aspx?t=1&i=3942.

7. Regulation on Conduction Unified National Entrance Examinations 2005.

8. Law of Georgia on Higher Education 2006.

9. Anonymous 2007. Consolidated Education Strategy and Action Plan (2007-2011). Georgia: UNESCO Georgia.

10. Regulations on Establishment of Legal Entity of Public Law "National Examinations Center" 2007.

11. Anonymous 2008. Georgia. Human Development Reform 2008. UNDP.

12. Anonymous 2008. Higher Education Reform Outcomes (Descriptive report in accordance to Bologna process indicators). Tbilisi, Georgia: International Institute for Education Policy, Planning and Management.

13. Anonymous 2008. Implementation Completion and Results Report. Washington D.C., USA: The World Bank.

14. Punctuated equilibrium. 2008. [online] USA: Encyclopedia.com. Available from: http://www.encyclopedia.com/topic/Punctuated_Equilibrium.aspx.

15. The condition of higher education in Georgia. 2009. [online] Georgia: Silkroad Group. Available from: http://www.silkproject.org/highereducationingeorgia.htm.

16. Anonymous 2010. Higher Education in Georgia. Belgium: European Commission.

17. Human Development Reforms. 2010. Tbilisi, Georgia: The Government of Georgia. 2004-2010 Seven Years that Changed Georgia Forever. Tbilisi, Georgia: The Government of Georgia.

18. Regulations on Conduction of Unified National Entrance Examinations and Distribution of State Study Grants 2011.

19. Anonymous 2012. Higher Education in Georgia. Brussels, Belgium: European Commission.

20. Unified national exams - the most important anticorruption reform. 2012. [online] Tbilisi, Georgia: 24 Saati. Available from: http://24saati.ge/index.php/category/news/2012-02-02/24841.html.

21. 2013 unified national examinations program. 2013. [online] Tbilisi, Georgia: Ministry of Education and Science of Georgia. Available from: http://www.mes.gov.ge/content.php?id=4342&lang=eng.

22. Education reform. 2013. [online] Tbilisi, Georgia: Ministry of Justice of Georgia. Available from: http://www.justice.gov.ge/?sec_id=710&lang_id=GEO.

23. The European education dictionary. Georgia. 2013. [online] EU: World Higher Education Database. Available from: http://www.euroeducation.net/prof/goergco.htm.

24. For university entrants. 2013. [online] Tbilisi, Georgia: NAEC.

25. General information. unified nation examinations. 2013. [online] Georgia: NAEC. Available from: http://www.naec.ge/erovnuli-erovnuli-gamocdebi/zogadi-informacia.html?lang=ka-GE.

26. Higher education system of Georgia. 2013. [online] Tbilisi, Georgia: Ministry of Education and Science of Georgia. Available from: http://www.mes.gov.ge/content.php?id=131&lang=eng.

27. Higher education system of Georgia. 2013. [online] Tbilisi, Georgia: Ministry of Education and Science of Georgia. Available from: http://www.mes.gov.ge/content.php?id=131&lang=eng.

28. History of the agency. 2013. [online] Georgia: NAEC. Available from: http://www.naec.ge/gamocdebis-erovnuli-centri/centris-istoria.html?lang=ka-GE.

29. Law of Georgia on General Education 2013.

30. Law of Georgia on Higher Education 2013.

31. Secondary education. 2013. [online] Washington D.C., USA: The World Bank. Available from: http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTEDUCATION/0,,contentMDK:20521252~menuPK:738179~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:282386,00.html.

32. Secondary education - key issues. 2013. [online] Washington D.C., USA: The World Bank. Available from: http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTEDUCATION/0,,contentMDK:20521328~menuPK:738179~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:282386~isCURL:Y,00.html.

33. Unified National examinations. handbook for university entrants. 2013. [online] Tbilisi, Georgia: NAEC. Available from: http://www.naec.ge/images/doc/EXAMS/cnobari-2013-final.pdf.

34. Unified national examinations. 2013. [online] Georgia: NAEC. Available from: http://www.naec.ge/home.html?lang=en-GB.

35. Unified national examinations reform. 2013. [online] Georgia: Ganatleba. Available from: http://ganatleba.ge/index.php?module=text&link_id=6.

36. Antelava, N., 2005. Georgia purges education system. [online] UK: BBC. Available from: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4724213.stm.

37. Corso, M., 2005. Education reform rocks Georgia. [online] Tbilisi, Georgia: EurasiaNet. Available from: http://www.eurasianet.org/departments/civilsociety/articles/eav041305.shtml.

38. Kandelaki, G., 2005. Education: A drug on Georgia's reform. [online] Tbilisi, Georgia: EurasiaNet. Available from: http://www.eurasianet.org/departments/civilsociety/articles/eav041405.shtml.

39. Kukhianidze, A., 2012. Rethinking organized crime and corruption. [online] USA: Terrorism, Transnational Crime and Corruption Center (TraCCC). Available from: http://traccc.gmu.edu/2012/04/17/rethinking-organized-crime-and-corruption/.

40. Peuch, J.C., 2002. Georgia: Clock is ticking as higher education eaten away by corruption. [online] Georgia: EurasiaNet. Available from: http://www.refworld.org/docid/46a485512.html.

41. Sarychev, A. and Livny, E., 2013. Georgia's education system reform: Corruption is gone but where is the quality? [online] Tbilisi, Georgia: ISET Economist. Available from: http://www.iset.ge/blog/?p=1778.

42. Tie, H., 2010. Disparities hinder access to secondary education for young people. [online] Bangkok, Thailand: UNESCO Bangkok. Available from: http://www.unescobkk.org/education/news/article/disparities-hinder-access-to-secondary-education-for-young-people/.

43. Tilcsik, A. and Marquis, C., 2013. Punctuated Generosity: How Mega-events and Natural Disasters Affect Corporate Philanthropy in U.S. Communities. [online] 58(1). Available from: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2028982.

Получено 04.10.2019

УДК 343.9

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, начальник Головного управління Національної поліції в Харківській області;
Віталій Валерійович СОКУРЕНКО,
помічник адвоката Адвокатського об'єднання «Татаров Фаринник Головко» (м. Київ)

МЕХАНІЗМ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ

Згідно з настановами Державної соціальної цільової програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 115, належний розвиток фізичної культури і спорту є не лише важливими факторами здорового способу життя, профілактики захворювань, а й формування гуманістичних цінностей, створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, сприяння досягненню її фізичної та духовної досконалості, виявлення, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного іміджу держави у світовому співтоваристві. Натомість дисфункції інститутів фізичної культури і спорту, в тому числі і зокрема – кримінальні, розмивають фундамент соціальності державної організації, елімінують з неї гуманістичну практику, посилюють ефекти аномії, соціальної дезорганізації. Відтак, протидія злочинності у сфері фізичної культури і спорту є важливою задачею сучасного державотворення в Україні. При цьому варто бути свідомим того, що ядром цієї злочинності є корупція. Саме на корупційні практики припадає близько 90 % всіх злочинів у сфері фізичної культури і спорту, що актуалізує задачу з удосконалення антикорупційних інструментів.

© Сокуренко В. В.,
Сокуренко В. В., 2019

Немаловажну роль в цьому відіграє наукова розробка проблем механізму злочинної поведінки.

В результаті проведеного нами дослідження встановлено, що на етапі планування проведення відповідних спортивних заходів, залежно від їх статусу (місцеві, регіональні, загальнодержавні, загальнодержавні відкриті (з можливістю участі представників інших країн), міжнародні континентальні, міжнародні світові спортивні змагання) відбувається налагодження та конкурування корупційних контактів, корупційних угод з відповідними організаторами та розпорядниками. Умовами подібних корупційних угод є прийняття рішення про проведення спортивного заходу у визначеному населеному пункту та/або з використанням визначених об'єктів спортивної інфраструктури (стадіонів, палаців спорту і т. д.), а також здійснення відповідного фінансування (в тому числі й цільового, в низці випадків – з державного бюджетну) в обмін на так звані «відкати» – подальше повернення у приватному, протиправному порядку коштів центральному розпорядникові фінансового забезпечення, окремим його посадовим особам. Останні можуть належать до різних за організаційно-правовою формою суб'єктів – Міністерства молоді та спорту України, Української асоціації футболу, Національного олімпійського комітету України тощо.

Аналогічні за своїм змістом корупційні угоди укладаються між організаторами спортивних заходів та телевізійними мовниками з приводу отримання права на здійснення телевізійних трансляцій. Як правило (у 98 % випадків), останні, як предмет корупційної угоди, мають місце при трансляції футбольних матчів Української Прем'єр-Ліги, рідше (у 1–2 % випадків) – баскетбольних матчів чоловіків «Суперліги Парі-Матч» й деяких інших змагань. Однак, якщо у випадку з так званими «відкатами» йдеться про привласнення або розтрату, вчинену з використанням службового становища (ст. 191 КК України), то корупційні угоди щодо отримання переважного права на здійснення телетрансляцій за наявності до того підстав охоплюється виключно відповідними злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст. 364, 364-1, 368 – 369-2 КК України).

Крім того, здійснене нами збирання експертних оцінок серед представників низки місцевих федерацій футболу, баскетболу України, а також працівників Департаменту захисту економіки Національної поліції дає можливість для висновків про функціонування на постійній основі в нашій державі одночасно низки корупційних схем, які використовуються для привласнення, розтрати бюджетних коштів,

що виділяються через структури Міністерства культури, молоді та спорту України, Національний олімпійський комітет України й деякі інші центральні та місцеві (на рівні обласних державних адміністрацій) органи виконавчої влади, а також муніципалітети. Визначити більш конкретно їх обсяги не беруться навіть експерти, які безпосередньо працюють у цій сфері. Ясно лише одне, що це – мільярди гривень з державного та місцевих бюджетів, тисячі злочинів щорічно в масштабах всієї держави.

Зауважимо, що у сфері фізичної культури корупція відтворюється за аналогічними схемами та в ідентичних (у загальних рисах) формах, юридичні ознаки яких передбачені ст. 191 КК України. Єдиною відмінністю є те, що в основному такі злочини вчиняються на рівні організації органами місцевого самоврядування, освітніми закладами робіт щодо встановлення чи ремонту спортивних майданчиків як на території загальноосвітніх шкіл, прирівняних до них закладів освіти, так і на прибудинковій території, рекреаційній зоні населених пунктів (парки, сквери тощо).

Також однією з поширених корупційних схем є використання підприємствами, які мають потужності для виробництва та виконання робіт із встановлення дитячих спортивних майданчиків, фактичних зв'язків із народними депутатами, зокрема, «мажоритарниками». Останнім, як відомо, доступний такий інструмент сприяння фінансування місцевих закладів освіти за відповідним одномандатним округом як субвенція. Її «освоєння» здійснюється з дотриманням тендерних процедур (або ж без таких, якщо сума закупівлі не перевищує передбаченого законодавством «порогового» значення), механізми викривлення, симулювання яких – окрема тема наукових розробок. Для нашого ж дослідження важливим є те, що встановлення, реконструкція дитячих спортивних майданчиків по всій країні – «бум» останніх років. Дійсно – це справа потрібна, благородна, безпосередньо пов'язана з підтримкою, стимулюванням фізичної культури населення, дітей. Водночас так само безпосередньо пов'язана вона і з корупцією у виді так званих «відкатів» – коштів, що повертаються народному депутатові чи іншим близьким до нього особам у протиправному, приватному порядку як «винагородая» субвенційні ініціативи. Їх (корупції і субвенційного «меценатства») дотичною площиною є невиправдано завищені бюджетні видатки на виконання робіт, порушення правил чесної конкуренції на рику таких послуг, зниження їх якості. Як засвідчили зібрані нами експертні оцінки в бізнес-середовищі, виконання не менш як 50 % робіт такого штибу пов'язані з корупційними злочинами.

Окрім корупційних угод щодо організації проведення спортивних заходів, будівництва чи реконструкції об'єктів інфраструктури у сфері фізичної культури і спорту поширеністю характеризуються також корупційні угоди щодо результатів допінгового контролю. Звернімо увагу, що Міністерство культури, молоді та спорту фінансує лабораторію, процедури та результати діяльності якої не відповідають методології, юридичним механізмам Міжнародної антидопінгової асоціації. В таких умовах вчинення корупційних злочинів, спрямованих на фальсифікацію результатів допінг-тестів є поширеною практикою, адже контроль з боку вказаної асоціації не здійснюється. Нами встановлено, що не від 5 % до 8 % допінгових проб у професійному спорті в Україні фальсифікуються на підставі корупційної угоди.

Таким чином, існує нагальна потреба у специфікації діяльності правоохоронних органів за напрямом протидії корупції у сфері фізичної культури і спорту з урахуванням виявлених особливостей механізму кримінальної активності. Останні, разом з тим, вимагають корегування правової бази, а також кримінологічного удосконалення управління в указаній сфері, наукове забезпечення чого є перспективним напрямом подальших досліджень.

Одержано 21.09.2019

УДК 343(358+522)

Михайло Ігоревич ФІАЛКА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, УЧИНЕНЕ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ПІДРОБЛЕНИХ ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Одне з ключових питань теорії кримінального права є кваліфікації суспільно небезпечного діяння. Це, в свою чергу, ставить перед наукою та практикою, перед науковцями та правоохоронцями завдання з напрацювання універсальних рішень правильної кваліфікації тих чи інших проявів. Свого часу, а саме в 2014–2015 роках, положення Кримінального кодексу України в питаннях передбачення кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері службової діяльності зазнали певних змін. Що, в свою чергу, потягло

© Фіалка М. І., 2019

за собою певного корегування підходів та поглядів на питання кваліфікації тих чи інших правопорушень. Зрозуміло, що цей факт не зміг не вплинути негативно на практику винесення остаточних рішень судами.

Розглянемо два приклади, які демонструють актуальність тих питань, на яких ми наголошуємо.

Перший приклад полягає в наступному: Миргородський міськрайонний суд Полтавської області встановив те, що ОСОБА_2, обіймаючи посаду директора ДП «Миргородський лісгосп», була службовою особою, вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 364 КК України, яке полягало в тому, що ОСОБА_2, будучи достовірно обізнаним про ціни на пиловник хвойний, зловживаючи своїм службовим становищем, використовуючи його всупереч інтересам служби, діючи умисно в інтересах ТОВ «Веда Груп» та ТОВ «Санбум», реалізовувала необроблену деревину за заниженими цінами. При цьому, ОСОБА_2 неодноразово укладала, тобто підписувала та затверджувала печаткою підприємства, від імені ДП «Миргородське ЛГ» договори купівлі-продажу необробленої деревини з ТОВ «Веда Груп» та ТОВ «Санбум».

Таким чином ОСОБА_2, зловживаючи своїм службовим становищем, реалізувала на користь ТОВ «Веда Груп» та ТОВ «Санбум» необроблену деревину по заниженим цінам, що спричинило тяжкі наслідки у вигляді збитків державному підприємству ДП «Миргородське ЛГ» на загальну суму 424 610,33 грн. Суд кваліфікував дане діяння за ч. 2 ст. 364 КК України [1].

Інша ситуація. Козельщинський районний суд Полтавської області розглянувши кримінальне впровадження відносно ОСОБИ_3 встановив наступне: дана особа, будучи головою СФГ «Прометей» та службовою особою, з метою отримання для самої себе, як голови СФГ «Прометей», неправомірної вигоди у вигляді набуття у приватну власність незаконно включеними до складу членів СФГ «Прометей» земельних часток (паїв) за рахунок земель державної форми власності, фальсифікувала окремі офіційні документи, що регламентували діяльність даного СФГ.

За таких обставин суд кваліфікував ці дії, які виразилися у зловживанні службовим становищем та службовому підробленні за ст. 364 та ст. 366 КК України[2].

З наведених прикладів ми чітко спостерігаємо дивну картину: суспільно небезпечні діяння в реальній дійсності фактично однакові, але кваліфікація судами надається їм різна. В обох випадках особа визнається судами службовою, в обох випадках вона вчиняє

діяння, що кваліфікується як зловживання владою чи службовим становище, і в обох випадках таке діяння пов'язане з використанням офіційних документів. При цьому, це не просто використання, а діяння, яке пов'язане із створенням таких документів, внесення в них певної інформації. За всіма ознаками ці документи повинні визнаватись офіційними. Але, в першому випадку суд визнає факт підроблення офіційного документа і кваліфікує це за ст. 366 КК України «Службове підроблення», а в другому випадку взагалі на це не звертає уваги. Чому так може бути? Що спонукає суди приймати такі рішення нам не зрозуміло. Але однозначно відомо одне – суди, приймаючи такі рішення, в певних випадках, порушують правила кваліфікації. Тому основною червоною стрічкою наших тез є бажання отримати відповідь на конкретне питання: як повинна відбуватись кваліфікація діяння, яке пов'язано зі зловживанням владою або службовим становищем, що вчинене шляхом використання підроблених офіційних документів.

Зупинимось на деяких моментах, які під час кваліфікації таких діянь правоохоронний орган повинен обов'язково встановлювати:

– факт визнання особи як спеціального суб'єкту – службової особи;

– наявності в її діянні ознак зловживання службовою владою та службовим становищем;

– наявності інших обов'язкових ознак (умисел, корисний мотив тощо), які відносяться до складу злочину передбаченого ст. 364 КК України;

– чи є предметом злочину в такій ситуації офіційний документ. При цьому визнання такого статусу документа повинно спиратись на розуміння офіційного документа, закріплене в Примітці до ст. 358 КК України;

– характерних ознак суспільно небезпечного діяння, що визначає факт підроблення офіційного документа;

– інших обов'язкових ознак (умисел, корисний мотив тощо), які відносяться до складу злочину передбаченого ст. 366 КК України.

У випадку встановлення і юридичного закріплення вищезазначених аспектів у нас виникає можливість наголошувати на тому, що особа в межах одного злочинного прояву реалізує два злочини, а саме зловживання владою або службовим становищем та службове підроблення. За правилами кваліфікації суспільно небезпечних діянь при наявності таких ознак ми повинні кваліфікувати цю ситуацію за сукупністю злочинів.

Тому, виходячи з викладеного вище, необхідно наголосити на тому, що у випадку коли суди розглядають справи, які пов'язані зі зловживанням владою або службовим становищем, яке було поєднане з службовим підробленням, кваліфікують їх тільки за ст. 364 КК України, то вони здійснюють помилкову кваліфікацію діяння.

На чому базується наша думка. Службова особа намагаючись досягти свого злочинного наміру на одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи спираючись на повноваження влади чи службового становища всупереч інтересам служби шляхом використання офіційних документів, як правило, реалізує підроблення такого документа. В чому проявляється таке підроблення. Наприклад, це може бути внесення в офіційний документ не достовірної інформації, загальне підроблення документа (як повне так і часткове) тощо. Тому у випадку наявності таких суспільно небезпечних діянь ми повинні кваліфікувати його за ст. 366 КК України, так як диспозиція ст. 364 КК України не передбачає кримінальної відповідальності за підроблення офіційних документів. Внаслідок цього може скластись ситуація коли суспільно небезпечне діяння особи залишиться без юридичної оцінки і, як наслідок цього, особа уникне кримінальної відповідальності за злочин.

Тому, підводячи підсумок, наголошуємо ще раз, у випадку зловживання особою владою або своїм службовим становищем, яке поєднане з створенням або використанням підроблених офіційних документів, кваліфікація цього суспільно небезпечного діяння повинна відбуватись за сукупністю злочинів, а саме за ст. 364 та 366 КК України.

Список бібліографічних посилань

1. Вирок Миргородського міськрайонного суду Полтавської обл. від 15.04.2019 : справа № 541/1700/18, провадження № 1-кп/541/35/2019 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81157771 (дата звернення: 11.09.2019).

2. Вирок Козельщинського районного суду Полтавської обл. від 16.01.2018 : справа № 527/890/17, провадження № 1-кп/533/125/2017 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71592472 (дата звернення: 11.09.2019).

Одержано 20.09.2019

УДК 343.352+327.7

Михайло Михайлович ФІАЛКА,
студент 1 курсу Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА GROUP OF STATES AGAINST CORRUPTION – ШЛЯХ ДО ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

В травні 1999 року Радою Європи, з метою контролю за дотриманням державами антикорупційних стандартів організації, була створена міжнародна організація, яка отримала назву Group of States against Corruption (GRECO), а саме: «Групи країн проти корупції».

Основною метою GRECO є (з використанням контролю за дотриманням країнами-учасниками антикорупційних стандартів Ради Європи) покращення спроможності боротися з корупцією шляхом динамічного процесу взаємооцінки та тиску з боку партнерів. Це допомагає виявити недоліки в національній антикорупційній політиці та спонукає до необхідних законодавчих, інституційних та практичних реформ. GRECO пропонує платформу для обміну найкращими практиками щодо запобігання та виявлення корупції [1].

Україна, ратифікувавши Цивільну Конвенцію проти корупції, яку підписали держави-члени Ради Європи, інші держави та Європейське Співтовариство, приєдналася до GRECO 1 січня 2006 року.

Співпрацюючи з GRECO Україна пройшла вже ряд етапів на шляху протидії корупції. Кожний з цих етапів завершувався публікацією відповідного звіту, в якому GRECO надавало певні рекомендації відносно організації та проведення заходів, що необхідні для ефективної протидії корупції в Україні. Дані етапи визначаються як раунди оцінювання. Зміст рекомендацій цих раундів полягають в наступному:

– спільний Перший та Другий раунди оцінювання: створити орган, що не матиме правоохоронних функцій і здійснюватиме нагляд за реалізацією національної антикорупційної стратегії і відповідних планів дій; негайно розробити детальний план дій з реалізації національної антикорупційної стратегії (Концепції Президента); переглянути систему адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення у бік встановлення кримінальної відповідальності; посилити незалежність прокуратури від політичного впливу та уточнити її повноваження, зосередивши їх на керівництві досудовим розслідуванням і кримінальному переслідуванні; посилити незалежність судової влади та забезпечити більшу прозорість процесу відбору суддів; посилити незалежність Вищої ради юстиції

© Фіалка М. М., 2019

від виконавчої і законодавчої гілок влади; розглянути питання щодо покращення матеріальних умов суддів; прийняти нові правила конфіскації та арешту доходів, одержаних злочинним шляхом тощо [2];

– третій раунд оцінювання: передбачав криміналізацію корупційних діянь (встановлення кримінальної відповідальності за корупційні прояви в публічному та приватному секторі, підвищення суворості покарання тощо) та створення прозорості фінансування політичних партій в Україні (гармонізація положення щодо фінансування виборчих кампаній, фінансовий моніторинг виборів та публічний доступ до інформації про звіти партій тощо) [3];

– четвертий раунд оцінювання: запобігання корупції щодо членів парламенту, суддів та прокурорів. Наразі Звіт містить рекомендації, які спрямовані на подальше зміцнення та посилення координації антикорупційних інститутів держави, передусім Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) і Національне антикорупційне бюро України (НАБУ); посилення контролю з питань запобігання конфлікту інтересів, отримання подарунків та щодо дотримання професійної етики народними депутатами України, суддями і прокурорами; звернуто увагу на необхідність поширення знань в цій сфері. GRECO також рекомендувала Україні внести деякі зміни до Кримінального і Кримінального процесуального кодексів України, законодавства про статус народних депутатів, про судоустрій і статус суддів та про прокуратуру [4].

Так, М. В. Буроменський, голова української делегації в GRECO, виступаючи на засіданні Національної ради з питань антикорупційної політики під головуванням Президента України в липні 2019 року анонсував оцінювання GRECO України, зокрема у сфері протидії корупції в поліції та вищих ешелонах влади. За його словами, незабаром може розпочатися п’ятий раунд оцінювання GRECO щодо України. Як наголосив М. В. Буроменський, тут необхідно діяти активно, оскільки йдеться про такі масштабні сфери, як запобігання корупції в поліції, а також на рівні вищих посадових осіб держави [5].

Систематизована та поступова співпраця України та GRECO протягом періоду взаємодії створила ефективне підґрунтя та правову базу для протидії корупції. Залишилось єдине – реалізовувати всі ці рішення на практиці.

Список бібліографічних посилань

1. What is GRECO? // Council of Europe, Group of States against Corruption : сайт. URL: https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco/what-is-greco (дата звернення: 08.09.2019).

2. Оціночний звіт GRECO за результатами Спільних 1-го і 2-го раундів оцінювання України // Міністерство юстиції України : офіц. сайт. URL: http://old.minjust.gov.ua/file/23395.docx (дата звернення: 08.09.2019).

3. Звіт про виконання рекомендацій GRECO за результатами 3-го раунду оцінювання України // Міністерство юстиції України : офіц. сайт. URL: http://old.minjust.gov.ua/file/34896.docx (дата звернення: 08.09.2019).

4. GRECO прийняла Оціночний звіт за результатами Четвертого раунду оцінювання, який стосується запобігання корупції щодо членів парламенту, суддів та прокурорів // Урядовий портал : офіц. веб-портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250178719 (дата звернення: 08.09.2019).

5. GRECO оцінить Україну у сфері протидії корупції в поліції та вищих ешелонах влади // Interfax-Україна : сайт. URL: https://ua.interfax.com.ua/news/general/601131.html (дата звернення: 08.09.2019).

Одержано 21.09.2019

УДК 343.9:343.35

Марина Василівна ФОМЕНКО,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ІСТОТНОЇ ШКОДИ У СКЛАДІ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Обов'язковою умовою наявності складу кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 364, 364-1, 365, 365-2, 367 Кримінального кодексу України, є заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. В чинному КК України відсутнє законодавче визначення істотної шкоди, вказується лише на межі такої шкоди, при досягненні мінімальних розмірів яких вона вважається істотною.

Так, відповідно до примітки 3 ст. 364 КК України істотною шкодою у статтях 364, 364-1, 365, 365-2, 367 вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян [1].

Принагідно зауважимо, що попередня редакція зазначеної норми, що діяла до 04.06.2014 р., істотною шкодою у ст. ст. 364, 364-1, 365, 365-2, 367 ККУ, якщо вона полягає у завданні матеріальних збитків, вважала таку шкоду, яка в сто і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян. Тобто, на той час

© Фоменко М. В., 2019

законодавець не пов'язував наявність істотної шкоди виключно з наявністю матеріальних збитків.

У той же час в доктрині кримінального права не склалося єдиного бачення щодо змісту поняття «істотна шкода», відмінностей між термінами «шкода», «збитки», «втрати», що і зумовило актуальність цієї теми.

Різниця у визначенні та сутності понять «шкода» і «збитки» безпосередньо знайшла своє відображення у положеннях ст. 45 КК України, яка встановлюючи підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям наголошує на обов'язках особи після вчинення злочину повністю відшкодувати завдані нею збитки або усунути заподіяну шкоду[1].

Визначаючи підстави відшкодування спричиненої шкоди Цивільний кодекс України поділяє шкоду на майнову та моральну [2]. Відповідно до ст. 224 Господарського кодексу України ***під збитками*** розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною [3].

Цілком слушно деякі науковці розрізняючи ці поняття, виходять з того, що всі вони співвідносяться з поняттям наслідки як видові поняття з родовим. Водночас імпонує позиція К. В. Михайлова, що шкода характеризує наслідки як кількісно, так і якісно. У разі вчинення вищенаведених злочинів кількісна міра шкоди означає масштаби, розмір порушення охоронюваних законом прав або інтересів окремих громадян, державних чи громадських інтересів чи інтересів юридичних осіб. Якісна міра шкоди визначає тяжкість таких наслідків [4].

Загалом зміст поняття «істотна шкода» складає сукупність наступних ознак: 1) «істотна шкода» є різновидом суспільно небезпечних наслідків злочину; 2) істотна шкода може мати майновий характер, а також виражатися в негативних наслідках фізичного, морального чи іншого немайнового характеру. Такий розмір визначається з урахуванням важливості безпосереднього об'єкта злочину, порушених інтересів, а також можливості їх відновлення тощо.

Згідно до п. 6 Постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26.12.2003 № 15: у разі заподіяння поряд із матеріальними збитками і шкоди нематеріального характеру загальна шкода від злочину може визнаватись істотною навіть у випадку, коли зазначені збитки не

перевищують 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5]. При вирішенні питання про те, чи є заподіяна шкода істотною, також необхідно враховувати кількість потерпілих громадян, розмір моральної шкоди чи упущеної вигоди тощо.

На підставі вищевикладеного, істотна шкода охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб як конструктивна ознака складів злочинів, передбачених ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 364-1, ч. 1 ст. 365, ч. 1 ст. 365-2, ч. 1 ст. 367 КК України, має місце як у випадку спричинення матеріальних (майнових) збитків, так і у випадку заподіяння суспільно небезпечних наслідків нематеріального характеру. При чому саме факт визнання істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб чи спричинення таким правам та інтересам тяжких наслідків, дає змогу визнати вчинене злочином, а не іншим правопорушенням.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 05.09.2019).

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 05.09.2019).

3. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15 (дата звернення: 05.09.2019).

4. Михайлов К. В. Обязанность загладить причиненный преступлением вред должна быть приоритетной при условном осуждении. *Российская юстиция*. 2010. № 1. С. 29–31.

5. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 15 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03 (дата звернення: 05.09.2019).

Одержано 27.09.2019

УДК 343.353

Галина Андріївна ФІЛОНЧУК,
курсант 3 курсу факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Михайло Ігоревич ФІАЛКА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗЛОВЖИВАННЯ ПОВНОВАЖЕННЯМИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПРИВАТНОГО ПРАВА НЕЗАЛЕЖНО ВІД ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ АНАЛІЗУ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ

Наразі чинне кримінальне законодавство знаходиться на стадії суттєвого реформування, одним із ключових аспектів якого залишається вдосконалення кримінально правових заборон у сфері службової діяльності.

До них відноситься стаття 364-1 Кримінального кодексу України, що передбачає відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми [1].

Досліджуючи питання кримінально-правового аналізу того чи іншого складу злочину, завжди викликає певний інтерес порядок застосування цієї норми на практиці. Враховуючи цей момент, ми вирішили аналізуючи положення об'єктивної сторони складу злочину, відповідальність за який передбачена ст. 364-1 КК України, використати матеріали судової практики в цьому питанні.

Так, наприклад, Оболонським районним судом міста Києва було розглянуто кримінальне провадження відносно ОСОБИ_1. У межах цього судового розгляду було встановлено наступне: ОСОБА_1, перебуваючи з 03.11.2007 на посаді директора ТОВ «Діалог Діагностікс», яка пов'язана з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, була визнана службовою особою. При цьому, у невстановленому місці та часі, в порушення вимог законодавства, реалізуючи свій злочинний умисел, достеменно знаючи та усвідомлюючи свої функціональні обов'язки, покладені на неї, а також мету та цілі діяльності Товариства визначені Статутом цього товариства, всупереч інтересам ТОВ «Діалог Діагностікс», визначених п. 3.2 Статуту, зловживаючи своїми повноваженнями, умисно, з метою одержання неправомірної вигоди для ТОВ

© Філончук Г. А., 2019

«Діалог Діагностікс», у невстановлені місці та часі підписала та проставила печатку у тендерній пропозиції на виконання поставки медичного обладнання для оснащення ЦПМСД, ЦРЛ, міських та обласних лікарень, до якої завідомо неправомірно було внесено ціну з надбавкою, яка перевищує 10 відсотків.

Яким же чином відображена об'єктивна сторона складу злочину ст. 364-1 КК України в даному прикладі. Відповідно до положень частини першої цієї статті ми маємо, що зловживання повноваженнями це умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних.

Об'єктивна сторона даного злочину характеризується наявністю трьох ознак:

– діяння у формі використання службовою особою всупереч інтересам юридичної особи приватного права своїх повноважень;

– суспільно небезпечні наслідки у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб;

– причинним зв'язком між діянням і наслідками.

На відміну від зловживання владою або службовим становищем, зловживання повноваженнями вчинюється в рамках прав і обов'язків, якими службова особа юридичної особи приватного права наділена в процесі своєї службової діяльності. Обсяг повноважень такої особи встановлюється відповідно до законодавства та документів юридичної особи приватного права (статуту, положення, інструкції, наказу тощо).

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 364-1 КК України є вчинення його всупереч інтересам юридичної особи приватного права. Інтереси юридичної особи потрібно розуміти як інтереси конкретного підприємства, установи, організації, яким підпорядковується службова особа.

Злочин вважається закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Таким чином характеризується об'єктивна сторона ст. 364-1 КК України в межах її теоретичного аналізу. Що ж до об'єктивно існуючої

реальності, то в цьому випадку (відповідно до прикладу який ми наводили раніше) обвинувачена особа зловживаючи своїми службовими повноваженнями, підписала та проставила печатку у тендерній пропозиції на виконання поставки медичного обладнання для оснащення лікарень різного рівня, до якої була внесена ціна, що перевищувала діючу на той час на 10 відсотків. Тим самим вона вчинила суспільно небезпечне діяння всупереч інтересам юридичної особи приватного права.

Даний підхід, а саме аналіз положень кримінально-правової норми через призму судової практики, дає можливість підвищувати ефективність дослідження основного змісту як об'єктивної сторони так і всього складу злочину проаналізованої нами кримінально-правової норми.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 12.09.2019).

2. Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 08.07.2019 : справа № 756/7373/19, провадження № 1-кп/756/997/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/82911639 (дата звернення: 10.09.2019).

Одержано 28.09.2019

УДК 796.323.2(477)

Сергій Дмитрович ХАРА,
курсант 2 курсу факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Дар'я Володимирівна КАЗНАЧЕЄВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Аналізуючи міжнародний досвід боротьби з корупцією, можна впевнено казати що корупція, це дійсно реальна загроза національній безпеці та демократичному розвитку більшості країн світу, вона негативно впливає на всі сфери суспільного життя, а шкода яку завдає корупція, вражає всі сегменти сучасної держави, через це зменшується рівень довіри до неї з боку громадян та міжнародної

© Хара С. Д., 2019

спільноти. Між корупцією та проблемами які вона породжує існує двосторонній зв'язок. З одного боку вона тільки загострює проблеми які є в державі та заважає їх вирішенню З іншого боку ці проблеми посилюють корупцію. Сама ж протидія корупції є складним і багатоаспектним завданням для країн, в яких ця проблема присутня.

Початком розвитку міжнародно-правового регулювання у сфері боротьби з корупцією можна вважати прийняття 15 грудня 1975 року резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3514 (XXX). Вказаний документ закликає уряди всіх країн вжити на національному рівні заходи щодо запобігання та протидії корупції, які вони вважатимуть доцільними, включаючи законодавчі. Сучасна практика протидії корупції свідчить, що в багатьох європейських країнах поступово стають на шлях відмови від суто репресивних методів протидії цьому явищу. Останнім часом дедалі популярнішою стає ідея запобігання корупції, розробки ефективного механізму унеможливлення вчинення корупційних діянь. Законодавець дедалі частіше зосереджується на питанні співвідношення адміністративно-правових і кримінально-правових засобів протидії корупційним проявам, надаючи перевагу першим [1].

На сьогодні головним документом світового масштабу у цій сфері є Конвенція ООН проти корупції [2], прийнята на 58 сесії Генеральної Асамблеї у жовтні 2003 р., яка встановила теоретичні основи для адаптації національного законодавства та визначила фундаментальні засади антикорупційної політики держав – учасниць цього міжнародного договору. Так, відповідно до Конвенції кожна держава – учасниця згідно зі своїми основоположними принципами своєї правової системи, розробляє і здійснює або проводить ефективну, скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами і державним майном чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності.

Досить чітка й ефективна система боротьби з корупцією, яка спирається на солідну нормативно-правову базу та однозначну підтримку суспільства діє у Фінляндії. Для фінської правової системи не є характерними закони з використанням терміну «боротьба» з визначенням певного виду злочину. Фінський законодавець заклав принципи попередження та застереження вчинення злочинів у кожному нормативно-правовому акті, що визначають конкретну сферу діяльності, а не вид злочину. Згідно з положеннями Кримінального кодексу Фінляндії, за вчинення дій, що можуть кваліфікуватися як «корупція», передбачено санкції від штрафу до ув'язнення

строком до чотирьох років у залежності від ступеня суспільної небезпеки злочину [3].

Ще доцільним буде аналіз досвіду Нідерландів, щорічно міністр внутрішніх справ перед парламентом звітує про виявлені корупційні злочини, прийняті заходи щодо покарання винних осіб. У діях посадовців постійно читається гласність та прозорість. Розроблено систему контролю за тими державними та суспільними організаціями, які можуть стати осередком корупції. Покаранням стає також і позбавлення пенсійного та соціального обслуговування. У державних структурах ведеться облік помилок службовців та наслідків до яких призвели порушення не важливо випадковими вони були чи навмисними. Матували, які не містять таємниць, що загрожують національній безпеці, але пов'язані з корупційними діями стають доступними для населення. Такі дії сприяють активності громадян адже вони можуть з 97 легкістю контролювати процес розслідування за фактом корупції. Створено спеціальну поліцію, яка займається виявленням корупції. ЗМІ часто проводять власні розслідування та оприлюднюють їх на широкий загал, для ознайомлення з матеріалами суспільства, таким чином унеможливлюють таємні домовленості з слідством [4].

Проаналізувавши досвід країн світу щодо протидії корупції, можна казати впевнено, що базою системи заходів запобігання корупції є законність, гласність, прозорість, та головним вважаю невідворотність покарання винних осіб, у вчиненні корупційних злочинів. Звичайно покарання має відповідати масштабу вчиненого злочину, але відповідальність має стати суровою . Ще досить важливим моментом тут є врахування специфіки, менталітету та інших особливостей окремо взятих країн при розробці нормативно-правових актів, саме тоді, коли беруться до уваги всі аспекти, система протидії корупції є якісною та ефективною.

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, можна зазначити, що корупція підриває довіру громадян до діяльності органів державної влади, погано впливає на політичний та економічний розвиток, є реальної загрозою національній безпеці більшості країн світу. Не дивлячись на значні кроки які здійснювалися на різних рівнях для об'єднання держав у боротьбі з корупцією, міжнародне співробітництво в цій сфері перебуває ще на стадії становлення. Важливим залишається не тільки розробка певних стандартів щодо протидії корупції, а й комплекс який буде ширше спрямований на попередження корупційних проявів. Саме тому запобігання корупції, розробка механізмів щодо її протидії, видання відомчих нормативно-правових

документів повинно стати в край важливим завдання для світової спільноти саме сьогодні, для того, щоб звести до мінімуму таке суспільно небезпечне явище як – «корупція», щоб якісні, не корумповані органи державної влади працювали на благо країни та всіх громадян.

Список бібліографічних посилань

1. Прохоренко О. Я. Протидія корупційним проявам в зарубіжних країнах та адаптація їх досвіду в Україні. *Вісник Української академії державного управління*. 2002. № 3. С. 56–59.

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31.10.2003 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 25.09.2019).

3. Семенов В. Кому по силам победить коррупцию? *Вечерний Харьков*. 2009. № 143.

4. Міжнародний досвід щодо запобігання та протидії корупції // Stepup.press : портал. URL: https://stepup.press/social/item/412-mijnarodnij-dosvid-shodo-zapobigannja-ta-protidiji-korypcii (дата звернення: 25.09.2019).

Одержано 30.09.2019

УДК 343.353.1

Вадим Борисович ХАРЧЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ СЛУЖБОВИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ, ЯК ПРОЯВ КОРУПЦІЇ

Визначаючи термін «корупція», ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [6] наголошує на тому, що її утворює використання відповідною службовою особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди. Звертає на себе увагу, що при визначенні цього терміну законодавець зазначає на використання службовою особою не тільки наданих їй службових повноважень, а й «пов'язаних з ними можливостей» як діянь, що є альтернативними одне одному, використовуючи розділовий сполучник «чи».

Водночас, від вирішення наведеного питання залежить не тільки визначення обсягу, змісту та сутності поняття «зловживання

© Харченко В. Б., 2019

службовою особою своїм службовим становищем» у теорії кримінального права, а й визначення межі застосування як загальних складів службових зловживань, так і спеціальних видів службових зловживань, що визнаються корупційними злочинами. Безумовно, будь-яке службове зловживання передбачає використання винним тих повноважень, якими відповідна особа наділена за службою, тобто дій, що входять до службової компетенції винного. На цьому наголошується і у роз'ясненнях ПВС України, який у п. 5 постанови від 26 грудня 2003 року № 15 зазначає, що зловживаючи владою або службовим становищем «... службова особа незаконно, всупереч інтересам служби використовує надані їй законом права і повноваження (ст. 364 КК)» [7].

Водночас, одні науковці стверджують, що реалізація такої компетенції не виключає можливості вчинення службовою особою відповідної протиправної поведінки, що обумовлена статусом винного, посадою, яку він обіймає, авторитетом органу, який він представляє, і таким чином впливати на поведінку як підлеглих йому осіб, так і осіб, які працюють в інших підприємствах, установах чи організаціях [8, с. 60; 1, с. 62–64]. Але такі підходи свідчать про розширене тлумачення поняття «використання службового становища». Безумовно, слід погодитися з позицією О. Я. Свєтлова, що використання авторитету відповідного органу або посади, що й обумовлює можливість вчинення такою службовою особою певної протиправної поведінки або можливість впливу на інших осіб з метою схилити їх до такої поведінки, повинні віднайти своє відображення у кримінально-правовій кваліфікації вчиненого [9, с. 46]. В. Г. Хашев наголошує, що службова особа при зловживанні у будь-якій формі прагне скористатися своїм службовим становищем, що завбачує як наявність передбачених законами й іншими нормативними актами повноважень (обов'язків і прав), так і наявність фактичних можливостей, що надає йому сам авторитет посади (її загальновизнана вага, важливість, вплив) [10, с. 36].

Разом з тим, навряд чи можна погодитися з позицією наведених авторів щодо можливості віднесення до підстав кримінальної відповідальності службової особи використання нею будь-яких фактичних можливостей, що надає винному відповідна посада, адже за таких умов службова особа, вчиняючи відповідну суспільно небезпечну поведінку, використовує не надані їй повноваження за службою або тією посадою, що вона займає (на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України – ст. 19 Конституції України), а зловживає довірливим ставленням оточуючих до неї через таку посаду або авторитет органу

державної влади, місцевого самоврядування, відповідного підприємства, установи чи організації.

Безумовно, що таким чином, зловживаючи довірою до себе як представника відповідного органу або особи, яка займає відповідну посаду, службова особа має можливість одержати неправомірну вигоду, якої (можливості) вона би була позбавлена без такого ставлення до себе. Водночас, на нашу думку, способом протиправної поведінки є не використання службовою особою наданих їй відповідним нормативно-правовим актом повноважень (прав та обов'язків), що і обумовлюють службове становище винного, а зловживання довірою до себе через займану посаду або авторитет відповідного органу.

При цьому, зловживання довірою як вид обману може полягати у використанні винним довірливих відносин з іншою особою, що можуть бути засновані як на родинних чи сусідських відносинах, знайомстві, цивільно-правових відносинах, так і обумовлені службовими відносинами (посадою, підпорядкуванням, авторитетом тощо) [4, с. 175]. Наявність такого способу одержання будь-якої вигоди жодним чином не виключає підстав кримінальної відповідальності за відповідне суспільно небезпечне діяння. Більш того, диспозиції статей 262, 308, 312, 313, 357 та 410 КК України, що зазначені у примітці до ст. 45 КК України як корупційні злочини, передбачають заволодіння відповідними предметами шляхом зловживання службовим становищем та шляхом шахрайства (обману або зловживання довірою) як альтернативні способи їх вчинення.

У випадку ж, коли авторитет особи, що обумовлений посадою, яку вона займає, або органу, в якому вона обіймає відповідну посаду, використовується винним з метою схиляння інших осіб до вчинення протиправної суспільно небезпечної поведінки, зазначене повною мірою узгоджується з положеннями ч. 4 ст. 27 КК України, відповідно до яких способи підбурювання до вчинення злочину можуть бути якими-небудь: умовляння, підкуп, погроза, примус або іншим чином, тобто перелік способів підбурювання до вчинення злочину не є вичерпним і охоплює будь-який вплив на іншого співучасника з метою схилити його до вчинення злочину [5, с. 128]. Саме тому, на нашу думку, схиляння іншої особи до вчинення злочину шляхом використання службовою особою авторитету органу або посади слід розглядати як підбурювання іншого співучасника до вчинення злочину «іншим чином». У такому випадку скоєний злочин слід розглядати як вчинений у співучасті, а при призначенні покарання суд повинен враховувати характер та ступінь участі кожного з співучасників у злочині (ч. 5 ст. 68 КК України).

Тому ми цілковито підтримуємо позицію В. Ф. Кириченка, який пропонує кваліфікувати випадки використання службовими особами авторитету своєї посади для скоєння злочинних діянь не у тих підприємствах, установах чи організаціях, де вони працюють, як підбурювання до скоєння того чи іншого службового злочину [2, с. 62]. Також ми поділяємо підходи криміналістів, які під використанням службового становища розуміють тільки такі діяння службової особи, які вчиняються у межах її службової компетенції, у рамках обов'язків та прав, якими вона наділена в процесі своєї службової діяльності та при виконанні службових обов'язків [2, с. 63]. На нашу думку, не можуть визнаватись службовим зловживанням такі дії службової особи, які нею були вчинені з використанням лише свого службового авторитету (як правило, не у тій установі або підприємстві, де вона працює), а не прав і повноважень, наданих за службою.

Так, М. Й. Коржанський, не погоджуючись з тим, що зловживанням владою або службовим становищем можна визнавати використання службовою особою можливостей, пов'язаних з її посадою, зазначає: «Незрозуміло про які можливості йдеться. Поєднані ці можливості з використанням службовою особою наданих їй повноважень чи ні. Тому що закон не називає використання можливостей злочином. І якщо особа, вчиняючи певні дії, не використовує наданих їй повноважень, то вона не є службовою особою, бо чим ще іншим відрізняється службова особа від приватної» [3, с. 279].

Отже, із наведеною законодавчою конструкцією терміну «корупція» навряд чи можна погодитися, адже таке широке тлумачення даної ознаки на практиці призведе до необґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення службових осіб, які вчиняли діяння, не пов'язані з виконанням службових обов'язків, і у діях яких склад службового зловживання може бути взагалі відсутнім, або має місце склад іншого злочину. Цілком обґрунтованим вважаємо позицію ПВС України, який в п. 2 постанови від 26 грудня 2003 року № 15 наголошує, що при розгляді справ про перевищення влади або службових повноважень суди повинні, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створювати необхідні умови для виконання сторонами їхніх процесуальних обов'язків та здійснення наданих їм прав, зокрема щодо з'ясування всіх фактичних обставин справи; службового становища й кола повноважень особи, обвинувачуваної у вчиненні злочину; мотиву, мети і характеру вчинених дій, їх зв'язку зі службовим становищем зазначеної особи [7], ставлячи таким чином у залежність сам факт вчинення службового злочину із службовим становищем такої особи, а ні тими можливостями, які обумовлюють відповідне становище.

Список бібліографічних посилань

1. Здравомыслов Б. В. Должностные преступления. Понятие и квалификация. М. : Юрид. лит., 1975. 168 с.
2. Кириченко В. Ф. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. М. : АН СССР, 1959. 184 с.
3. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 415 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. 677 с.
5. Новицький Г. В., Педан В. І., Рибачук В. В. Співучасть у злочині та причетність до злочину за кримінальним правом України: проблеми кваліфікації : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 237 с.
6. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 27.09.2019).
7. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 15 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03 (дата звернення: 27.09.2019).
8. Сахаров А. Б. Ответственность за должностные злоупотребления по советскому уголовному праву. М. : Госюриздат, 1956. 211 с.
9. Светлов А. Я. Ответственность за должностные преступления / отв. ред. И. П. Лановенко. Киев : Наук. думка, 1978. 303 с.
10. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 258 с.

Одержано 29.09.2019

УДК 343.9:658:343.352

Інна Олександрівна ХРИСТИЧ,
кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України (м. Харків)

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ОБСЯГІВ КОРУПЦІЇ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ

Зараз більшість населення вважає що головна загроза існування нашої країни, а також її подальшого успішного розвитку є існування корупції в Україні. На жаль, корупцією в нашій країні пронизані всі

© Христич І. О., 2019

сфери життя. Найчастіше корупцію поділяють на побутову (пов'язану із повсякденним життям громадян), бюрократичну, або адміністративну (що виникає при взаємодії громадян, підприємців із чиновниками нижчої та середньої ланки), політичну (корупційну поведінку осіб, які приймають політичні рішення) [1, с. 70]. Чинна влада вирішила, що так як корупція в країні істотно не зменшується в останні роки, то необхідно внесення змін до законодавчих актів щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції. Зараз законопроєкт про внесення змін до законодавчих актів щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції (№ 1029), який внесено чинним Президентом України готується до другого читання. Цей законопроєкт зокрема, передбачає перезавантаження роботи Національного агентства із запобігання корупції. За пропозиціями Президента, голова НАЗК має призначатися Кабміном за підсумками конкурсу, в якому вирішальну роль мають міжнародні експерти, як це було з Антикорупційним судом.

При цьому необхідно звернути увагу на досвід країн Європи, щодо запобігання та протидії корупції, який становить певний інтерес для України. Їхні напрацювання можуть використовуватися у практичній діяльності вітчизняних державних органів, покликаних запобігати та протидіяти корупції, а також при розробці нормативно–правових актів, спрямованих на зменшення рівня корупції у різних сферах життя держави.

Зрозуміло, що для цього необхідно мати чітке уявлення про рівень корупції в країні особливо у приватній сфері, з якою стикаються пересічні громадяни щоденно. Хоча, на жаль, корупція у формі хабарництва, «ґешефтів», «подарунків», головним чином у вигляді грошей чи матеріальних предметів – подарунків, матеріалізованих «подяк» існує в повсякденному житті якого завгодно суспільства. На сьогоднішній день ми в нашій країні не маємо про це уявлення чіткого, хоча вже є законопроєкт, який передбачає винагородження викривачів корупції.

Відповідно щодо встановлення рівня корупції та запобігання їй можна відокремити десять інструментів для інноваційної боротьби з корупцією: 1) відеотека (Detectormedia); 2) декларації; 3) Dozorro; 4) Ring; 5) Єдиний державний реєстр судових рішень; 6) Посіпаки та Посіпаки-2; 7) Портал відкритих даних; 8) Опендатабот; 9) Кадастрова карта; 10) Wiklinvestigation [2, с. 18].

Але на практиці основні дослідження такого явища, як корупція – це соціологічні методи дослідження, у вигляді масового опитування, при цьому можуть використовуватися методи анкетування або

інтерв'ювання. Спроба провести анкетування нами на шпальтах Інтернету чітко продемонструвало не зацікавленість респондентів надавати інформацію про стан корупції у приватній сфері. В першу чергу це підкреслюється розповсюдженістю цього явища у суспільстві.

Тому вважаємо що при наступному перепису населення необхідно провести суцільне опитування по колу питань, які зможуть дати реальну картину розповсюдження корупції в Україні в цілому і в приватній сфері, що істотно покращить питання методології дослідження корупції в нашій країні. Тому заклики про те, що ця справа дуже коштовна і не на часі не має ніякого пояснення. По-перше, тому що кожна країна раз на десять років (у роки, які наближені до 10, тобто або у 2019, або у 2020, або у 2021 роках) за рекомендацією ООН повинна проводити перепис населення, дані якого можна співставити та встановити чисельність населення земної кулі. По-друге, ми не проводили перепис вже 20 років (останній перепис було проведено у 2001 р.), тому дійсно ми не маємо реальних даних щодо чисельності населення країни. По-третє, лише реальний перепис населення дасть змогу оцінити стан населення країни. По-четверте, при ньому можна одночасно провести яке завгодно соціологічне опитування, тому що респонденти будуть впевненні, що результати опитування не можна буде використати проти них. Інакше кажучи, не будуть мати сумнівів щодо анонімності використання наслідків опитування.

Таким чином, проблема встановлення реальних обсягів корупції у приватній сфері має реальне значення. Тому що боротися з нею особливо, як підкреслив чинний Президент України, з метою її повного викоренення, можна лише тоді, коли ми маємо чітке уявлення про обсяги цього явища у повсякденному житті.

Список бібліографічних посилань

1. Шостко О. Ю. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 28. С. 69–78.

2. Бесшерстна О. Десять інструментів для інноваційної боротьби з корупцією. *Юридичний вісник України*. 2019. № 34–35 (1259–1260). С. 18.

Одержано 30.09.2019

УДК 343.85(477)

Наталія Юріївна ЦВІРКУН,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В ОЦІНЦІ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ

У сучасному світі корупція здатна пускати коріння та розвиватися як у старих, так і в нових демократичних державах, сповільнюючи економічне зростання, деформуючи конкуренцію, підриваючи довіру суспільства до політичної системи та механізмів державного управління. Розв'язання цієї проблеми потребує негайного вжиття системних і послідовних заходів, які мають комплексний характер та повинні базуватися на національній антикорупційній стратегії. На жаль, на сьогодні в Україні ще відсутня система реального моніторингу та оцінювання рівня корупції і корупційних ризиків, що могла би бути використана при формуванні та реалізації державної антикорупційної політики. Отже, вважаємо, що нашій державі необхідно спиратися на передовий досвід міжнародних організацій з управління корупційними ризиками, який на практиці довів свою дієвість та ефективність [1].

Насамперед, в умовах сучасної євроінтеграції України, необхідно звернути увагу на дослідження передових європейських підходів щодо оцінки корупційних ризиків у системі державного управління. При цьому, на нашу думку, за умов масштабної корупції, акцент повинен робитись саме на виявленні та усуненні причин і факторів цього явища, а не на боротьбі з конкретними її проявами. Так, для правових систем деяких розвинених країн взагалі нехарактерно використання в законодавстві терміна «боротьба», законодавці закладають у нормативно-правовому акті принципи (або механізми) оцінки та мінімізації корупційних ризиків, які стосуються певної сфери управлінської діяльності [2].

Найчастіше міжнародні методології оцінки корупційних ризиків за змістом містять усі запропоновані етапи системи управління ризиками, не виокремлюючи при цьому самостійні етапи щодо ідентифікації корупційних ризиків, вжиття заходів щодо їх мінімізації, а також здійснення контролю за ефективністю вжитих заходів. Найбільш ефективні методології та механізмі оцінки корупційних ризиків у системі державного управління країн Європи, що можуть бути використані в Україні, розроблені провідними європейськими

© Цвіркун Н. Ю., 2019

організаціями, зокрема Радою Європи (Council of Europe), Європейським Союзом (European Union), Групою країн з боротьби з корупцією (GRECO) та іншими.

Для проведення оцінки корупційних ризиків у системі державного управління європейські експерти пропонують країнам використовувати такі загальні механізми, як: методи прямого спостереження за діяльністю і ерзац-індикаторами, аналіз повноважень і функцій, проведення опитувань та інтерв'ю. Загалом, міжнародні методології та механізми оцінки корупційних ризиків у системі державного управління насамперед обумовлені наявністю в країні передумов протидії корупції, серед яких визначаємо такі: корупція усвідомлюється владою країни як серйозна проблема національної безпеки; корупція розглядається як зовнішня, так і внутрішня загроза; зусилля з протидії корупції є комплексними і, як правило, завжди інституціоналізованими; механізми антикорупційних заходів співвідносяться з даними оцінки корупційних ризиків; у протидії корупції беруть участь не лише правоохоронні органи, а й інститути громадянського суспільства, ЗМІ та прості громадяни.

Зарубіжний досвід оцінки корупційних ризиків заслуговує на глибоке теоретичне осмислення та практичне втілення у вітчизняних антикорупційних стратегіях, методиках і механізмах як такий, що на практиці довів свою високу ефективність і дієвість. Водночас упровадження та реалізація міжнародних антикорупційних стандартів має здійснюватися з обов'язковим урахуванням української специфіки влади, системи управління, умов ведення бізнесу та менталітету населення, а також особливостей національної корупції і форм її прояву. Міжнародний досвід оцінки корупційних ризиків а також подальша розробка механізмів з мінімізації впливу корупційного ризику можуть стати необхідною передмовою для розробки українськими вченими й законодавцями вкрай потрібної на сьогодні єдиної національної методології управління корупційними ризиками в системі державного управління України.

Список бібліографічних посилань

1. Соснін О. В. Про необхідність використання світового досвіду у боротьбі з корупцією у вітчизняній практиці. *Віче*. 2014. № 1–2. С. 16–18.

2. Романюк Б. В., Бусол О. Ю. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією : монографія. Київ : Поліграф-Сервіс, 2010. 627 с.

Одержано 21.09.2019

УДК 343.3/7

Кирило Олександрович ЧЕРЕВКО,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПИТАННЯ СПОСОБІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Суспільно-політичні зміни, які пройшли в нашій країні за останні п'ять років, кризисні явища в економіці та зростання бідності населення призвели до зростання злочинів в економічній сфері. До них відноситься легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Однією з найважливіших проблем у боротьбі з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, є запровадження ефективних методів запобігання та протидії корупції в Україні. Корупція – проблема світового масштабу. У різних країнах світу корупція у великих розмірах завдає шкоди економіці, призводить до зубожіння населення, і поглинає ресурси, які натомість могли б сприяти розвитку громадянських свобод та благополуччя населення. На сучасному етапі розвитку України прояви корупції та відмивання злочинних доходів тісно пов'язані між собою. Уповноваженими органами державної влади разом з компетентними органами іноземних держав проводиться активна робота із розслідування фактів відмивання коштів, одержаних внаслідок вчинення корупційних діянь, розкрадання та привласнення державних коштів і майна, з метою встановлення та подальшого блокування банківських рахунків та інших активів за кордоном. Аналіз криміногенної ситуації в економіці України за останні роки, свідчить про ріст рівня таких злочинів. Так, в Україні кримінальна відповідальність за легалізацію передбачена ст. 209 Кримінального кодексу України. Статистика Генеральної прокуратури України свідчить про те, що у період 2015–2018 років в Україні було зареєстровано 865 кримінальних правопорушень за ознаками ст. 209 КК України, при цьому лише 191 таке кримінальне провадження направлено до суду з обвинувальним актом (22 %). Легалізація доходів, набутих злочинними способами, представляє загрозу економічній безпеці будь-якої країни, вона набуває глобального характеру, оскільки різні схеми відмивання грошей мають транснаціональний характер та мають зв'язок з організованою злочинністю (наркобізнесом, фінансовими шахраями, работорговцями і фінансуванням тероризму). Відповідно до статті 4 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації

© Черевко К. О., 2019

(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з активами, одержаними внаслідок вчинення злочину, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскування незаконного походження таких активів чи володіння ними, прав на такі активи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням активів, одержаних внаслідок вчинення злочину. Департамент фінансових розслідувань та Державна служба фінансового моніторингу України виділяють чотири фазову модель відмивання брудних грошей. Цей підхід до структурування процесу відмивання злочинних доходів використовують експерти ООН. Основними стадіями легалізації є:

Перша стадія – звільнення від готівки й перерахування її на рахунки підставних осіб. Такими особами можуть бути, наприклад, родичі злочинця. При цьому дотримується тільки одна умова: посередники повинні мати власні рахунки в банках.

Друга стадія – розподіл наявних коштів. Вони реалізуються за допомогою скупки банківських платіжних документів й інших цінних паперів. Як показує закордонний досвід, розподіл готівки здійснюється часто в пунктах обміну валюти, казино й нічних клубах.

Третя стадія – маскування слідів скоєного злочину. Перед злочинцем, що відмиває доходи, постає на цій стадії наступне завдання: вжити всіх заходів для того, щоб стороння особа не довідалася, звідки отримані гроші таза допомогою кого вони розподілені в ті або інші установи/організації.

Четверта стадія – інтеграція грошової маси. На цій стадії злочинні угрупування інвестують легалізовані капітали у високоприбуткові сфери й галузі бізнесу. На кожному етапі зазначених моделей відсутній зв'язок з предикатним злочином, який диктує спосіб та механізм відмивання злочинних доходів. У зв'язку з чим, слід ввести так звану «нульову фазу», що пов'язана зі здійсненням предикатного злочину.

До основних способів легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом можна віднести: надання різноманітних подарунків посадовим особам, а дуже часто – їх родичам або довіреним особам; незаконним відшкодуванням з бюджету ПДВ; вивіз готівки з країни за допомогою кур'єрів чи приховування їх в перевезений вантаж з метою подальшої репатріації через іноземні банки; проходження по рахунках грошових коштів, які значно перевищують

реальні можливості клієнта в бізнесі; багаторазове зарахування коштів на рахунок протягом дня різними особами; проведення операцій в особливо великих розмірах в інтересах третіх осіб, зокрема обмін великих сум грошей; укладання контрактів з іноземними фірмами на надання різних послуг інформаційно-довідкового характеру; надання відомостей про себе, достовірність яких неможливо перевірити або явно перекручених відомостей; внесення великих сум на рахунок готівкою, що може вказувати на протиправну спрямованість дій клієнта банку; укладання фіктивних орендних договорів і фіктивних контрактів на поставку неіснуючих товарів; прагнення при відкритті та веденні операцій по рахунках обмежитися своєю присутністю тільки при відкритті рахунку і уникнути подальших контактів з операціоністами шляхом призначення довірених осіб з управління грошовими коштами, що знаходяться на рахунках; купівлю цінних паперів з їх переведенням до іншого банку; приховування справжнього походження грошей (рахунки в іноземних банках і розміщення в інвестиційних компаніях, організація фіктивних компаній, придбання цінних паперів, антикваріату, нерухомості за кордоном); перерахування готівки на рахунки підставних осіб з дробленням грошових сум. До боротьби з корупцією, в нашій державі, залучені Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD/ОЕСР), Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (IMF/МВФ), а також структури громадянського суспільства, зокрема, Transparency International, співробітництво з FATF. Усунення або, принаймні, нейтралізація умов, що сприяють вчиненню легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, вимагає вдосконалення не тільки кримінального законодавства але і законодавства, яке регулює діяльність підприємницьких структур, фінансово-кредитних установ та утворення дійового механізму виявлення злочинів цієї категорії і проведення розслідування, спираючись на досвід країн з розвинутою ринковою економікою. Таким чином, суттєві недоліки у антикорупційному законодавстві України, зокрема безсистемний характер певних його положень, а також їхня недостатня аргументованість, зазвичай зумовлюють неефективність антикорупційної політики в державі. Проведене дослідження механізму запобігання корупційним схемам в нашій країні дає можливість зробити висновок, що на сьогоднішній день владні органи не проявляють достатнього інтересу до створення результативної системи протидії корупції, а також до практичної реалізації антикорупційних реформ.

Одержано 27.09.2019

УДК 342.841

Павло Валерійович ЧЕРНЕНКО,
аспірант докторантури та аспірантури
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ВИБОРЧИХ ДОКУМЕНТІВ ЯК РІЗНОВИД ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ

Існування виборчого процесу в житті суспільстві є однією з ключових ознак того, що це суспільство має демократичний характер. Відповідно до положень ст. 69 Конституції України народне волевиявлення в українському суспільстві здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії [1].

Але, поряд з цим демократичним процесом, на превеликий жаль, існує і інше явище – політична корупція. Чому так трапляється, що одне з проблемних питань світового співтовариства, дуже часто виступає в суспільстві зворотною стороною медалі демократії? Відповідь на це запитання, на нашу думку, полягає в розумінні змісту такого явища як політична корупція.

М. І. Мельник, свого часу, визначив політичну корупцію як посадові зловживання суб'єктів, наділених політичною владою (політичних і державних діячів, публічних службовців вищого рівня), спрямовані на досягнення політичних цілей (утримання та зміцнення влади, розширення владних повноважень) та/або з метою збагачення [2].

Одночасно з цим В. В. Дерега, розкриваючи зміст цього явища, наголошував на тому, що до політичної корупції відносяться дії, які пов'язані з політичною сферою: виборчий процес, законотворчий, приватизаційний, бюджетний. Визначення та характеристика політичної корупції єдині в тому, що це явище притаманне всім державам світу і є невід'ємним атрибутом публічної влади. Володіння адміністративною владою є водночас можливістю для зловживання нею в будь-якій формі [3, с. 73].

Як ми бачимо однією з сфер існування політичної корупції є виборчий процес. М. І. Мельник наголошував на тому, що вплив корупції на формування представницьких органів влади відбувається з порушення фундаментальних принципів організації і проведення виборів, а саме:

– нелегальне фінансування політичних партій та виборчих кампаній;

– підкуп виборців, кандидатів, членів виборчих комісій, представників влади;

© Черненко П. В., 2019

– «купівля-продаж» депутатських мандатів шляхом оплачування «прохідних» місць у виборчих списках партій (блоків);

– службові зловживання під час агітації;

– фальсифікація результатів виборів;

– створення перешкод (і навіть – унеможливлення) реалізації права обирати та бути обраним [2].

Що стосується нашої проблеми, то фальсифікація результатів виборів, на якій наголошує М. І. Мельник, може виникнути тільки завдяки фальсифікації виборчих документів. Це обумовлюється тим, що результати виборів, відповідно до виборчого законодавства, закріплюються на матеріальних носіях – офіційних документах. Тому, в цьому випадку, можливо сміло наголошувати на тому, що фальсифікація виборчих документів є одним з різновидів політичної корупції.

Кримінальний кодекс України встановлює кримінальну відповідальність за фальсифікацію виборчих документів в декілька кримінально-правових нормах, а саме: ст. 158, 158-1, 158-2 КК України. зрозуміло, що основним суспільно небезпечним діянням, яке пов'язано з фальсифікацією виборчих документів є надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів, документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців (ст. 158 КК України) [4]. Але і інші норми, в тій чи іншій мірі, передбачають кримінальну відповідальність за певні прояви фальсифікації виборчих документів, а саме: незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше ніж один раз (ст. 158-1 КК України) та незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму (ст. 158-2 КК України).

Наявність в кримінальному законодавстві окремих кримінально-правових норм, що визначають фальсифікацію виборчих документів як злочин, дає нам можливість стверджувати те, що фальсифікація виборчих документів є частиною структури політичної корупції як злочинності.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 08.09.2019).

2. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії // Українське юридичне товариство : сайт. URL: http://justice.org.ua/politika-i-pravo-podiji-fakti-komentari/politichna-koruptsiya-sutnist-chinniki-zasobi-protidiji (дата звернення: 09.09.2019).

3. Дерега В. В. Політична корупція: визначення та особливості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія*. 2009. Т. 110, вип. 97. С. 72–76.

4. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 11.09.2019).

Одержано 26.09.2019

УДК 343.35

Костянтин Євгенович ШЕВЕЛЕВ,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Упродовж 2012–2019 років Верховною Радою України ратифіковано низку міжнародно-правових актів з питань протидії корупції: Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією (1999 рік) і Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції (2003 рік). При цьому суттєвих змін та доповнень зазнали і законодавчі положення щодо відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, корупційних злочинів тощо.

Зокрема введено поняття публічних послуг, які відповідно до Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади від 15 лютого 2006 року N 90-р, становлять послуги, що надаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні.

Слідчо-судова практика, за останні роки, активно «взяла на озброєння» новації у законодавстві регулярно втілює їх у життя.

Так, ГУНП у Хмельницькі області у 2018 році було розпочато кримінальне провадження щодо дотримання чинного законодавства про оплату праці у діяльності одного з житлово-комунального підприємства (далі – Підприємство 1) за період з 01.01.2017 по 15.11.2018.

Під час досудового розслідування було встановлено, що в порушення в порушення вимог Закону України «Про оплату праці» та ст. 115 КЗпП України Підприємство має заборгованість з виплати

© Шевелев К. Є., 2019

заробітної плати більш ніж за один місяць, станом на 15.11.2017 в сумі 617 489,67 грн.

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про оплату праці» оплата праці працівників здійснюється в першочерговому порядку. Всі інші платежі здійснюються підприємством після виконання зобов'язань щодо оплати праці.

Також, відповідно до ст. 24 Закону України «Про оплату праці», своєчасність та обсяги виплати заробітної плати працівникам не можуть бути поставлені в залежність від здійснення інших платежів та їх черговості, але в порушення вимог зазначеного вище Закону, службові особи Підприємство 1 мали реальну можливість виплатити заборгованість заходів до її погашення не вжили, а отримані грошові кошти використали не за цільовим призначенням, тобто не на виплату заробітної плати.

Дії службових осіб Підприємства 1 кваліфіковані за ч. 2 ст. 175, ч. 2 ст. 364 КК України – безпідставна невиплата заробітної плати працівникам підприємства більше ніж за один місяць, вчинена умисно, внаслідок нецільового використання коштів, призначених для її виплати, скоєна службовими особами Підприємства 1 шляхом зловживання своїм службовим становищем.

Зазначену кваліфікацію дій службових осіб Підприємства № 1 підтверджено обвинувальним вироком суду, яким останніх притягнуто до кримінальної відповідальності.

Водночас, зловживання службовим становищем найчастіше пов'язано з службовим підробленням.

Так у діяльності профільного відділення судово-психіатричної експертизи ОКПЛ (N області) виявлені порушення вимог чинного законодавства в частині включення до складу членів експертної комісії лікарів, що не мали відповідної кваліфікації та сертифікатів експертів, встановлені випадки втручання в експертну діяльність.

Саме, наказом головного лікаря, згідно «Порядком проведення судово-психіатричної експертизи» затвердженого наказом МОЗ України 08.05.2018 № 865 затверджено склад судово-психіатричних експертних комісій на 2018 рік, до комісій включені 7 осіб, 3 з яких прийняті на роботу після зазначеного наказу та сумісники.

У низці актів судово-психіатричної експертизи, замість підписів членів комісії лікарів судово-психіатричних експертів проставлені її підпис у вигляді їх прізвищ. Згідно висновком почеркознавчого дослідження НДЕКЦ у зазначених вище актах, підписи від імені членів комісії лікарів судово-психіатричних експертів виконані сторонніми особами.

Але, незважаючи на очевидні порушення при складанні актів судово-психіатричної експертизи, голова та заступник голови комісії, діючи умисно та усупереч інтересам служби зробили висновок про правомочність вказаних документів, затвердили їх своїми підписами та направили за призначенням.

Вироком суду, службових профільного відділення судово-психіатричної експертизи ОКПЛ (N області) визнано винними у скоєні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК України та притягнуто до кримінальної відповідальності.

Таким чином, із введенням у законодавство України міжнародних стандартів та новацій, значно розширено сферу вчинення корупційних правопорушень, як і коло осіб, які можуть виступати суб'єктами вказаної категорії злочинів.

Зазначені зміни у законодавстві, висвітлюють основні етапи генезису корупції, як соціально-правового явища, її типові ознаки, що сформувались у окремих країнах та регіонах, розкривають поняття корупції та корупційного злочину. На даний час законодавцем розкрито особливості елементів складу корупційних злочинів, що суттєво впливає на важелі у боротьбі із корупційними проявами.

Список бібліографічних посилань

1. Андрушко П. П., Сгрижевська А. А. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика : навч. посіб. Київ : Юрисконсульт, 2006. 342 с.

2. Щодо надання роз'яснення термінів, які застосовуються у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» : лист М-ва юстиції України від 18.12.2009 № 967-0-2-09-22 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v967-323-09 (дата звернення: 17.09.2019).

3. Титаренко О. О. Криміналізація пропозиції надання неправомірної вигоди в контексті нової антикорупційної політики // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 20–21 трав. 2011 р.) / Луганськ. держ. ун-т внутр. справ. Луганськ, 2011. С. 483–489.

Одержано 21.09.2019

УДК 343.9:343.35

Тетяна Анатоліївна ШЕВЧУК,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КОРУПЦІЇ

Корупція… для нашої країни це не просто слово, це біда українського сьогодення, проблема, яка загрожує сталому розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства і, головне, національній безпеці країни.

Питання, пов'язані з протидією корупції, не позбавлені ані практичного, ані наукового інтересу. Серед вітчизняних вчених їх ґрунтовно досліджували О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, О. Ю. Бусол, І. М. Даньшин, О. О. Дудоров, А. П. Закалюк, О. М. Литвинов, В. С. Лукомський, В. О. Навроцький, Є. В. Невмержицький, М. І. Мельник, О. В. Терещук, М. І. Хавронюк, О. В. Шевченко та ін. Однак, не дивлячись на підвищену увагу з боку науковців та практиків, розробку нового національного антикорупційного законодавства, проблем, пов'язаних із корупцією, нажаль, не стає менше, що зумовлює активізацію зусиль представників всіх гілок влади, політиків, науковців, громадськості щодо запобігання цьому протиправному явищу.

Діяльність із протидії злочинності, корупційній, в тому числі, неможлива без урахування особи жертви злочинного посягання, яка є однією із центральних категорій для наук, пов'язаних із розробкою питань злочинності, і перш за все, для кримінологічної віктимології, яка досліджує її як окрему цілісну структуру, що складається із взаємопов'язаних внутрішніх елементів. Що стосується корупційних злочинів, то віктимологічний напрям профілактичної діяльності має виключне значення для організації успішної протидії їм.

Адже жертви корупційних злочинів є дещо специфічними тому, що ними можуть бути, з одного боку, конкретні люди – жертви злочинів як основний об'єкт пізнання (з притаманними їм якостями, соціальними зв'язками, рисами характеру, моральними установками та ін.), з іншого – юридичні особи, які стали жертвами корупційної злочинної діяльності (з урахуванням організаційної форми, структури, штатного складу та ін.), або ж сама держава (в особі органів державної влади або самоврядування).

У зв'язку з чим у науковій літературі все більшого поширення набувають наукові течії щодо обґрунтування нових напрямків

© Шевчук Т. А., 2019

віктимології. Зокрема «віктимологія корупції», яка спрямована на вивчення жертв корупційних злочинів, розроблення заходів віктимологічного попередження корупційної злочинності та надання своєчасної віктимологічної допомоги жертвам [1, с. 53]. Віктимологічне моделювання корупції, як новий напрям віктимології, що спрямований на створення моделей віктимності жертв корупційних злочинів з метою вироблення заходів з надання своєчасної віктимологічної допомоги жертвам корупції та ін. [2, с. 47]. Такого роду наукові «ініціативи», на нашу думку, є актуальними і вчасними, адже практика показує, що правоохоронні органи не в повній мірі використовують весь арсенал заходів віктимологічної профілактики корупції. Під час її здійснення необхідним є врахування всього спектру властивостей жертви злочину, її місця у механізмі індивідуальної злочинної поведінки та ролі у вчиненні конкретного злочину.

Віктимологічна профілактика корупційної злочинності повинна здійснюватися в організаційно – управлінській, інформаційній, правовій, виховній площинах. До першочергових заходів, які слід реалізовувати за цими напрямками, слід віднести:

– формування у населення стійкого «несприйняття корупції» – цьому сприятимуть запровадження різного роду просвітницьких кампаній, спрямованих на подолання правового нігілізму населення та підвищення його антикорупційної правосвідомості;

– ретельне вивчення жертв корупційних злочинів з метою виявлення всього комплексу їх характеристик, властивостей та особливостей, що сприяли їх віктимізації. Корупційні злочини відносять до так званих злочинів «без жертв», які вчиняються за згодою. Тобто, жертва зацікавлена в кінцевому результаті злочину і нерозголошенні факту його вчинення. На практиці межі між злочинцем і потерпілим розмиваються і буває важко визначити роль кожного у механізмі злочинної поведінки;

– формування суспільної думки щодо невідворотності настання кримінальної відповідальності за вчинення корупційних злочинів. Цьому сприятиме удосконалення антикорупційного законодавства, аналіз, висвітлення конкретних кримінальних проваджень, а також просвітницька діяльність засобів масової інформації щодо широкого висвітлення означених питань, формування антикорупційної поведінки в суспільстві;

– реалізація заходів щодо попередження віктимізації, які повинні носити комплексний системний характер і охоплювати попередження можливої віктимізації та недопущення повторної віктимізації;

– віктимологічна допомога жертвам корупції (вжиття комплексу заходів щодо мінімізації негативних наслідків від корупційних злочинів, відновлення порушених прав та інтересів жертв цього роду злочинних посягань), що передбачає систему заходів, здійснюваних державними і недержавними структурами в плані правової, психологічної допомоги, з урахуванням їх особистісних особливостей, властивостей та конкретних обставин.

Віктимологічна профілактика корупційної злочинності повинна носити комплексний характер, бути різнорівневою, залежно від заходів, що застосовуються, та осіб, на яких вони спрямовуються. Слід пам'ятати, що корупція є соціальним явищем і за її поширеність можна покласти відповідальність не лише на державні органи, а і на низьку правосвідомість громадян, їх правовий нігілізм, толерантність до проявів корупції та ін.

Список бібліографічних посилань

1. Развин Я. М. Виктимология коррупции. *Виктимология преступности*. 2016. № 1 (7). С. 53–56.

2. Джужа О. М., Тичина Д. М. Віктимологічне моделювання корупції // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. Ч. 1. С. 47–50.

Одержано 22.09.2019

УДК 343.35

Сабріє Сейтжеліївна ШРАМКО,
кандидат юридичних наук, в. о. вченого секретаря
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України (м. Харків)

НАПРЯМИ СТРАТЕГІЇ ЗМЕНШЕННЯ ПРАКТИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ УЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Упродовж тривалого часу найбільш обговорюваним питанням в українському суспільстві є протидія невід'ємному атрибуту публічної влади – корупції. На розв'язання цієї проблеми під пильним оком та безпосередньої підтримки міжнародної спільноти спрямовані зусилля як вищих органів державної влади так і громадськості. Як відомо, в Україні діє низка державних органів, головним завданнями яких є боротьба з корупцією (НАБУ, НАЗК, САП), та прийняті

© Шрамко С. С., 2019

необхідні нормативно-правові акти. Слід відмітити, що наразі йде активна реалізація засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії), проте її результати майже не помітні. Насамперед останнє пов'язано із реагуванням на вже вчинені корупційні правопорушення, а не здійсненням превентивних заходів, здатних унеможливити їх вчинення.

Досягненню позитивних результатів у діяльності із запобігання і протидії корупційним правопорушенням сприяло би використання стратегії зменшення практичних можливостей вчинення корупційних правопорушень. Це стратегія кримінологічної профілактики негативних для держави й суспільства наслідків від корупційних дій, спрямована на зменшення корупційних ризиків шляхом створення більш ефективних перепон та ризиків для вчинення таких дій, або мінімізації умов, що сприяють корупційним схемам. Одним із напрямів цієї стратегії, який зарекомендував себе у провідних країнах світу, є використання потенціалу громадських інституцій.

В основі корупції, що включає передачу/розподіл державних ресурсів політичним союзникам, розкрадання бюджетних коштів та інші посадові зловживання, знаходяться три важливих чинника: відсутність прозорості в діяльності представницьких органів і достовірної інформації про розподіл та використання бюджетних коштів; слабкість або відсутність інституцій, що мали би блокувати корупційні дії; безкарність і відсутність політичної волі щодо притягнення до відповідальності і покарання винних осіб.

Що стосується громадських інституцій, то, наприклад, головними тенденціями у сфері запобігання та протидії корупції у провідних країнах світу є, по-перше, чітка кореляція та взаємозв'язок рівня демократизації суспільства й корупції (чим більше в країні демократії, тим менше там корупційних проявів); по-друге, громадянське суспільство розглядається як основний суб'єкт впливу на владу – і, відповідно, як первинний суб'єкт протидії корупції [1, с. 13].

Потужними можливостями у розглядуваній сфері володіють неурядові організації, головним завданням яких є викриття корупції. Аналіз діяльності низки неурядових організацій з міжнародним статусом дозволив дійти висновку, що їх антикорупційний вплив втілюється через такі заходи: формування та реалізація антикорупційної політики; оцінювання антикорупційних механізмів, що застосовуються урядами; збір та обробка інформації випадків корупції; виявлення корупційних ризиків; надання правової допомоги; розробка та реалізація освітніх програм; формування антикорупційного світогляду громадян.

Одне із перших місць серед держав найменш уражених корупцією посідає Швеція. У цій країні діє ефективний громадський контроль за діяльністю як державного, так і приватного секторів, провідну роль у здійсненні якого відіграють ЗМІ, церков та громадська думка. При чому остання може створити негативний імідж бізнесменам або посадовцям, внаслідок чого одні будуть вимушені піти у відставку, а інші втратять довіру серед ділових партнерів.

Так само громадський контроль за діяльністю владних структур, а також культивування у суспільстві нетерпимості до будь-яких проявів корупції має місце у Швейцарії, Нідерландах, США, Франції, Польщі та ін. Наприклад у Сеулі у 1999 р. розроблена антикорупційна програма «OPEN», яка дозволила громадянам контролювати роботу посадовців. Це дозволяє у будь-який час слідкувати за процесом розгляду документів за зверненнями про надання дозволів за тією чи іншою справою особливо коли є найбільша ймовірність прояву корупції [2, с. 145].

Отже, громадські інституції відіграють вагому роль у запобіганні корупції в зарубіжних країнах. Їх практична спрямованість у зменшенні можливостей вчинення корупційних правопорушень полягає у:

– нагляді, тобто громадськість уважно стежить за законодавчими та інституційними змінами, прозорістю формування і функціонування влади, а також процесами по корупційним справам (від розкриття інформації до розслідування, обвинувачення та суду);

– виробленні на базі досвіду та знань життєздатних альтернатив шляхом розробки законопроєктів, концепцій інституційних реформ та просвітніх кампаній;

– впливі, як одного із найважливіших інструментів, котрий можна використовувати для здійснення громадського тиску на уряд і посадовців при прийнятті конкретних рішень;

– дії, а саме наданні послуг в соціальній сфері, оприлюдненні інформації про випадки корупції та підвищенні рівня обізнаності широкого кола громадян.

Список бібліографічних посилань

1. Задорожний С. А. Механізми запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади : автореф. дис. … канд. юрид. наук з держ. управління : 12.00.07. Івано-Франківськ, 2017. 20 с.

2. Шрамко С. С. Запобігання злочинності за участю громадськості: зарубіжний досвід. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. Вип. 2 (11). С. 138–154. URL: http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/161213 (дата звернення: 25.09.2019).

Одержано 29.09.2019

УДК 343.344:393.98

Михайло Григорович ЩЕРБАКОВСЬКИЙ,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального процесу, криміналістики
та експертології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
Денис Вікторович АНДРЄЄВ,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ ЯК ПІДСТАВА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ

Розслідування взаємопов'язаних злочинів вимагає розробки загальної криміналістичної методики. Злочини щодо незаконного обігу зброї э неоднорідною групою, що включає чотирнадцять статей з VII, XI, XIX та XX Розділів КК України. Всі злочини об'єднані єдиним предметом – різними видами зброї.

У криміналістиці методики будуються за чотирма підставами. За кримінально-правовою класифікацією розрізняються методики розслідування: а) роду злочинів (відповідно до розділів КК України); б) виду злочинів (відповідно до різних статей в межах одного розділу КК України). За криміналістичними критеріями виділяються позавидові методики розслідування, які об'єднані суттєвою криміналістично значущою ознакою, без «прив'язки» до видів злочинів. За змішаним критерієм (кримінально-правовим та криміналістичним) розробляються групові методики розслідування: а) міжродові (стосовно груп злочинів, що відносяться до різних розділів КК, однак об'єднаних суттєвою ознакою); б) міжвидові (стосовно груп злочинів, що передбачені різними статтями одного розділу КК, однак об'єднаних суттєвою ознакою); в) комплексні (стосовно технологій злочинної діяльності); г) підвидові (стосовно конкретизованих груп злочинів, передбачених однією статтею КК). За ступенем загальності (обсягом) методики можуть бути поділені на загальні (методики розслідування, що мають вищий ступінь загальності, об'єднують досить велику групу злочинних діянь і можуть бути підставами для розроблення більш конкретизованих, вужчих методик); спеціальні (більш конкретні методики розслідування вузької групи злочинів).

Виходячи із запропонованої класифікації, можна обґрунтовувати доцільність об'єднання вказаних 14 складів злочину та обрання певного рівня криміналістичної методики незаконного обігу зброї, її структури, змісту та форми. Всі досліджувані нами злочини об'єднують протиправні діяння за такими кримінально-правовими ознаками як підвищена суспільна небезпека, предмет злочинного

© Щербаковський М. Г.,
Андрєєв Д. В., 2019

посягання, яким є зброя незалежно від її виду. Аналіз злочинів щодо незаконного обігу зброї дозволяє створити їх класифікацію за двома підставами – кримінально-правовим (форма вини) та криміналістично значущим (спосіб кримінального правопорушення).

Злочини з умисною формою вини.

Злочинець, вчиняючи дії з незаконного обігу зброї усвідомлює, що крім підвищеної небезпеки та спеціального призначення, предмети посягання мають ще й особливий правовий режим, тобто розуміє, що вони вилучені з цивільного обігу. Усвідомлювання особою ознак загально небезпечних предметів свідчить про те, що вона розуміє, що робить замах на відносини громадської безпеки. Нами відокремлені такі способи вчинення умисних злочинів щодо незаконного обігу зброї:

а) способи незаконного заволодіння (збуту): привласнення, викрадення – ч. 1 ст. 262, ч. 1 ст. 410 КК України; розбій – ч. 3 ст. 262, ч. 4 ст. 410 КК України; вимагання – ч. 1, ч. 3 ст. 262, ч. 1 ст. 410, ч. 4 ст. 410 КК України; зловживання службовим становищем – ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 410 КК України; шахрайство – ч. 1 ст. 262, ч. 1 ст. 410 КК України; придбання, передача, збут – ч. 1, ч. 2 ст. 263, ст. 440 КК України;

б) способи незаконного виготовлення, зміни: виготовлення, переробка, ремонт, розроблення, виробництво – ч. 2 ст. 263, ч. 1 ст. 263^1, ст. 265^1, ст. 440 КК України; фальсифікація, видалення чи зміна маркування – ч. 1 ст. 263^1 КК України; умисно знищення або пошкодження – ч. 1 ст. 411 КК України;

в) способи незаконного зберігання – ч. 1 ст. 263, ст. 440 КК України;

г) способи незаконного переміщення: носіння, транспортування, перевезення, пересилання – ч. 1, ч. 2 ст. 201, ч. 1 ст. 263, ст. 267, ст. 269, ст. 440 КК України.

Злочини з необережної формою вини.

1. Під час вчинення даних злочинів особа передбачає можливість настання негативних наслідків зі зброєю але легковажно розраховує на відвернення тяжких наслідків або не передбачає цих наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити (ст. 25 КК України). Можна вказати такі способи злочинного поводження: недбале зберігання, порушення правил поводження, зберігання, використання, обліку, перевезення, необережне знищення або пошкодження, втрата, зіпсування – ст. 264, ч. 1 ст. 267, ч. 1 ст. 412, ч. 1 ст. 413, ч. 1 ст. 414 КК України.

З криміналістичної точки зору розслідування злочинів, предметом яких є зброя, має багато спільного, що дозволяє дати їхню узагальнену характеристику й розробляти криміналістичні рекомендації,

спрямовані на підвищення ефективності їх розслідування. Тому, оскільки методика розслідування незаконного обігу зброї об'єднує рекомендації з розслідування декількох видів злочинів, за наведеної вище класифікацією її можна віднести до загальної, міжродової, що охоплює статті КК України чотирьох розділів. Дані делікти мають спільний предмет посягання, тобто поєднані за кримінально-правовою значущою ознакою але відносяться до різних видів злочинів.

Одержано 24.09.2019

УДК 343.35

Ксенія Володимирівна ЮРТАЄВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Зниження рівня корумпованості на всіх рівнях та встановлення ефективних інструментів у протидії корупції є важливим чинником не лише вирішення внутрішньодержавних проблем Української держави, а й умовою інтеграції України до європейської спільноти. Особливо актуальними у цьому зв'язку є питання завершення побудови системи антикорупційних органів, а також вирішення питання щодо домірності та ефективності окремих правових норм щодо протидії корупції. У кримінальному праві, зокрема, невирішеним залишається питання щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення.

Незважаючи на доволі нетривалий час існування зазначеної норми (криміналізація – 07.04.2011 р., визначення неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду – 26.02.2019 р.), текст ст. 386-2 КК України зазнавав змін майже п'ять разів. У решті-решт Конституційний Суд зазначив, що ст. 386-2 КК України не відповідає вимозі юридичної визначеності, не узгоджується з низкою конституційних принципів, зокрема презумпцією невинуватості [1]. Проте через півроку після визнання цієї норми неконституційною до Верховної Ради знову був поданий проєкт закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних

© Юртаєва К. В., 2019

активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів [2]. У той же час проєкт закону щодо відновлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення має низку вад, які можуть стати на заваді застосування цієї норми. Крім того, слід звернути увагу, що у пояснювальні записці до проєкту закону зазначено, що встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення є зобов'язанням України за ст. 20 Конвенції ООН проти корупції 2003 р. [2], проте в Конвенції вказується, що кожна держава-учасниця лише розглядає можливість криміналізації зазначеної норми за умови дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи. Аналізований проєкт закону кардинальним чином не вирішує суперечливості між конституційними нормами та запропонованою новою редакцією ст. 386-5 КК України про незаконне збагачення, що може призвести до повторного визнання зазначеної норми неконституційною. Цікавим є те, що законопроєкт переносить спеціальну конфіскацію доходів, отриманих в результаті незаконного збагачення, у цивільно-правову сферу, де обов'язок доказування фактично перекладається на відповідача (поповнення до ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України). Подібна норма існує, наприклад, у Великобританії і передбачає можливість застосування постанови щодо необґрунтованих доходів. Така постанова може бути застосована судом до політичних діячів або пов'язаних з ними осіб, у власності яких перебуває майно вартістю понад £ 50000, походження якого не відповідає їх законним доходам, а також існують обґрунтовані підстави підозрювати, що особа вчинила тяжкий злочин у Великобританії або поза її межами [3]. Британські аналітики порівнюють таких порядок накладання арешту на доходи, обґрунтованість яких є сумнівною, саме з цивільно-правовим порядком конфіскації.

Слід зазначити й інші критичні аспекти аналізованого проєкту закону: невизначеність форми вини складу злочину ст. 386-5 КК України (у ст. 20 Конвенції ООН проти корупції 2003 р. запропоновано встановлення умисної форми вини за незаконне збагачення); визнання в якості незаконно здобутих активів криптовалюти, в той час коли ця сфера й досі не отримала належної регламентації в Україні; ретроактивність змін до ст. 290 Цивільного процесуального кодексу України, що суперечить ч. 4 ст. 3 цього кодексу і ч. 1 ст. 58 Конституції України тощо.

Вбачається, що питання доцільності відновлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення є доволі сумнівною. Фахівці

зазначають, що значна кількість країни з успішним досвідом подолання корупції не містять норми про незаконне збагачення, оскільки вона порушує низку основоположних прав і свобод людини і громадянина, натомість перевага надається статтям, що передбачають відповідальність за ухилення від сплати податків і відмивання брудних грошей [4]. У зв'язку з цим доцільним вбачається вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ст. 209, 366-1 КК України, та встановлення процесуальних заходів щодо арешту активів посадових осіб, походження яких може бути пов'язано з корупційною або злочинною діяльністю.

Список бібліографічних посилань

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України : від 26.02.2019 // Конституційний Суд України : офіц. сайт. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p_2019.pdf (дата звернення: 14.09.2019).

2. Проект Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів : від 29.08.2019 № 1031 /ініціатор В. О. Зеленський // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66264 (дата звернення: 14.09.2019).

3. Criminal Finances Act 2017. URL: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/22/contents/enacted (дата звернення: 14.09.2019).

4. Boles J. R. Criminalizing the problem of unexplained wealth: illicit enrichment offenses and human rights violations. *New York University Journal of Legislation and Public Policy.* 2014. Vol. 17, Iss. 4. P. 835–880. URL: http://www.nyujlpp.org/wp-content/uploads/2015/03/Boles-Criminalizing-the-Problem-of-Unexplained-Wealth-17nyujlpp836.pdf (дата звернення: 14.09.2019).

Одержано 21.09.2019

УДК 343.91:351.74-057.36

Андрій Миколайович ЯЩЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДО СФЕРИ УПРАВЛІННЯ МВС УКРАЇНИ, ЧЕРЕЗ ЗАСТОСУВАННЯ ДО НИХ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

Проблеми протидії корупційної злочинності залишаються у полі постійної уваги науковців і практичних працівників. Наявні сьогодні чисельні прояви цього типу злочинності вимагають від держави своєчасного і оперативного реагування на окремі форми корупційних злочинних посягань. Здійснення такого реагування забезпечується шляхом застосування низки загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів, важливу роль серед яких відіграють саме заходи кримінально-правового характеру.

Заходи кримінально-правового характеру як заходи щодо протидії корупції юридичних осіб, що належать до сфери управління МВС України, можна визначити як передбачені КК України примусові або такі, що засновані на недоцільності здійснення подальшого кримінального провадження, засоби, що застосовуються до таких юридичних осіб у разі вчинення їх уповноваженою особою корупційного злочину, передбаченого ст. 262, у випадку його вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також будь-якого з корупційних злочинів, передбачених ч. 1 і 2 ст. 368-3, ч. 1 і 2 ст. 368-4, ст. 369 і 369-2 КК України [1].

Вчинення вказаних корупційних злочинів може потягнути не лише застосування передбачених законом заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, що належить до сфери управління МВС України, а ще й, насамперед, настання кримінальної відповідальності щодо винної фізичної особи – уповноваженої особи юридичної особи, що належить до сфери управління МВС України. Це прямо випливає зі змісту ч. 1 ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції», в окремому абзаці якої задекларовано, що у разі вчинення від імені та в інтересах юридичної особи її уповноваженою особою злочину самостійно або у співучасті до юридичної особи у випадках, визначених КК України, застосовуються заходи кримінально-правового характеру [2].

Дослідження аспектів кримінально-правового впливу щодо протидії і запобігання корупції юридичних осіб, що належать до

© Ященко А. М., 2019

сфери управління МВС України, наразі лише тільки започатковуються, а тому є вкрай актуальними не лише з теоретичної, але і з практичної точки зору. У зв'язку з цим, хотілося б зазначити таке.

Статтею 96-3 КК України задекларовані підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Опрацювання змісту цієї статті, поряд зі здійсненням системного аналізу ст. 45 КК України, дозволяє прийти до висновку, що підставами для застосування до юридичної особи, що належить до сфери управління МВС України, заходів кримінально-правового характеру є:

1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого зі злочинів, передбачених у статті 262, у випадку його вчинення шляхом зловживання службовим становищем, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 КК України;

2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених у частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 КК України.

Чинним кримінальним законодавством України регламентовано, що за наявності підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, до неї судом можуть бути застосовані такі заходи кримінально-правового характеру як штраф (ст. 96-7), конфіскація майна (96-8), ліквідація (96-9). Попри це хотілося б зауважити, що застосування подібних заходів до юридичних осіб, що належать до сфери управління МВС України, мають свої особливості. Вони зводяться до наступного.

По-перше, належить зазначити, що наслідком вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи, що належить до сфери управління МВС України, злочину, передбаченого у статті 262, у випадку його вчинення шляхом зловживання службовим становищем, може стати застосування щодо такої особи виключно тих заходів кримінально-правового характеру, що передбачені ст. 96-9 КК України (*ліквідація* – основний захід) і ст. 96-8 КК України (*конфіскація майна* – додатковий обов'язковий захід, що застосовується поряд з ліквідацією). Ліквідація юридичної особи – це начебто «смертна кара» юридичної особи, а конфіскація майна – це примусове безоплатне вилучення у власність держави майна юридичної особи.

Натомість, вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого зі злочинів, передбачених у частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 КК України, а також у разі незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із вказаних злочинів, унеможливлює застосування до такої юридичної особи такого заходу кримінально-правового характеру як *штраф* (ст. 96-7 КК України).

Отже, за наявності вищенаведених підстав заходи кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, яка належить до сфери управління МВС України, можуть бути застосовані до такої особи *лише за умов* відсутності обставин, що виключають можливість прийняття рішення про застосування таких заходів до юридичної особи. До таких обставин належить конкретний вид корупційного злочину, який вчиняє уповноважена особа юридичної особи, що належить до сфери управління МВС України, а також приналежність юридичної особи саме до юридичної особи у сфері управління МВС України.

По-друге, вказані заходи кримінально-правового характеру до юридичної особи, що належить до сфери управління МВС України, не можуть бути застосовані без попереднього застосування каральних і, можливо поряд з ними окремих некаральних, заходів кримінально-правового характеру щодо фізичної особи – уповноваженої особи юридичної особи, що належить до сфери управління МВС України. На початку нашої доповіді ми вже звертали на це увагу. Такий підхід законодавця пов'язаний виключно з тим, що підставою для застосування до такої юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення чітко встановлених злочинів саме фізичною особою – уповноваженою особою юридичної особи. Отже, застосування конкретного примусового заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, що належить до сфери управління МВС України, є похідним від застосування відповідного заходу кримінально-правового характеру щодо фізичної особи, яка вчинила від імені такої юридичної особи або в її інтересах будь-який із вказаних злочинів. У зв'язку з цим, очевидно, що такі заходи кримінально-правового характеру щодо юридичної особи реалізуються через ухвалення обвинувального вироку щодо уповноваженої фізичної особи, який є змістовною ознакою саме кримінальної відповідальності. Попри це, принагідно зауважимо, що хоча вказані заходи і реалізуються в такому обвинувальному вироку, самі ці

заходи кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, що належать до сфери управління МВС України, не є формами кримінальної відповідальності.

Вищевикладене дозволяє зазначити, що протидія корупції юридичних осіб, що належать до сфери управління МВС України, забезпечується шляхом застосування низки загальносоціальних і спеціально кримінологічних заходів кримінально-правового характеру, важливу роль серед яких відіграють саме заходи кримінально-правового характеру. Особливістю застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як заходів щодо протидії корупції юридичних осіб, що належать до сфери управління МВС України, є те, що: 1) вказані заходи кримінально-правового характеру до юридичної особи, що належить до сфери управління МВС України, не можуть бути застосовані без попереднього застосування каральних і, можливо поряд з ними окремих некаральних, заходів кримінально-правового характеру щодо фізичної особи – уповноваженої особи юридичної особи, що належить до сфери управління МВС України; 2) заходи кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, яка належить до сфери управління МВС України, можуть бути застосовані до такої особи не лише за наявності передбачених законом *підстав*, але і за *умов* відсутності обставин, що виключають можливість прийняття рішення про застосування цих заходів до цієї юридичної особи. До таких обставин зокрема належить конкретний вид корупційного злочину, який вчиняє уповноважена особа юридичної особи, що належить до сфери управління МВС України, а також приналежність юридичної особи саме до юридичної особи у сфері управління МВС України. З огляду на це, в окремих випадках до юридичної особи, що належить до сфери управління МВС України, може бути застосований виключно такий захід кримінально-правового характеру як ліквідація і, як наслідок, конфіскація майна цієї юридичної особи. В інших випадках застосування штрафу як заходу кримінально-правового характеру унеможливлюється.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 19.09.2019).

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 19.09.2019).

Одержано 30.09.2019

UDC 343.85

Oleksandr KHAN,
Candidate of Juridical Sciences (PhD), senior researcher of the scientific work department of Kharkiv National University of Internal Affairs (Ukraine);
Ramil DURSUNOV,
Candidate of Juridical Sciences (PhD), researcher of the Institute for International Business Law of the University of Fribourg Law School (Switzerland)

POLICE CORRUPTION MEASURES IN THE UNITED STATES OF AMERICA AND CANADA

In the United States, anti-corruption legislation is characterized by extreme rigor, while it is aimed at countering corruption among civil servants. In this context, the anti-corruption legislation on police is regulated, which in turn focuses on precautionary measures. It is important to note that initially the police are provided with significant preferences. Increasing material incentives for policemen is based on the fact that low funding encourages corruption.

On the contrary, better policing conditions will force policemen to cherish the service and deliberately abandon corrupt motivation. In order to develop the attractiveness of a stable police service for its employees, it is necessary to create particularly favorable social conditions. It is not only about high wages but also about social benefits, which include preferential lending, high-quality medical care (insurance), free higher education and high pensions. There is a high level of pension for employees who have an impeccable track record. Everything starts with careful selection, since it depends not only on the professionalism and competence of the police, but also on their resilience to material temptations. Particular attention is paid to: maintaining a high level of prestige of the profession of a policeman in society, the availability of education for each candidate, knowledge of a foreign language, perfect biography not only of the candidate, but his relatives, high degree of stress resistance, moral and will qualities [1, c. 147].

The US has created a system for countering and controlling corruption among police officers. Its essence lies in the fact that the police departments pay particular attention to the issue of their staffing. For candidates for service, as well as for police officers of all levels, there are high moral standards and fairly strict rules of conduct and discipline. The rigorous selection of candidates for service, which involves verification by the lie detector, is introduced. In the Federal Bureau of Investigation, one of the main tasks of which is the fight against corruption, the constant movement of employees from one area to another is practiced in order to reduce the possibility of merging with local authorities and

© Khan O., Dursunov R., 2019

organized crime. In addition, the FBI General Directorate has a special internal investigations department that checks for information about the abuse of its employees. Every year, the quality and completeness of verification of information gathering about candidates increases, which should be as complete and objective as possible. Recruitment to the police takes place through the adoption of a special oath, which obliges the relevant bidder to honestly report everything known to himself. In this case, any inaccurate information is called a false testimony and is considered a violation of the oath. Revealed in this policeman is released without the right to appoint a pension [2, c. 186].

In the United States, police are required to submit special declarations. In this case, the information provided is accumulated and is subject to periodic review throughout the life of the police officer. Police organized a special job to prevent official misconduct. This is done through the implementation of a departmental control system, the basis of which are two elements: monitoring of the material well-being of employees and their relatives, which includes: declaration of income, expenses and property of employees; control of the balance of the employee's credit card; obtaining in the credit organizations information about employees who are debtors; day-to-day control of the official's activity of the employee, which includes: moral and material incentives to comply with the law by the police officer; transfer of a policeman who has proven himself well for a more paid and prestigious position; conducting of special psychophysiological researches using the polygraph for admission to the information constituting the official secret, as well as within the framework of the official inspection; compulsory provision of information by the employee regarding the circumstances under which the service is audited [3, c. 203].

In Canada, the manual check of a job applicant in the police begins with the collection of information about a person after reaching her 12 years of age (the period considered in Canada, the formation of a person's individuality), his contacts at the place of former and current residence, work or service. One of the elements of the prevention of corruption in the Canadian police is conducting special psychophysiological studies of the applicant using a polygraph.

Deserves special attention to the experience of the Royal Equestrian Police in Canada. In order to prevent official delinquency, a specialized system of so-called “early anticorruption intervention” functions, which allows determining the individual inclination of specific employees to commit official crimes and affect the person of a policeman. Such a system should be based on special indicators that reflect the psychophysiological state of a person, to track the dynamics of behavior of policemen

throughout the time (during and outside the service). The following evaluation data is included in this system: complaints about police actions, information on committed disciplinary offenses, violations of motor vehicle usage rules, work results, welfare and a number of others.

References

1. Григоренко І. А. Зарубіжний досвід протидії службовим зловживанням та корупції в діяльності поліції. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2014. № 1. С. 146–155.

2. Корнієнко М. В. Протидія організованій злочинності в країнах ЄС та США. Київ : НТВ «Правник», 2002. 291 с.

3. Карпов Н. С., Савченко А. В. Протидія корупції у правоохоронних органах: американський підхід. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права.* 2004. № 4. С. 202–205.

Adopted 6 October 2019

УДК 351.741:328.185

Олена Миколаївна ГАЛКІНА,
кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем забезпечення діяльності поліції Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ КРАЇН ЄВРОПИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

За останнє десятиліття у Східній Європі було створено значну кількість органів із питань координації антикорупційних заходів і запобігання корупції. Однак, практична ефективність цих органів є різною. У деяких країнах за координацію національної антикорупційної політики відповідає Міністерство юстиції (Естонія, Румунія). В Албанії – це обов'язок Міністра з питань місцевого значення, у Литві – Державної Канцелярії, у Латвії – Бюро з питань запобігання та протидії корупції.

Спеціалізовані інституції, що здійснюють формування та координацію антикорупційної політики, функціонують в Албанії, Болгарії, Словенії, Македонії, Мальті, Сербії, Чорногорії, Франції [1, с. 95]. У Боснії і Герцеговині, Румунії працюють багатофункціональні антикорупційні агентства, що опікуються і запобіганням корупції, і забезпеченням правопорядку. В Албанії та Естонії функції щодо запобігання корупції виконують відділи у складі державних установ [2, с. 112]. На думку О. Д. Маркєєвої, найцікавішим видається

© Галкіна О. М., 2019

словенський досвід, що ілюструє «класичний» підхід до координації антикорупційної політики. Так, у 2004 р. у Словенії була створена Комісія запобігання корупції. Вона має координаційні, дослідницькі (аналітичні) та превентивні функції й відповідає за моніторинг реалізації Національної стратегії боротьби проти корупції, виконання Кодексу поведінки державних службовців та є центральним органом у сфері правозастосування положень, пов'язаних із поданням посадовими особами майнових декларацій [1, с. 95].

Відомства, які здійснюють контроль за деклараціями про доходи посадових осіб, можуть мати право доступу до конфіденційної інформації: у Франції – Центральна служба із запобігання корупції, у Північній Македонії – Державна комісія запобігання корупції, в Албанії – Антикорупційна моніторингова група, на Мальті – Постійна комісія проти корупції, у Сербії та Чорногорії – Антикорупційне управління, у Болгарії – Комісія з координації діяльності у сфері боротьби з корупцією [3, с. 332].

Агентства є прикладом комплексного підходу та зосередження в межах одного органу всіх основних функцій щодо запобігання та боротьби з корупцією. Вони здійснюють розробку аналітичної політики з питань попередження корупційних правопорушень, взаємодіють з громадянським суспільством, а також займаються інформуванням, моніторингом, розслідуванням, наприклад у Литві ці повноваження покладені на Спеціальну службу розслідувань [3, с. 331]. Прикладами ефективної діяльності спеціалізованої антикорупційної інституції, що відповідає моделі багатоцільового органу з правоохоронними повноваженнями, є Бюро із попередження та боротьби з корупцією у складі уряду Латвії, яка за Індексом сприйняття корупції Transparency International посідає 55 місце із 168 країн світу [4, с. 70]. У Латвії державним органом, що здійснює боротьбу з корупцією є Бюро із попередження та боротьби з корупцією, що входить до складу Уряду, яке функціонує з 2002 року і провадить як оперативно-розшукову, так і процесуальну діяльність із протидії корупційним правопорушенням. Бюро розробляє стратегію та державну програму з попередження та боротьби з корупцією, координує діяльність державних органів із запобігання цьому явищу, контролює дотримання антикорупційного законодавства тощо. Важливою є функція перевірки дотримання фінансових вимог до виборчих компаній, завдяки чому вдалося мінімізувати електоральну корупцію [4, с. 70].

Організація взаємодії та координації правоохоронних органів у сфері протидії корупції в країнах Європи відрізняється за суб'єктами, уповноваженими на протидію корупції, їх підпорядкованістю

між собою, переліком функцій, які такі суб'єкти уповноважені здійснювати. Можна виділити, принаймні, два принципово розбіжні варіанти побудови механізму протидії корупції: 1) виокремлення окремого суб'єкту поза межами системи правоохоронних органів, на який покладаються функції розробки, впровадження антикорупційної політики та її координації щодо антикорупційних стратегій, прийняття яких стало необхідним згідно з міжнародними вимогами у сфері протидії та запобігання корупції (Литва, Латвія та ін.); 2) покладання вказаних функцій на правоохоронні органи (Румунія, Боснія і Герцеговина тощо).

Список використаних джерел

1. Маркєєва О. Д. Проблеми координації антикорупційної політики в Україні. *Стратегічні пріоритети.* 2012. № 3. С. 94–101.

2. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування : монографія / В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка і В. Л. Федоренка. Київ : Ліра-К, 2016. 524 с.

3. Титко А. В. Органы финансовых расследований: зарубежный опыт // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 330–334.

4. Гребенюк М. В. Інституційне забезпечення заходів протидії корупції в країнах Східної Європи. // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 68–71.

Одержано 04.10.2019

УДК 343.9(477)

Ірина Геннадіївна ЛУЦЕНКО,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ: ЧИ БУДЕ МІСЦЕ ДЛЯ КОРУПЦІЇ?

Корупція це явище далеко не нове у житті суспільства, проте, жодна країну світу за довгі часи не віднайшла універсального засобу позбавитися її та набути (побудувати) власний непробивний імунітет.

Перша згадка про корупцію у системі державної служби відобра жена в архівах Давнього Вавилону (друга половина XXIV ст. до н. е.) [1, с. 94].

© Луценко І. Г., 2019

Антична спадщина також рясніє зловживаннями влади та хабарництвом. Руйнівний вплив корупції описував у своїй роботі «Політика» Аристотель і розглядав боротьбу з нею як основу забезпечення державної стабільності. Залишивши відбитки у римському праві, своє існування корупція продовжила і у середньовіччі, та з великими перспективами почала «якісно» новий етап свого розвитку у період Нового часу.

До офіційних проявів корупції на території сучасної України можна віднести зловживання з боку дружинників, зафіксовані у XI–XII ст. у Київській Русі. У період татарської орди хабарництво тимчасово силовими методами усунув хан Батий [2, с. 28–29].Зокрема, документальне підтвердження існування корупції ми знаходимо в руських літописах XIII ст. А в тексті «Конституції Пилипа Орлика» читаємо: «… серед таких (людей) виявляється багато нечесних хапуг, а особливо серед слуг, які не мають жодної законної підстави на ту велику кількість*, яку, коли міські або сільські урядники відмовляються їм надати, вони вимагають лайливими словами і нагаями та ще й виставляють вимогу, щоб згадані урядники для полегшення повинності умилостивляли їх піднесеними грішми […]» [3, с. 34].

В умовах останніх років корупція у нашій країні невпинно набирає оберти і впевнено хазяйнує у найважливіших сферах життя суспільства і держави примножуючи економічні, політичні, правові, морально-етичні, психологічні та навіть міжнародні проблеми, загострюючи, і без того, тривалі і болючі кризові процеси. Невипадково 79 % населення України визнали корупцію найбільшою проблемою що стримує розвиток країни, витіснивши на друге місце війну на Сході (менше 55 %) (за даними загальнонаціонального опитування населення, проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно із Київським міжнародним інститутом соціології 16–28 серпня 2018 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Всього опитано 2041 респондент віком від 17 років). За результатами того ж дослідження населення різних регіонів України найбільшими загрозами вважають економічний занепад, серйозна економічна криза (58 %), збідніння населення, значне майнове розшарування (41,5 %), знецінення гривні (36 %), безумовно – це є результатами корупції.

Не звертаючи увагу на наявність колосальної роботи науковців і практиків різних галузей та сфер діяльності, в результаті якої вітчизняне правове поле насичене (і продовжує оновлятися) знаннями про витоки корупції, її природу, ознаки, полісистемність, а також її

руйнівні наслідки, як для держави, так і для суспільства, та озброєне засобами протидії різним видам корупції, реальність витвережує нас відсутністю ефективних загальнодержавних дій та наявністю декларативних законотворчих ініціатив у протидії та боротьбі з корупцією. Така дійсність унеможливлює розбудову правової держави і громадянського суспільства, і більше того, створює підґрунтя для «появи останнім часом небезпечних заяв про те, що корупція є не відхиленням, а специфічною формою державного устрою України»[4, с. 17], а також породжує суспільну адаптацію до корупційних проявів.

На підтвердження вище сказаного на сайті фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва в результатах опитування, проведеного Фондом спільно з соціологічною службою Центру Разумкова опублікована інформація наступного змісту «38 % вважають, що корупція є частиною ментальності, а 46 % – що ні. Дещо інші результати можна спостерігати в Центрі – тут кількість тих, хто вважає корупцію частиною ментальності, вища – 48 %. При цьому, чим молодші респонденти, то тим частіше вони називали корупцію проявом ментальності українців. Це питання ставилося у 2001 році, і тоді корупцію вважали проявом української ментальності значно менше – 26 %».

Стає зрозумілим, щоб досягти двоєдину мету – максимально протидіяти та ефективно мінімізувати корупцію, можливо лише поєднавши спільні зусилля держави і суспільства. Недостатньо лише адекватної реакції з боку державних структур у вигляді якісних законів, результативної діяльності відповідних органів (НАБУ, НАЗК, ДБР, САП), справедливого правосуддя, а також важлива і необхідна однозначна позиція і воля народу в протистоянні корупції. Кожна людина, адже тільки вона може бути суб’єктом злочину, корупційних у тому числі, повинна в індивідуальному порядку не допускати перетворення корупції на буденність. Не потрібно фахово знатися у політиці і економіці, достатньо, щоб кожний пересічний громадянин не допускав корупції у «побутовій» сфері.

Українським дослідником В. Полохало, свого часу, був описаний соціополітичний феномен «негромадянське суспільство», в якому «домінує тенденція до соціокультурної ентропії, втрати духовних цінностей, спрощення правил поведінки, руйнування меж між дозволеним та забороненим. В такому суспільстві кримінальне більше не сприймається як зло, воно навпаки стає не лише прийнятним, але й дозволеним в ситуаціях, коли це призводить до успіху й користі. Важливою ознакою негромадянського суспільства є збільшення тіньових аспектів соціальної дійсності, масштабна моральна й

фактична легалізація злочинності, а отже й високий рівень сприйняття корупції як нормальної поведінки» [5]. Не даремно, ще за часів античності «корумпувати» означало не тільки підкуп і стосувалося не тільки посадових осіб, а й мало місце при «зневаженні звичаїв, нехтуванні свободою, викривленні змісту, а також як втрачати можливість, ганьбити гідність» [6].

Як видно, з плином часу, запит у суспільстві не змінився, і вибіркове ставлення до корупції з боку суспільства тому підтвердження, а саме, негативне ставлення до корупції на загальнодержавному рівні, і як цілком виправдана, навіть як альтернативна, поведінка в особистих інтересах, комбінація «вони – ми», при чому найбільша частина громадян хоче подолати корупцію 72,7 %, а відповідальність на себе готові взяти лише 10,6 % (за результатами Національного антикорупційного опитування).

Вибір аморального та злочинного, нажаль стає принципом життєвої поведінки, яка забезпечує значну частину не лише соціального, але іноді і біологічного виживання у незвичних, екстремальних умовах, оскільки підвищує адаптивність індивіду до них. В такому суспільстві зникає різниця між офіціальним і тіньовим, а тому «відкати», «хабарі» та інші прояви корупції отримують системний характер [7].

Суспільство має усвідомити власну відповідальність за толерантне ставлення до корупції і уявити наслідки своїх дій. Громадська пасивність, соціальна апатія, самоусунення, правовий нігілізм, патерналістська психологія, скептичне ставлення до власних можливостей протидіяти корупції – сумний сценарій для майбутнього.

«Сьогодні» Президентом України заявлено про оновлення, очищення і перезавантаження владних структур, а також про наявність політичної волі для цього, а отже дуже важливо скористатися цим «вікном можливостей» і робити спільні кроки і бік протидії корупції.

Список бібліографічних посилань

1. Большая советская энциклопедия : в 30 т. / гл. ред. А. М. Прохоров. 3-е изд. М. : Сов. энцикл., 1977. Т. 27. 623 с.
2. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. І. О. Ревак. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 220 с.
3. Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. Київ : Знання, 1993. 192 с.
4. Орлов Ю. Ю. Деякі закономірності самоорганізації в соціально-правових системах (на прикладі корупції). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 3. С. 3–24.
5. Полохало В. Негражданское общество как социополитический феномен Украины. *Полис.* 1999. № 6. С. 25–32.

6. Грудзур О. Історія кримінальної відповідальності за хабарництво у праві України та Російської імперії (XVI ст. – початок XX ст.). *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 5 (149). С. 21–24.

7. Лук'янов О. *Корупція* як *архетип державного управління. Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 2. С. 25–32.

Одержано 30.09.2019

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ВІД РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ВИРОКУ СУДУ

Збірник тез доповідей
міжнародної науково-практичної конференції

(17 жовтня 2019 року, м. Харків)

Українською, англійською та російською мовами

Відповідальні за випуск: *О. М. Литвинов, Т. А. Шевчук, П. О. Білоус, Н. О. Волошина, Чумак В. В., Хань О. О.*
Редагування списків бібліографічних посилань: *С. С. Тарасова, П. О. Білоус*
Коригування: *П. О. Білоус, Г. Я. Ступницька*
Комп'ютерне верстання: *А. О. Зозуля*
Дизайн обкладинки: *А. С. Тяпкін*

Формат 60х84/16. Ум. друк. арк. 12,6. Обл.-вид. арк. 12,2.
Тираж 50 пр. Зам. № 2019-30.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.